

1906
van het Ned. Bijbelsche Genootschap,
N. L. v.

HET VERHAAL VAN DEN GULZIGAARD

IN HET

Tontemboansch, Sangireesch en Bare'e.

Tekst, vertaling en aanteekeningen

UITGEGEVEN DOOR

J. Alb. T. SCHWARZ en N. ADRIANI.

VERHANDELINGEN

VAN HET

Bataviaasch Genootschap van Kunsten en Wetenschappen.

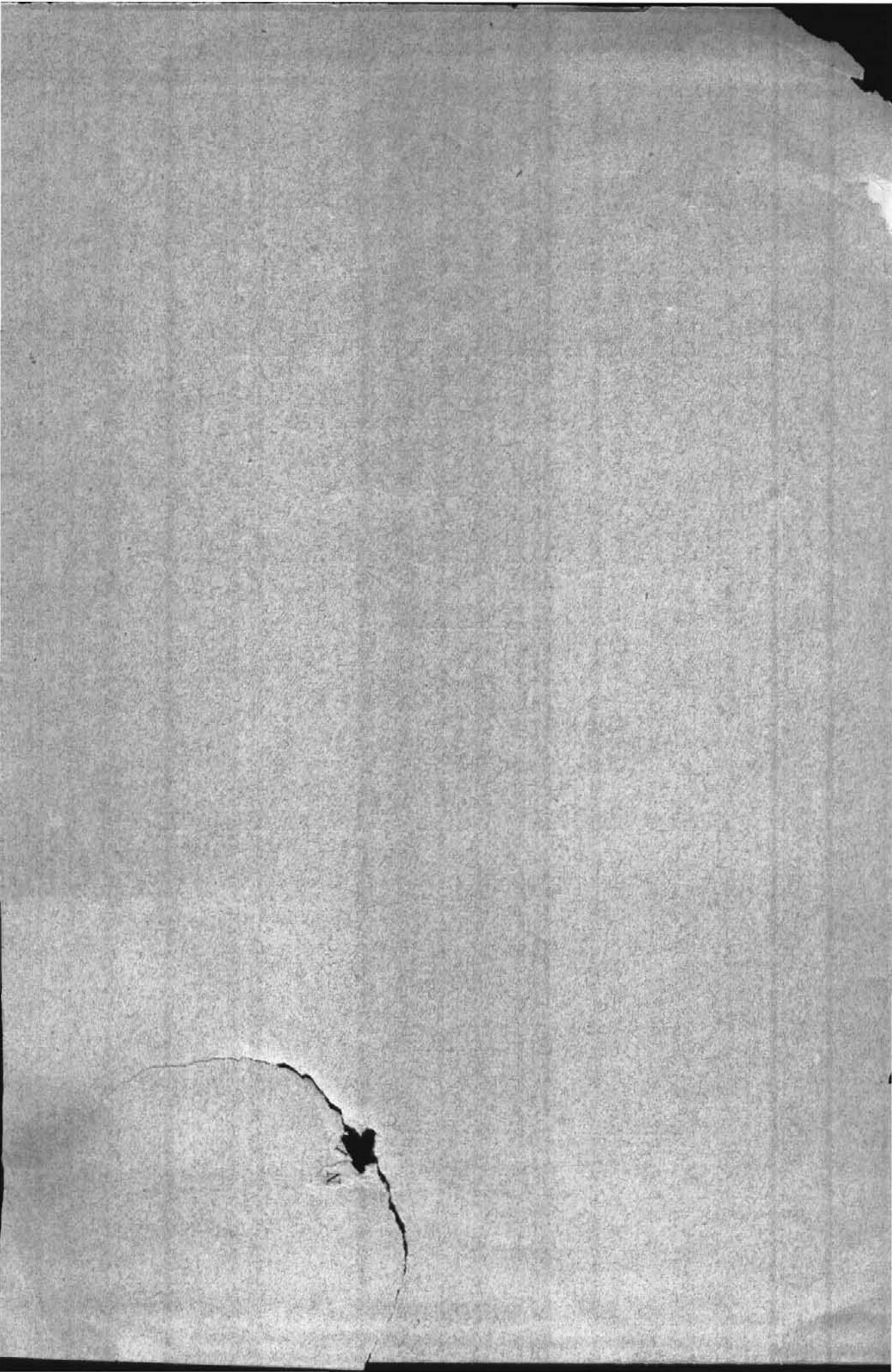
DEEL LVI.

3de STUK.

ALBRECHT & Co.,
BAYAVIA.

1906.

M. J. HOFF.
GRAVENHAGE.

HET VERHAAL VAN DEN GULZIGAARD

IN HET

Tontemboansch, Sangireesch en Bare'e.

Tekst, vertaling en aanteekeningen

UITGEGEVEN DOOR

J. Alb. T. SCHWARZ en N. ADRIANI.

VERHANDELINGEN

VAN HET

Bataviaasch Genootschap van Kunsten en Wetenschappen.

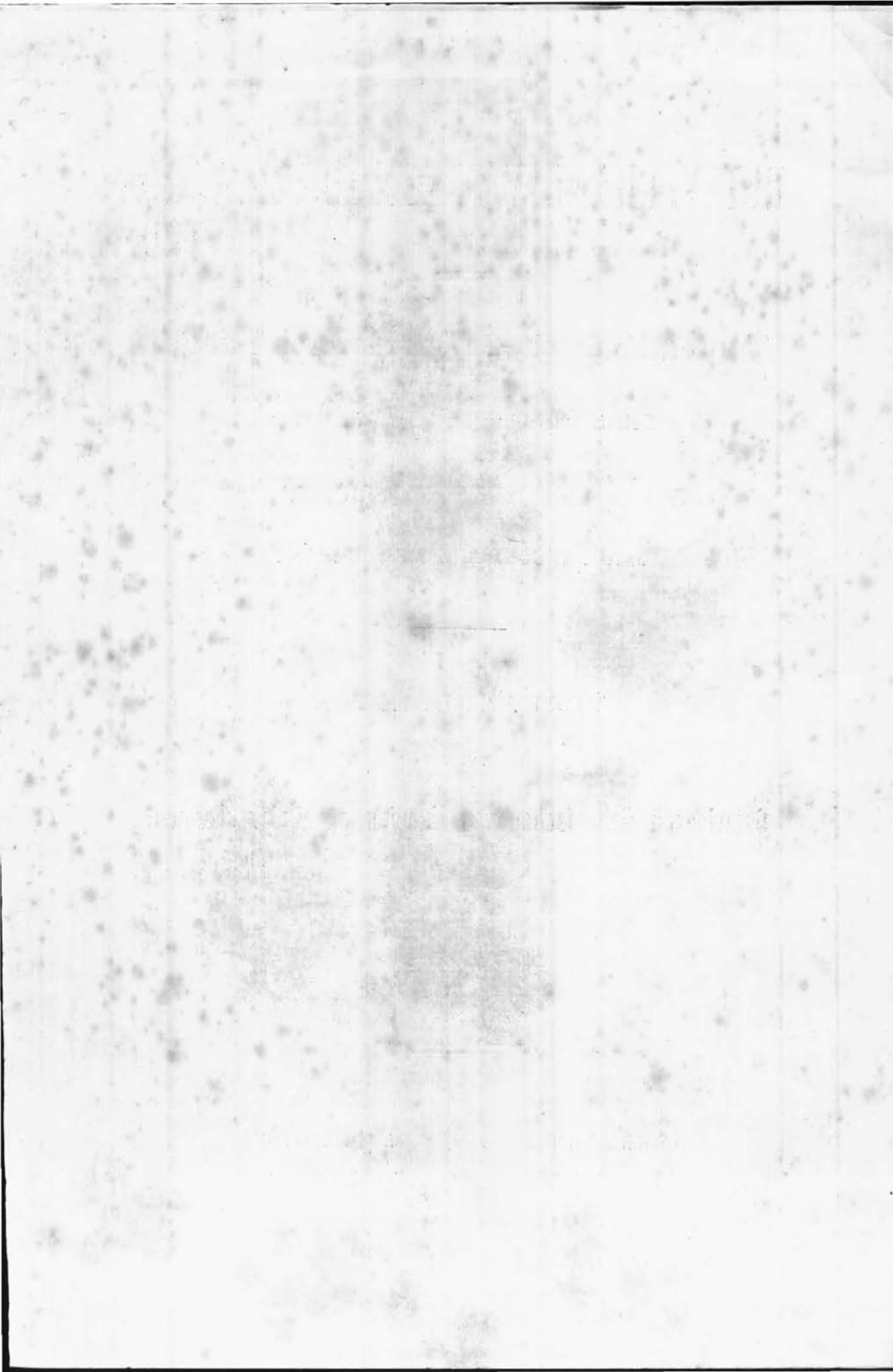
DEEL LVI.

3de STUK.

ALBRECHT & Co.,
BAVAVIA.

M. NIJHOFF.
'S GRAVENHAGE.

1906.

HET VERHAAL VAN DEN GULZIGAARD.

IN HET

Tontemboansch, Sangireesch en Bare'e.

Tekst, vertaling en aanteekeningen uitgegeven door

J. ALB. T. SCHWARZ EN N. ADRIANI.

(No. 42 van de „Tontemboansche Teksten, met vertaling en aanteekeningen uitgegeven door J. Alb. T. Schwarz”).

Het verhaal van den Gulzigaard, den vraatzieken jongen, die tot een buitengewoon sterken jongeling opgegroeid, door zijne ouders wordt verstooten, omdat zij hem niet langer kunnen onderhouden en die daarna de wijde wereld ingaat en allerlei avonturen beleeft, welke hem aanleiding geven proeven van buitengewone kracht af te leggen, waardoor hij ten slotte de hand eener koningsdochter verwerft en zijn schoonvader in de regeering opvolgt, is reeds in twee Toradja'sche (Bare'e-taal) en in drie Minahassische redacties medegedeeld in de Verh. van 't Bat. Gen. Dl. 55, 1^e stuk. Aldaar is ook nog eene Loloda'sche redactie van dit verhaal gegeven, die aan den Heer M. J. VAN BAARDA, zendeling-leeraar op Halmahera, is te danken en die eenigszins afwijkt van eene overlevering reeds in 1895 door hem gegeven in de Bijdr. Kon. Inst. bl. 263.

Alleen van de Toradja'sche en de Galelareesche overleveringen van dit verhaal is de oorspronkelijke tekst met volledige vertaling gegeven. De andere lezingen zijn slechts in kort overzicht medegedeeld. Thans echter zal hier gegeven worden: tekst met vertaling en aanteekeningen van de Tontemboansche overlevering van dit verhaal, door den eerstgenoemde van ons opgeteekend in 1871, uit den mond van een Tontemboan te Sondër, verder eene Sangireesche overlevering, waarvan de tekst is opgeteekend door Dr. K. G. F. STELLER, zendeling-leeraar te Manganitoe (Groot-Sangir), en nog twee Toradja'sche in de Bare'e-taal, door den laatstgenoemde van ons opgeteekend uit den mond van lieden uit Poe'oe mBoto, een landschap aan den Z.-oever van het Posso-meer.

Vooraf dient nog het een en ander te worden gezegd, ter vergelijking van deze lezingen met de reeds in de Bijdr. van het K. I. en de Verh. van 't Bat. Gen. bekend gemaakte. Beginnen wij met den Tontemboanschen tekst.

In de Tontemboansche overlevering tracht de Vader van den Gulzigaard

hem tweemaal onder een boom te verpletteren. Beide keeren mislukt de toeleg, de Gulzigaard gaat met eenige teerkost op reis en ontmoet in het bosch dat hij doortrekt een zeer sterken man die Těw u-w a' t a n g heet, welke naam de beteekenis heeft van »Boomen-rooier". Van dezen Reus wordt verteld dat hij bezig was visch te zoeken tusschen de steenen, wat in 't geheel niet met zijn naam overeenkomt. Eene vergelijking met de Tomboeloe'-sche overlevering (Verh. Bat. Gen. bovengen. bl. 21) doet zien, dat de Tontemboansche verteller hier heeft bekort en dat de »Boomenrooier" en de »Vischzoeker" twee verschillende personen zijn, met wie de Gulzigaard achtereenvolgens ontmoetingen heeft. Na de ontmoeting met Těw u-w a' t a n g wordt die met si Sě r a 't o w »de Menscheneter" vermeld. Deze ontmoeting heeft in het Tomboeloe'-sche (t. a. p. bl. 23) en in het Bare'e-verhaal (t. a. pl. bl. 10 en 41) plaats, nadat de helden reeds de zee zijn overgestoken. Hier zal dus wellicht ook de Tontemboansche verteller van twee ontmoetingen ééne hebben gemaakt. In den verderen loop van 't verhaal wordt de Menscheneter si M a w é r i s genoemd. Zie daarover de Aanteekeningen achter de vertaling van den Tontemboanschen tekst.

Nadat ook de Menscheneter is overwonnen en, evenals Těw u-w a' t a n g, gedwongen den G. als slaaf te volgen, komen zij aan zee. Van den stam van een grooten boom maken zij in weinig tijds een vaartuig, waarin zij de zee oversteken, tot dat zij aan een eiland komen, waar de G. terstond Těw u-w a' t a n g met de dochter van den koning laat huwen. Hier valt opnieuw de korthed der Tt. overlevering op te merken. De gewone gang van 't verhaal is, dat zij op zee een zeemonster tegenkomen, 't welk door den G. wordt doorgemaakt en geheel of gedeeltelijk weggeslingerd. Het krenge valt neer voor het huis van den Vorst van het land waar zij straks zullen aankomen en door het op te ruimen, wat niemand van de landzaten had kunnen doen, verwerft een der helden de hand der koningsdochter. Het weggeslingerde krenge valt elders neer, waar dezelfde gelegenheid is voor een tweede van den troep om met eene koningsdochter te trouwen. Zoo gaat het door, tot dat de G. alleen overblijft. Maar in de Tt. overlevering is er van het zeemonster geen sprake, evenmin als in de Verh. Bat. Gen. Dl. 55 bl. 24 vermelde.

Eene bizonderheid die de meeste overleveringen van dit verhaal hebben, ontbreekt ook hier niet: de G. plant een bloem of boom voor het huis van elk zijner achtergelaten makkers, die zal verwelken als hem eenig leed overkomt. Hierop moeten de makkers letten, om hem ter hulp te snellen.

Daarop volgt de strijd met den Grijpvogel, in dit verhaal K i o n g² genaamd, die hier wordt voorgesteld als een monster met ijzeren tanden en vleugels en 12 koppen. In het verhaal van S e s e n T a o l a zijn er zeven van die dieren, de laatste met 7 koppen. Gelijk in de meeste andere overleveringen, doodt hier de G. het monster, maar komt ook zelf in den strijd om; de achter-

gelaten makkers zien de geplante struiken verflensen, komen hunnen aanvoerder te hulp en werken er toe mede om hem weer in het leven terug te roepen. Na dood geweest te zijn en weder levend te zijn geworden, is de held van 't verhaal verlost van zijne vraatzucht. Deze zonder twijfel echte trek van 't verhaal, die bijna geheel met de Torodja'sche voorstellingen overeenkomt, is door ons tot nog toe alleen in deze Tt. overlevering aangetroffen.

Nog eene andere belangrijke bijzonderheid vermeldt deze Tt. lezing. De makkers, die de beenderen van hun gesneuvelden aanvoerder verzamelen, voegen deze aaneen en de Prinses baadt ze met ranolala. Dit ranolala of ranolalae is door een Tt. deskundige verklaard met ranoma'dios of ranomandios. Volgens dezen zegsman zijn er twee stroomen, welker water bovennatuurlijke kracht heeft. Ranolala die naar het W. en Ranoma'dios die naar het O. vloeit. Elk dier stroomen roept voortdurend zijn eigen naam uit, dus lala, lala, mandios (ma'dios), mandios. Nu worden in het verhaal van Sese n'Taola de dooden opgewekt, met water dat ilala, ilala roept (t. a. pl. bl. 12 en 50) en dus de eerste helft der Mohammedaansche geloofsbelijdenis uitspreekt, die in den mond der strandbewoners van de Tomini-bocht luidt: la ilaha ilala en door hen als een gewone uitroep van verwondering zéér druk wordt gebruikt. Men beweert dan ook dat het geheel synoniem is met o ine! of ine gee! »moeder! moederlief!" Vandaar dat onder deze lieden moilala beduidt »zijne verwondering uiten" en ilala »wonderbaarlijk"; men spreekt van tana ilala, duanga ilala voor »een land, een schip met bijzondere eigenschappen".

Toch heeft waarschijnlijk de Mohammedaansche geloofsbelijdenis niet dan schijnbare overeenkomst met den naam van dit wonderwater. Een Bare'e verhaal, opgeteekend bij de To Pebato, toont aan dat u e talala-lala bij de Toradja's een bekende naam is voor tooverwater of wonderwater. De korte inhoud van 't verhaal is deze: Een man ligt te slapen en wordt door het spelen zijner zevens zoons gewekt. Hierover verstoord, gelast hij hun te gaan halen het Talala-lala-water, in het land van Grootmoeder, ginds aan gene zijde der zee. De zoons gaan; na vele avonturen komt de jongste inderdaad bij de in de Toradja'sche verhalen traditioneele »Oude Vrouw", die het wonderwater bewaakt. »Hij hoorde inderdaad het talala-lala-water, dat steeds talala-talala-talala riep en zeide: Hier is het water dat wij zoeken." De Oude vrouw neemt den vermoeden reiziger op, verzorgt hem, maar verbiedt hem uit een zeker venster te kijken. Als zij op zekeren dag haren tuin is gaan bewerken, kijkt hij uit dat venster en ziet het wonderwater, waarin zeven meisjes gaan baden, die als parkieten komen aangevlogen, hare vogel huid als een pak kleeren uittrekken en zich dan als jonge meisjes vertoonen. Door hare vogel huid weg te nemen, dwingt hij de Jongste hem als zijne vrouw te volgen; verder schept hij van het wonderwater in een bamboe en neemt het mee. Ja, zegt Parkietje

(het meisje), al hadt je ons water mee genomen en niet een van ons, dan zou het zijn geluid niet meer geven." Thuis gekomen, biedt hij zijn vader het water aan, maar deze is verlegen om het aan te nemen. Daarop giet hij het wonderwater uit op het erf van 't huis dat hij met Parkietje gaat bewonen. na met haar getrouwd te zijn, en daar wordt het tot eene bron van wonderwater, waarbij zij steeds blijven wonen.

In het groote verhaal van Sese nTaola heeft dus de Mohammedaansche bewerker dit talala in ilala veranderd, om met het de Mohammedaansche geloofsbelijdenis in verband te kunnen brengen. Hetzelfde is gebeurd in eene andere Toradja'sche vertelling, het »Verhaal van Pondajole». Deze zoekt den weg naar den hemel en komt bij den Windenden Rotan, in de Toradja'sche verhalen een der vervoermiddelen voor menschen die ten hemel willen opstijgen. De Rotan ligt opgewonden op den grond; Pondajole houdt zich aan het boven einde vast, de Rotan ontplooit zijne windingen en strekt zich opwaarts, Pondajole langzaam naar boven brengende. Zoo dikwijls als de Rotan naar ééne zijde overhelt, moet Pondajole hem aan dien kant met water besproeien. In de meeste verhalen is dit gewoon water, maar in het verhaal van Pondajole heet het uemolahailala. Dit is zonder twijfel aan het Mohammedaansche lailahailala ontleend, maar daar het eene nieuwigheid van den verteller is om dit water een naam te geven, kan het niet verwonderen dat hij dien naam aan de Mohammedanen ontleent.

Merkwaardig is het, dat het wonderwater in het Toradja'sche verhaal u e Talala-lala behalve met dezen naam, ook met dien van u e l a m o a »goden-water" wordt genoemd, wat dus geheel overeenkomt met r a n o m a' d i o s of m a n d i o s van het Tontemboansch verhaal, daar het bestanddeel d i o s in deze benaming het Spaansche D i o s »God" moet zijn.

Stroomend water heeft als »levend water" reeds van zelf levendmakende kracht, als veel zielestof bevattend. In vele Toradja'sche verhalen is besprenging met gewoon water voldoende om dooden op te wekken. De bijzondere naam, gegeven aan dit water, is ontleend aan het klaterend geluid dat het maakt en waarmede het eveneens bewijst levenskracht te bezitten.

De gelijkheid in klank van dezen naam met een stuk van de Mohammedaansche geloofsbelijdenis bracht de Mohammedanen er van zelf toe om dien naam te wijzigen, te meer daar zij gewoon zijn het water te belezen om het geneeskrachtig te maken en dus van geneeskrachtig water van zelt denken dat het belezen is en de belangrijkste woorden uit de belezing in zijn gemurmur herhaalt.

In één der twee Poe'oe mBoto'sche overleveringen heet de held Sese nTaola, evenals in het groote verhaal Verh. Bat. Gen. 55. Reeds terstond wordt ook zijne zuster genoemd en wel met denzelfden naam als in het groote verhaal: Gili m Pinebetu'e. Deze naam is Verh. Bat. Gen. 55, bl. 109,

r. 2 r. 1 v. o. onjuist verklaard. De beteekenis is »zijde-stof met sterretjes bestikt».

De verteller heeft geheel vergeten dat Sese nTaola door zijne onverzadelijkheid zijne ouders ruïneerde en zij daarom trachtten hem om te brengen. Vandaar dat hij voor de aanslagen van zijn vader geen behoorlijke redenen weet op te geven. In plaats van Reuzen te overwinnen en hen tot slaven te maken, neemt hij zijne zes broers mede, die hij telkens hier en daar achterlaat; de zuster is thuis achtergebleven. Bij allen laat hij planten achter, die zullen verwelken als hij sterft. Als ten slotte al zijne broeders gehuwd en achtergebleven zijn, komt hij aan eene stad die door een Grijpvogel is uitgemoord; hij vindt daar als eenig overgeblevene een meisje, dat zich in eene kist heeft verborgen en dat, evenals in het groote verhaal, Lemo nTonda heet. Bij het dooden van den vogel sneuvelt ook hij, de planten verwelken; Gili mPinebetu'e komt met alle broeders te hulp en schudt hem uit den doodslaap wakker; de broeders keeren terug, maar Gili mPinebetu'e blijft bij Sese nTaola wonen, die met Lemo nTonda huwt. Terwijl Sese nTaola voor langen tijd slaapt, komt Bangka-Rondo zijne vrouw rooven, die hij op dezelfde wijze weer terughaalt als in het groote verhaal.

In de andere overlevering, uit dezelfde streek afkomstig, heet de held »de Gulzige Jongen»; zéér in 't kort wordt het begin der geschiedenis verteld als in 't groote verhaal. Ook de geschiedenis met het zeemonster ontbreekt niet. Het verloop is geheel als in 't groote verhaal.

Telkens waar het kreng van de zeeslang wordt opgeruimd, blijven twee zijner makkers gehuwd achter. Ten slotte strijd met den Grijpvogel, huwelijk met het van dit monster bevrijde meisje, in 't leven terugbrengen van de bevolking der uitgemoorde stad en daarna een echt Toradja'sch slot: een sneltocht tegen zijne ouders die hem indertijd niet meer hebben willen voeden en hem hebben willen dooden. Hij velt zijn vader in een tweestrijd, slaat hem en zijne moeder het hoofd af en voert die hoofden in triomf mede.

Zoals in vele Toradja'sche verhalen, wordt ook hier verteld dat het hoofd van den vader telkens aan den zoon aanwijzingen geeft hoe hij moet doen om de gesnelde koppen naar den adat te behandelen. Ten slotte geeft de vader dan aan, wat de zoon moet doen om het sprekend hoofd voor goed te doen zwijgen; en daarmee eindigt het verhaal, dat nog besloten wordt met eene aansporing om uitsluitend bij de To Kinadoe, de erfvijanden der Bare'e-sprekers, die vooral veel met de dicht bij hen wonende To Poe'oe mBoto vechten, te gaan snellen.

Ten slotte het Sangireesche verhaal. Dit vermeldt nog de bijzonderheid dat de held van het verhaal slechts één span lang is en daarom den naam van Sëndango' heeft. Zijne vraatzucht en zijne kracht zijn intusschen buitengewoon. De aanslagen van zijn vader op het leven van Sëndango' zijn in

het Sangireesche verhaal ook drieërlei; de tweede en derde, het trachten te verpletteren onder een steen en onder een boom, hebben ook de parallellen, de eerste aanslag is alleen aan het Sangireesche verhaal eigen. De vader heeft nl. een bamboestoel omgekapt en de onderste gedeelten der bamboestengels, die in den grond zijn blijven staan, aangepunt; daarop neemt hij zijn zoon op en werpt hem op die talrijke opstaande scherpe punten. Het ventje komt er echter ongedeerd af en brengt ten bewijze daarvan den geheelen bundel gekapte bamboestengels thuis. Nadat men het driemaal op zijn leven heeft toegeleed, gaat Sēndango' de wijde wereld in. Zijne kracht helpt hem om drie reuzen te overwinnen en hem tot zijne slaven te maken. Van dit punt af is het verhaal kort en onvolledig afverteld. De drie reuzen treden is het geheel niet meer op. Sēndango' komt met zijne makkers van zelf is eene stad terecht, waar een groote visch ligt te rotten, die daar vanzelf is komen aandrijven. Door dien dooden visch met een krachtigen schop voor goed te verwijderen, wint Sēndango' de hand der koningsdochter en wordt koning in haars vaders plaats.

Het Sangireesche verhaal is dus het minst volledige, daar het van 't gevecht met de Grijpvogels niets vermeldt en evenmin van het planten der boomen of struiken, die aan de achtergelatenen het teeken moeten geven dat hun aanvoerder hunne hulp noodig heeft. De bizonderheid dat de held van het verhaal slechts één span lang is, herinnert aan de figuur van Sangarangan in de Tonbemoansche Teksten Nos. 39 en 40.

Thans volgen tekst, vertaling en aanteekeningen, eerst van het Tontemboansche, daarna van de beide Bare'e en ten slotte van het Sangireesche verhaal.

I. Tontemboansche tekst.

[Omtrent de spelling valt het volgende te zeggen:

Enclyticae die nimmer als afzonderlijke woorden voorkomen, zijn zonder-aan de woorden gevoegd, zooals oka en kē' in siituoka, siitukē', doch woorden die ook afzonderlijk worden gebruikt, zijn met-aangehecht waar zij enclytisch zijn, bijv. itjatēka'-mange, pakapaluna-mako. De twee leden eener woordherhaling en die van de samengestelde bijnamen zijn door hetzelfde teeken aan elkaar verbonden. De apostrophe duidt de hamzah aan, het sterretje het elisie-teeken van de ē. Tusschen haakjes is geplaatst de ē, die niet anders is dan een tusschenklank, uitgesproken tusschen een woord met gesloten eindsyllabe en een daaraan gehecht suffix dat met een medeklinker begint, bv. in isusut(ē)na==isusut+na, terwijl susutēna=susutēn+na].

(No. 42.) Kukua au dorō' i Tjombangan.

Sapaka si Tjombangan, ja anak e rua ambalesa, mēngēnto-ngēnto' an do'kosa i Lombagi. Jawoja kēmualinape'-mai tow, sia ngaranano in Tjombangan.

Sapaka sia ja marae kakēli pēnganēn. A si tjatarenape' i nitjuman

sa ngawčwéroian čn tčwi'; mando-mai ruao ngawčwéroian; tani'tu nimčngawč-
ngawčs, akar a si tčapituan ngando sia nitjumanu ala'mbak. Makawangko'
sia mčngawč-ngawčs čm pakančna, aka-akar(č)na i makano makatčlu *n tčwi'.

Jawoja pailčkčn-ako i amanga in tani'tu, *ng kuanao: O inde', kakčli
pčngančn si toja'ang anio'! mčkaapu re'e iaku! Ja tia'pe', wo ko patengkukč'.

Ang kasomoian tu'u-mai in i itu, sia towano i amanga *ng kuana:
Maio, e itow! mangeta palun.

Tani'tu sera maja'o. Mčmaja-maja'oka sera mailčko a'kčl, wo *ng kuao
i amanga a si Tjombangan: Sapaka ko mčna'kč'-mange wia, eni! wo mangeku
tongkeičn čn a'kčl. Ma'am beta' ko pčrčmba'ano in a'kčl tio'o mareso-reso,
eni! Tumongkeio tu'u si amanga akar in a'kčl in dumč'mba. Rumč'mbao *n
a'kčl, niatčw si Tjombangan; ta'am beta' sia ra'itja nitumintjas. Siituoka
*ng kuao i amanga: Itu, nimateo tu'u si Tjčli-pčngančn! Jawoja marengo am
bale si amang i Tjombangan. Itjatčka'-mange sia, čng kuanao a si pčnana'ana:
Ja nimateo tu'u si Tjčli-pčngančn.

Janta'an kčwareng(č)na-mange am bale, kua'a si Tjombangan tumč'telo in
a'kčl, tinimboianakč'-mai an tčmpok wo itu pčruana-mio' in tjumese' wo paluna
pinawč'mbčk(č)nakč' in tu'mir(č)na. Pakapaluna-mako itu, ja alinao-mange am bale
*n towang. Itjatčka'-mange am bale sia, čng kuanao: O mama' kua'a, si
towang pinaluku e!

Siituoka si amanga mangaja'ka'o-mai, wo *ng kuana: O ko topukčn!
ambanakč' re'e si Tjčli- pčngančn; kuaku ja nimateo. Tani'tu nimamuali. Jawoja
ra'itja ka'i ure *n an somoi-mai iitu kuao i amanga a si Tjombangan: Maio,
e itow! angenta-mai tčaju iparuruk. Siituoka sera maja'o muntčp in talun.
Mailčko wč tčs wawangkčran sera, kuao i amanga a si Tjombangan: O itow,
mčna kč' mange wia, wo mangeku tongkeičn čng kaju iparuruk(č)tape', ta'an
ma'am beta' ko pčrčmba'ano in bč'tčs, tio'o matintja-tintjas eni! Jawoja mangeo
tu'u tumongkei sia, akaran im bč'tčs in dumč'mba. Rumč'mbao *n iitu ni-
matčw ka'i si Tjombangan, ta'an sinepanakč' re'e. Itjairč'mba-mio' im bč'tčs
a si Tjombangan, kuao i amanga: Itu, nimateo tu'u si Tjčli-pčngančn, toro tu'u.

An somoi-mai iitu mangen ka'i am bale si amang i Tjombangan.
Itjatčka'-mange sia čng kuanao in tjumua a si pčnana'ana: Toro, nimateo tu'u
si Tjčli-pčngančn, niatčwo im bč'tčs wawangkčran. Ta'an da'ipe' ure sia am
bale, rumintja'kas-ai *m bč'tčs pawulengčno-mai i Tjombangan. Kčpa'anera
in dintja'kasa im bč'tčs, wo kčsereera-mange isia i mawule-wuleng-ai im bč'tčs,
wawangkčran, kua'a sera mangaja'ka'-mai, wo *ng kuaera: O, ambia'itjč ka'i
tu'u re'e si Tjombangan, Kčli-pčngančn! Itjatčka'-mai si Tjombangan ipčla'u-
la'us(č)nao wo'o ipčwangen am bale *m bč'tčs, ta'an čm bale nimčrč mbakč'.
Siituoka iwčta'nao-mio' čm bč'tčs, wo *ng kuana: Nio' čng kaju iparuruk(č)ta,
e mama'! Tani'tu ka'i nimamuali.

An somoioka-mai makaateo si Tjombangan, wo *ng kuana: O inde'!

pěpate-patengkě' re'e i mama' aku. Itji'it in tani'tu ja awěse' aku* n tumintjas ambia. Tani'tu nimamuali. A si ěndooka makasa *ng kua'o i Tjombangan a si inanga: O ina'! isiwo-mio' waluněn aku, en aku *n tumalune'. Jawo sia isiwo tu'u i inanga walun, wo sia maja'.

Měmaja-maja' sia akar i makatajang wo muněr in talun. An uněroka in talun sia itjasumpako-mai si ěsa rojongam bangko', wo sia sumalu in iitu. Měnalu-naluoka in iitu sia, ja mailěko si Těwu-wa'tang měro'mb marae katakěte. Ambituoka si Tjombangan sia papai-pailěkěno i Těwu-wa'tang in tjětěr(ě)na, matupil se watu-watu toka lawi *ng kawangkěr. Siituoka *ng kua'o i Tjombangan: Sianao *ndo'on, sa sianakě', tio'o tare ipapaile-ilěk-ai iaku. Sowatěno i Těwu-wa'tang ěng kuana: Anae, uli-ulit? měmbataruanta? sa si watu wawangkěr anio' itjapasot(ě)muka, ja ulit tu'u ko takěte; ta'an sara'itja, lěpe. Ja *ng kua'o i Tjombangan: Ja m'e, ta'an sawo *n iitu ra'itja itjapasot(ě)ku, ja aku itjaata an iitjo, ta'an sa ka'itje' itjatpasot(ě)kuka, ja iitjo *n itjaata an iaku. Sowatěno i Těwu-wa'tang ěng kuanao: Ja sama'.

Siituoka mio' kamasan-ai i Tjombangan ěm batu wo ipasot(ě)na-mange, iaka-akar in da'io kinailěkan inde' ambisa *n tinumpaan-io' im batu. Ipasot-ako i Tjombangan si watu iitu, ja si Těwu-wa'tang maindoo atana. Tani'tu nimamuali. An somoi-mai iitu sera maja'o. Ja *m paalin i Tjombangan paalinoka i Těwu-wa'tang. Tu'u sera měmaja-maja', akarera in itjasumpak-ange si ěsa ro'ong pěngěnto-ngěnto'an i Sěra'-tow.

Maio a si ro'ong iitu sera, papatulino i Tjombangan api am bale i Sěra'-tow si Těwu-wa'tang. Mangen sia, pěwueiěno i Sěra'-tow ěng kuana: Mawisa ko? Sumowato si Těwu-wa'tang ěng kuana: Airu'ndu'-mai i Tjombangan mangilěke' api. Turu'ano i Sěra'-tow indoan api sia, ěng kuana: Muntěp-ange wia'i, wo mange mangilěk-ai api ambitu, Muntěp-ange si Těwu-wa'tang. sia mailěk se tow pěrakaněn ang kawali wo sia mainde'; ambituoka sia isě'sěko am buni karapi e tow aiwěimběn i Sěra'-tow ambitu. Siituoka sia pang'nto-ng'nto'ono i Tjombangan ra'io mareng. Jawoja em pa'pa' si Těwu-wa'tang in da'io mareng, kua'a sia *n tondongano-mange i Tjombangan. Itjasumpa k(ě)na-mange im bale i Sěra'-tow wawangkěr an iitu, sia mali'tji-li'tjir iitu, wo *ng kuana: ěnso' si Těwu-wa'tang, e Sěra'-tow? Sowatěnao *ng kuana: Ra'itja ambia. Numuwu'o si Tjombangan: Uli-ulit! ra'itja ituru'mu sia? sawo sia ra'itja ituru'mu, ja tarepe' ěm balemu iana en itjawalintuang. Sowatěno i Sěra'-tow ěng kuana: O, iitjoo *ndo'on ě malintuang in iasa! Ja *ng kua'o i Tjombangan: Uli-ulit! sa ka'itje' ěn iasa itjawalintuankukě', ja ko itjaata an iaku, ta'an sa ra'itja, ja iaku *n itjaata an iitjo. Sowatěno i Sěra'-tow ěn iitu, ěng kuana: Ja m'emu e! Siituoka ipěkango-mange i Tjombangan ěm bale i Sěra'-tow wo itjawalintuang-ange. Kěwalintuang-ange im bale, pai'łěkěno si Těwu-wa'tang karapi e tow aiwěimběn i Sěra'-tow kuměsoto-mai; wo *m baja se pěrakaněn ang kawali, em pakailě-ilěkěnoka se ipawile-wileioka-mio' in tjaluara in dano.

Jawoja em pa'pa' tu'u in aitjapčkangkč' i Tjombangan ěm bale i Sěra'-tow, ja anaėitu sia itjaatao a si Tjombangan, tanuka ka'i si Tėwu-wa'tang.

Ang kasomoian-ai iitu, ririorera i maja', ja si Tjombangan mapaema' pisowera in tėlu. ěm pisow i Tjombangan sangarėpa *ng kalambot wo tumumbėl ěng kawėlar, ja *ng kakura'mbėr in de'ndena makarua pakon, ěng kautėr in iitu ja tėlu pitjul. Jawoja *m pisow e rua mėkele sitjun ěng kalambot wo rua tomposi *ng kawėlar, wo sangarangan ěng kakura'mbėr in de'ndena. Tani'tu ema'ano *m pisowera in tėlu. Pakaema'an-ako *n iitu, ja sera maja'o kinaialian in tje'arera. Sera mēmaja-maja' maunčr in talun, iaka-akarera i nimakatajango.

An somoi-mai iitu sera tumawi-mio' i lawanan. Siituoka *ng kuao i Tjombangan a si Tėwu-wa'tang wo a si Mawėris: Kasaanu in tumongkei si wė'tės wawangkėran anio', e Tėwu-wa'tang, wo kasaanu ka itje' i mo'ow ěn tėmpok, eni, e Mawėris: en sapaka *n iana ja ema'antape' londei em pa'pa' kita ja sumengkot. Tani'tu kasaano-mange i Tėwu-wa'tang in tumongkei ěm be'tės: rumė'mba-mio' ěm bė'tės, kasaano ka'itje'-mio' i Mawėris i mo'ow ěn tėmpok. Siituoka ja wu'mbu'anerao, pinakasa-kasaanerakč' ka'i-mio' i nimapo'ow ěn a mėkele tampilira wo *n a mėkele tėmpok. Pakawu'mbu'anera-mako ě londei, wuleng'no-mai i Tėwu-wa'tang wo si Maw'ris ěn iitu wo sera mangem a lawanan. Itjatė ka'-mange a lawanan ambitu sera ja *ng kuao i Tjombangan a se rua: Sapaka kita, ja sumengkoto. Wo tu'u sera moleo.

Mėmole-moleoka sera itjasumpako-mange si ěsa punten. Siituoka sera sumuwa'o witu wo *ng kuao i Tjombangan a si Tėwu-wa'tang: Sapaka ko ja itanekuo a si Wawu' i Tjolano a si punten iasa, anaitu ko ja mėnto o ambia. An somoi-ai iitu sera mangem an do'ong wo mange am bale i Tjolano. Siituoka ja si Tėwu-wa'tang ipangilėko i Tjombangan si luluna e Wawu' i Tjolano tanean. Tani tu niėnan i Tjolano, jawo sera tumane. Jawoja itane-mako i Tjombangan si Tėwu-wa'tang, ja sia itėla'unao ambitu, wo sia ta'arana in tana'i: O Tėwu-wa'tang sapaka aku ja musėw sangatu'ur tėnga' an dior im balemiow. Jawoja karėngana itu ilė-ilėkėnu-mange: sawo ě luluna in iitu mawėlėso, ja pora-porakėn-ange i mange milėk-ai a si ěsa punten aku, en aku ja nimateo: ta'an ko ja karėngana tumuli-mange si Mawėris a si ěsa punten, eni! wo kamu in dua mč-walioka-mange, eni! Ipakata ar(ė)na-mako *m baja se itu, ja si Tjombangan wo si Mawėris moleo. Ure-urcano ka'i sera in dua mawole, itjasumpako ka'i mange ěsa punten, wo sera sumuwa' ambitu. Jawoja ambituoka ka'i sera, ja itaneo i Tjombangan a si luluna e Wawu' i Tjolano ambitu si Mawėris. Wo ka'i sia itėla'una, en si Tjombangan sumengkote' ka'i-mange am puntem balina.

Janta'an rior(ė)na wo sia mole ja sia nimusėw ka'i tėnga' an dior im bale i Mawėris, wo *ng kuana in tuma'ar: O Mawėris, sapaka aku ja musėw tėnga' an dior im balemiow, en aku ja sumengkoto. Janta'an ěn tėnga' iitu karėngana sere-serenu-mange, sawo ě luluna in iitu mawėlėso, ja pora-porakėniow-ange i mange milėk-ai iaku *n a si punten angeangku, en aku ja

nimateo. Ta'an ko ja tulinoka-mai i Těwu-wa'tang, eni! wo kamu in dua ěm-wali-mange. Jawoja ipakata'ar(ě)na-mako *m baja se itu ja sia moleo. Ure-ureano sia mēnengko-nengkot, mailěko ka'i ěsa punten. Siituoka sia sumuwa'o witu. Itjaitana'na-mange, sia niměla'u-la'us nimuntěp-ange an do'ong.

Muntěpo-mange sia marae kapěnės se tow, em pa'pa' se makaro'ong ja nisumě'sěk am bale. Wo sia muněr-ange in do'ong wo mailěk tow, wo sia wueiana in tana'i: Ka'itu-itu *n ambia kalulu in tow e? Sowatěno i tow iitu *ng kuana: O se tow ambia ja mainde', em pa'pa' im pěngaaiěn i Tjiong-kiong, sangapulu' wo rua *n do'kos, mai měngaindo se Wawu' i Tjolano; kua'a se Wawu' i Tjolano, siow-wo, e! wajaoka in ěsa in tarepe'; pinakaindoo i Tjiong-kiong isia.

Siituoka sia měla'u-la'uso mange a si Tjolano. Mangem sia, wo mangilěk a si Tjolano, inde' sia ro'na měnto' ambitu. Sowatěno i Tjolano *ng kuana: Ro'na, ta'an sa re'e wo'o u anu, pěkia'mbitěngku ko. ěng kua'o i Tjombangan: Ro'na, janta'an sapa itu, e Kolano? Jawoja sisilěno i Tjolano sapa waja nima-muali an sangkum i uwaluo ngando, ěng kuana: Sapaka se Wawu' ana'ku ja siow-wo, ta'an wajaoka in ěsa in tarepe', em pa'pa' maio pinakaindo-mange i Tjiong-kiong sangapulu' wo rua *n do'kos; kasusur in ěndo ja *n ambia aiěna, wo *ng kasusur(ě)na i mai, en da'itja tuměra a si měrangka'-mange si ěndo. Sa niruměimběngo-mai i měrangka'o-mange si ěndo, ja sia mitjoo matelew-ai, wo an tajange' marěseko-mai *m ba'ang, em pa'pa' ěm ba'ang(ě na ja uwaseitjě'. Ja tarepe' ka'i sia mai; anae sawo niruměimběngo-mai wo niruměseko-mai, ja isiao itu. Isiao ě niruma'itja se ana'ku. Jawoja milěk-ai se tow měro'ong, e makasě'sěkoka waja am bale em pa'pa'na. Anae sa ro'na, paten si Tjiong-kiong isia. Ja sawo sia kapateanuka, ja iitjoo ěn tumane a si ana'ku těla'u i Tjiong-kiong, wo itjooka *ng kolano sumawěl au iaku.

Sowatěno i Tjombangan ěng kuana; Sama'! ěpe'anguoka; janta'an ambisa *n ěnto'anguku i lumukut isia, e Kolano? Ja *ng kua'o i Tjolano: Sapaka ko ja mange měnto' a lesar, ambitu lukutanu sia. Tani'tu si Tjombangan mindoo-mai im pisow(ě)na wawangkěran, wo mange měnto' a lesar. Jawoja měngěnto-ngěnto'oka ambitu sia, ra'itja ura mitjo rumimběimngai wo ruměsek-ai ěm ba'ang i Tjiong-kiong. Wo sia měnusu-nusut-ai wo tuměngo-mio' si Tjombangan makaěna' a lesar. Siituoka sia pěriorěna wo'o-mio' in dumagit; ta'an kinasa-angkě'mange i Tjombangan i nimo'ow si ro'kos ěsa. Ja *ng kua'o i Tjombangan: Isusute' ka'i-mai. ěng kua'o i Tjiong-kiong: Ro'nape' ipěkiindo tokol, sangapulu'pe' wo ěsa *n do'kos. Siituoka si Tjiong-kiong sumoro'o-mange tojo'. Ta'an da'itja ka'i ure sia sumusuto-mio' wo si Tjombangan pěragitěna ka'i wo'o-mio' wo po'owěn ka'i-mange i Tjombangan si ro'kos ěsa. Ja *ng kua'o ka'i i Tjombangan: Isusute' ka'i-mai! ěng kua'o i Tjiong-kiong: Ro'nape' ipěkiindo tokol, tuama! sangapulu'pe' ěn do'kos.

Jawoja sumoro'o ka'i-mange tojo' si Tjiong-kiong. Ra'itja ure nisumu-

suto ka'i-mai wo mēragit ka'i wo'o-mio' si Tjombangan, ta'an itjairagit(ē)na wo'o-mio' sangapo'ow itjairagit, ŝangapo'ow i Tjombangan. Nimēngulu-ngulur tani'tu, iaka-akar ēn do'kos i Tjiong-kiong ēsaoka.

Jawoja mande sia in ēsaoka *n do'kos makuape' kendo'o in tana'i: Ro'nape' ipēkiindo tokol, aweane ēsa. Tani'tu sia *n sumusuto ka'i-mio'. Itjairagit(ē)na ka'i tu'u wo'o-mio' si Tjombangan, kasaana-mange i mo'ow si tjapulu' wo rua in do'kos(ē)na. Siituoka sia itjalēpoko-mio', wo mafeu-io' si Tjombangan. Jawoja en sia *n utēro tu'u ulit, anae ra'io kinakētean i Tjombangan, iaka-akar itjaia-tēw-io' i Tjiong-kiong isia, ja sia itjarumuno-mio' wo nimateo witu.

Ja aitjaulur tu'u tanu in aitjua i Tjombangan a si Tēwu-wa'tang wo si Mawēris; pa'pa'an kēpate-mitjo i Tjombangan, mawēlēso ē luluna in tēnga' aiusēw(ē)na. A si ēndokē' iitu pa'ilēkēno i Tēwu-wa'tang wo si Mawēris ja nimawēlēso ē luluna in tēnga'. Siituoka si Tēwu-wa'tang mamorako mole wo tumuli-mange si Mawēris a si punten ēsa, wo sera in dua mēwali-mange mole a si punten pinatean i Tjombangan. Ure-ureano sera mēmole-mole itja-sumpako-mange si punten iitu wo mēla'u-la'us sumuwa' wo mange an do'ong. Ambituoka sera mangem a si Tjolano wo mamuei sawo ambisa *m pinatean i Tjombangan. Mueio sera. Pakawueiēnera-mako, ja itjuao-mange i Tjolano an isera in tana'i: Sapaka eta' sia ja pinēkia'mbit(ē)ku mate si Tjiong-kiong sangapulu' wo rua *n do'kos, nimēngaindo se ana'ku, ta'an kua'a sia, ja tina'arangku in tana'i: Sawo si Tjiong-kiong isia kapateanu, ja iitjo *n tumane a si ana'ku kaakaran, wo *n sumawēl an iaku, maindo kolano, Janta'an patena-mako si Tjiong-kiong, ra'io re'e kinakēteana i nimētombo-tombol-ange, iaka-akar(ē)na i niatēwo-mio' i Tjiong-kiong wo mapala'us mate. Jawoja sapaka *m pinateana ja a monge ē lesar, ta'an ēn owa'na in tarepe' ja nimatongkaro.

Sowatēnerao ēng kuaera: Mande sia tongkaro, ta'an karēngana *n du'ina mangeamitjē' unungēn wo tulusēn. Siituoka *ng kua'o i Tjolano: Sama'! sawo sia tumow(ē)pe' sumawēl, ja isiaka *n tumane a si ana'ku tēla'u i Tjiong-kiong pinatena. Wo isiaka maindo kolano sumawēl an iaku, em pa'pa' siitu *n aita'ar(ē)ku an isia ririor(ē)na i mate si Tjiong-kiong. Jawoja siituoka sera mangem a lesar, wo pailēkēnerao si Tjiong-kiong, toka sapa *ng kawangkēr.

Itjatēka'-mange sera in dua kasaanera-mio' in dua i mo'ow ēn tetelew i Tjiong-kiong mēkele ēsa: si ēsa aipasot-ange i Tēwu-wa'tang an to'tolan in daran im bale i amanga, ja si ēsa aipasot-ange i Mawēris an to'tolan in daran im bale i amanga. An somoi-mai iitu, tupilēnerao *n owa'na i Tjiong-kiong. Pakatupilēnera-mako iitu, ja sera mumungo in du'i i Tjombangan, wo itu saputēnera in tjulo' wo alin-ange a si Wawu' i Tjolano.

Ambituoka itu ja tulusēnerao wo lēle'en i Wawu' in dano lala. Paka-lēle'ena-mako itu, ja mio'o mero'-mai, e nitumow-o sumawēl. Tani'tu si Tjombangan nitumowo. Janta'an sia ja ra'io tanu in dior, em pa'pa' sia ja ra'io kēli pēnganēn.

Jawoja au somoi-mai iitu si Wawu' wo si Tjombangan tumaneo, wo si Tjombangan maindoo kolano a si punten iitu, nisumawel a si empona.

Verhaal van den Gulzigaard.

Wat Kombangan betreft, hij was het kind van twee echtelieden, wonende aan den oorsprong der Lombagi. Terstond van zijne geboorte af werd hij Kombangan genaamd. Nu, hij was in hooge mate een veel-eter. Den eersten keer dat hij at was 't een kilomaat rijst, den volgenden dag reeds twee kilomaten, aldus steeds toenemende tot op den zevenden dag, toen at hij reeds een $\frac{1}{3}$ gantang. Hoe grooter hij werd, steeds vermeerderde hetgeen door hem gegeten werd, totdat hij reeds 3 gantang rijst at.

Toen zijn vader zag dat het zoo was, zeide hij: »O vreeselijk, welk een veel-eter is dit kind, hij zal mij nog opmaken. Wacht maar, ik zal u wel van kant maken.»

Daarna riep hem dan zijn vader, zeggende: »kom, ventje, wij gaan sago kloppen.» Aldus gingen zij heen. Al voortgaande zagen zij een arèn-boom, toen zeide de vader tot Kombangan: »Gij blijft maar hier, he, ik ga den arèn-boom omhakken. Al zijt gij, stakkert, op 't punt van door den vallenden boom te worden getroffen, gij moogt volstrekt niet op zijde gaan, hoor!» Inderdaad ging de vader aan het omkappen, totdat de arèn-boom omviel. Toen de arèn-palm omviel, heeft hij Kombangan nedergedrukt; maar de stakkert is niet weggeloopt. Toen zeide zijn vader: »Zoo, de veeleter is werkelijk gestorven.» Nu keerde de vader van Kombangan naar huis terug. Toen hij aangekomen was, zeide hij tot zijne vrouw: »Nu, de Veeleter is inderdaad gestorven.»

Doch zoodra was hij niet naar huis teruggekeerd, of Kombangan spleet den arèn-boom, na hem slechts bij den top te hebben aangepakt, en die werd door hem van boven naar beneden in tweeën gescheurd en hij klopte er de sago uit, doordat hij er slechts met zijn hiel in stampte. Toen hij gereed was met kloppen, bracht hij de sago naar huis. Te huis gekomen, zeide hij: »Wel vader, daar is de sago die ik geklopt heb!»

Toen schrok zijn vader en zeide: »Je mag doorstoken worden! Daar heb je den Veelvraat; ik dacht dat hij al dood was.» Aldus is het geschied.

Wederom niet lang daarna, zeide de vader tot Kombangan: »Kom ventje, laat ons brandhout gaan halen.» Toen zijn zij het bosch ingegaan. Toen zij een zeer grooten waringin-boom zagen, zeide de vader tot Kombangan: »Blijf hier boven, ventje, dan ga ik ons brandhout kappen. Al zijt gij, stakkert, op 't punt van door den vallenden waringin te worden getroffen, loop volstrekt niet weg, hoor!» Toen ging hij werkelijk aan het omhakken, totdat de waringin omviel. Toen hij omviel, heeft hij Kombangan wederom nedergedrukt, maar deze ving hem slechts op. Zoodra de waringin op Kombangan was gevallen, zeide de vader: ..Ziezoo, nu is de Veelvraat gelukkig werkelijk gestorven.»

Daarop ging de vader van Kombangan naar huis. Tehuis gekomen, zeide hij tot zijne vrouw: »Gelukkig, de Veeleter is werkelijk gestorven, verpletterd door een zéér grooten waringin-boom.»

Maar nog niet lang was hij thuis, toen de door Kombangan daarheen gedragen waringin gedruisch maakte. Zoodra zij het gedruisch van den waringin hadden gehoord en gezien hadden dat hij den zeer grooten waringin kwam aandragen, schrokken zij en zeiden: »O, de Gulzigaard, de Veeleter is waarachtig toch maar weer hier.» Toen Kombangan thuis was gekomen, wilde hij terstond den waringin tegen het huis doen leunen, maar het huis zou er maar van zijn omgevallen. Toen liet hij den waringin op den grond los en zeide: ..Daar is ons brandhout, vader.» Aldus is het wederom geschied.

Daarna heeft Kombangan het begrepen en zeide: »O vreeselijk, vader zoekt mij maar slechts te dooden. Daar dit zoo is, is het beter dat ik van hier wegloop.» Aldus is het geschied. Op zekeren dag zeide Kombangan tot zijne moeder: »O moeder, kook iets tot teerkost, daar ik naar het bosch ga.» Nu, zijne moeder kookte hem dan teerkost en hij ging.

Hij liep maar voort, totdat hij steeds verder kwam en midden in het bosch. In het midden van het bosch kwam hij bij een grooten stroom en hij volgde dien. Terwijl hij dien volgde, zag hij Těwu-wa'tang (Boomen-rooier) met de hand visch pakken tusschen de steenen, buitengewoon zeer sterk. Terwijl Kombangan daar was, liet Těwu-wa'tang hem voortdurend zijne kracht zien, omwentelende steenen als tuinhutten zoo groot. Toen zeide Kombangan: »Als het slechts dat is, och arme, laat het dan maar niet zoo telkens aan mij zien.» Těwu-wa'tang antwoordde en zeide: »Zoo, werkelijk? Zullen wij met elkander wedden? Indien deze zeer groote steen door u wel kan worden weggeworpen, dan zijt gij inderdaad zeer sterk, maar zoo niet dan zijt gij krachteloos.» »Komaan, zeide Kombangan, maar indien die niet door mij kan weggeslingerd worden, dan kom ik slaaf te worden bij u, maar indien ik, stakkert, hem kan wegslingeren, dan komt gij slaaf te worden bij mij.» Těwu-wa'tang antwoordde en zeide: »Dat is goed.»

Daarop zich nederwaarts richtende, pakte Kombangan met één hand den steen op en slingerde dien opwaarts, totdat waarlijk niet meer te weten was waar de plaats van nederkomst van dien steen was. Nadat Kombangan den steen had weggeslingerd, werd Těwu-wa'tang zijn slaaf. Aldus geschiedde het. Daarna liepen zij voort. Wat door Kombangan gedragen was, werd voortaan gedragen door Těwu-wa'tang. Zij liepen maar steeds voort, totdat zij kwamen aan een dorp, de woonplaats van Kannibaal.

Toen zij bij dat dorp gekomen waren, liet Kombangan Těwu-wa'tang aan het huis van Kannibaal aangaan om vuur. Toen hij daarheen ging, vroeg hem Kannibaal: »Waar gaat gij heen?» Těwu-wa'tang antwoordde en zeide: »Ik ben gezonden door Kombangan om vuur te vragen.» Kannibaal wees hem

de plaats waar hij vuur kon halen en zeide: »Ga hier binnen en ga daar vuur vragen." Těwu-wa'tang ging naar binnen, hij zag de menschen die gekookt werden in een ijzeren pan en hij was bang; daar zijnde werd hij verborgen in een hok met de menschen die door Kannibaal opgesloten waren. Toen werd door Kombangan lang op hem gewacht, hij kwam niet meer terug. Daar Těwu-wa'tang niet meer terugkeerde, zoo werd hij door Kombangan gevolgd. Gekomen aan dat zeer groote huis van Kannibaal, liep hij er eenige malen omheen en zeide: »Waar is Těwu-wa'tang, o Kannibaal?"

Deze antwoordde: »Hij is niet hier." Kombangan zeide: »Werkelijk? toont gij hem niet? Indien gij hem niet toont, dan wordt op 't oogenblik dit huis van u onderste boven gekeerd." Kannibaal antwoordde: »Och, zijt gij het, stumpert, die dit zult onderste boven keeren?" Kombangan zeide: »Zeker, indien ik, lacy, dit kan onderste boven keeren, dan komt gij slaaf te worden bij mij, maar zoo niet, dan kom ik slaaf te worden bij u." Daarop antwoordde Kannibaal, zeggende: »Nu, probeer gij het maar, hoor." Daarop schopte Kombangan het huis van Kannibaal en het geraakte onderste boven. Zoodra het huis ten onderste boven was gekeerd, werd Těwu-wa'tang zichtbaar, te zamen met de lieden die door Kannibaal waren opgesloten naar buiten komende, en allen die in de pot gekookt werden, daar geheel zichtbaar waren degenen die op en neer werden gedraaid door het gekook van het water. Aangezien werkelijk was kunnen omgeschopt worden door Kombangan het huis van Kannibaal, daarom is hij komen slaaf te worden bij Kombangan, gelijk ook Těwu-wa'tang.

Daarna, voor zij op weg gingen, liet Kombangan voor hun drieën kapmessen maken. Het kapmes van Kombangan was een vadem in lengte en eene el in breedte en de dikte van den rug tweemaal pakon en de zwaarte was 3 pikoel. De kapmessen der beide anderen waren gelijkelijk $\frac{3}{4}$ vadem in lengte en 2 el in breedte en een span in dikte op den rug. Aldus waren gemaakt de kapmessen van hun drieën. Nadat die gemaakt waren gingen zij op weg, elk hunner dragende zijn eigen mes. Zij liepen voort in het midden van het bosch gaande, totdat zij op zijn verst waren gekomen.

Daarna kwamen zij nabij het strand. Toen zeide Kombangan tot Těwu-wa'tang en tot den Mawëris: »Sla gij dezen grooten waringin-boom in één slag door, Těwu-wa'tang en gij, Mawëris, sla in één slag den top door, he, dewijl wat dat betreft, daarvan wordt door ons gemaakt een vaartuig, daar wij gaan zeilen." Aldus kapte Těwu-wa'tang den waringin met één slag door, de waringin viel om en met één slag kapte de Mawëris den top door. Daarop holden zij hem uit, telkens met één slag kaptten zij de beide zijvlakken af en de beide uiteinden. Toen zij de schuit geheel hadden uitgehold, werd die door Těwu-wa'tang en den Mawëris op den schouder gedragen en zij gingen naar het strand. Toen zij aan het strand waren gekomen, zeide Kombangan: »Wat ons betreft, wij gaan varen." En inderdaad roeiden zij op.

Zij roeiden steeds door en kwamen aan een eiland. Zij gingen daar ten anker en toen zeide Kombangan tot Těwu-wa'tang: »Wat u betreft, gij wordt door mij uitgehuwelijkt aan de Dochter des Konings van dit eiland, daarom blijft gij hier.» Daarop gingen zij naar het dorp en begaven zich naar het huis des Konings. Toen vroeg Kombangan voor Těwu-wa'tang de oudste der Dochters des Konings ten huwelijk. De Koning stende daarin toe en zij traden in het huwelijk. Nadat Těwu-wa'tang door hem was uitgehuwelijkt, liet Kombangan hem daar achter en hij sprak af aldus: »Těwu-wa'tang, ik zal een pinangboom planten vóór uw huis. Gij moet daarnaar telkens gaan zien. Indien de jonge bladeren daarvan reeds beginnen te verleppe, haast u dan naar mij te gaan zien op een ander eiland, want dan ben ik gestorven, maar gij moet Mawěris afhalen op het andere eiland, hoor, en gij beiden te zamen moet dan weder verder gaan, hoor!» Nadat hij dit alles had afgesproken, gingen Kombangan en de Mawěris scheep. Langen tijd voeren zij en kwamen bij een eiland en gingen daar voor anker. Toen zij daar waren, huwde Kombangan den Mawěris uit aan de Oudste der Dochters des Konings aldaar. En ook hij werd door hem achtergelaten, dewijl Kombangan onder zeil ging, weder naar een ander eiland. Doch voor dat hij scheep ging, plantte hij ook een pinangboom vóór het huis van den Mawěris en sprak af: »O Mawěris, wat mij betreft, ik plant een pinang vóór ulieder huis, aangezien ik onder zeil ga. Maar naar die pinang moet gij telkens gaan kijken; indien zijne jonge bladeren verwelken, haast u dan naar mij te gaan zien op het eiland waar ik heenga, want dan ben ik dood. Maar gij wordt door Těwu-wa'tang afgehaald, hoor! en te zamen gaat gij verder.» Toen hij dit alles had afgesproken, ging hij op reis. Langen tijd zeilde hij en zag weder een eiland. Toen ging hij daar voor anker.

Zoodra hij aan wal gekomen was, ging hij terstond door, het dorp binnen. Toen hij daar binnen gekomen was, waren de menschen buiten gewoon stil, daar de bewoners zich in de huizen hadden verstopt. En hij ging naar het midden van het dorp en hij zag iemand en aan dezen werd door hem gevraagd: »Waarom is het hier zoo verlaten door de menschen?» De man antwoordde: »O, de lieden hier zijn bevreesd, dewijl tot hen gewoon is te komen de Grijpvogel met twaalf koppen; hij is gewoon hier te komen halen de Dochters des Konings; terwijl de Dochters des Konings vroeger 9 waren, is er thans nog maar ééne, allen zijn weggenomen door dien Grijpvogel».

Toen ging hij recht door naar den Koning. Daar gekomen, vroeg hij aan den koning of hij wellicht daar mocht blijven. De Koning antwoordde, zeggende: »Het mag, maar indien . . . ne . . . het kan, heb ik u om hulp te verzoeken.» Kombangan zeide: »Het kan, maar wat is het, o Koning?»

Toen verhaalde de Koning al wat er gebeurd was gedurende acht dagen, zeggende: De prinsessen mijne kinderen waren vroeger negen, maar er is nog maar slechts ééne thans, daar de Grijpvogel met twaalf koppen ze allen is komen

halen; elken dag komt hij hier en elken keer als hij komt is het niet anders dan wanneer de zon reeds hoog wil staan. Wanneer (het licht) verduistert, terwijl de zon reeds hooger wil gaan, komt hij van het Oosten herwaarts gevlogen en terwijl hij nog ver is, maken zijne tanden reeds veel gerammel, daar zijne tanden van enkel ijzer zijn. Straks zal hij weder komen, derhalve wanneer het reeds duister is geworden en er een geweldig leven wordt gemaakt, dan is hij het. Hij is het die mijne kinderen heeft vernietigd. Zie, de bewoners van het dorp verstoppden zich allen voortdurend om hem in de huizen. Daarom, indien het mogelijk is, dood dien Grijpvogel. Indien gij hem kunt dooden, zult gij mijne dochter huwen die is overgelaten door den Grijpvogel en gij zult koning worden in mijne plaats."

Kombangan antwoordde en zeide: »Goed, ik zal het beproeven, maar waar zal mijne verblijfplaats zijn om hem te belagen, o Koning?»

De Koning zeide: »Wat u betreft, blijf op het dorpsplein, daar worde hij door u belaagd." Aldus nam Kombangan zijn zéér groot kapmes bij zich en ging zijne plaats innemen op het dorpsplein.

Terwijl hij zich nu daar ophield, werd het niet lang daarna duister in het Oosten en rammelden de tanden van den Grijpvogel. En hij kwam steeds nader aan en zag neer op Kombangan, die zich ophield op het dorpsplein. Toen haastte hij zich nederwaarts om hem zoo mogelijk te grijpen, maar in één slag opwaarts slechts hieuw Kombangan een zijner koppen af. En Kombangan zeide: »Kom weder nader bij (met je koppen)." De Grijpvogel zeide: »Je kunt er nog een nemen om er mede te vechten, elf koppen nog heb ik over."

Toen trok zich de Grijpvogel een weinig opwaarts terug. Maar het duurde wederom niet lang of hij kwam weder nederwaarts en wederom wilde hij zoo mogelijk maar Kombangan pakken. En wederom sloeg Kombangan opwaarts een kop af. En Kombangan zeide weder: »Kom weder naderbij met je koppen." De Grijpvogel zeide: »Ge kunt er nog een nemen om mede te vechten, dappere kerel, ik heb nog tien koppen." En de Grijpvogel week weder een weinig opwaarts terug.

Niet lang daarna naderde hij wederom en wilde opnieuw zoo mogelijk Kombangan grijpen, maar zoodra hij omlaag wilde grijpen, kwam er een slag, zoo dikwijls als hij wilde grijpen kwam er een slag van Kombangan.

Zoo ging het den eenen keer na den anderen, totdat er slechts één kop van den Grijpvogel overbleef. Hoewel hij echter nog maar één kop over had, sprak de stumpert nog aldus: »Je kunt er nog een nemen om mede te vechten, er is nog één." Aldus naderde hij weder naar beneden, zoodra hij weder zoo mogelijk naar beneden Kombangan wilde grijpen, kapte deze met één slag opwaarts zijn twaalfden kop af. Toen kwam hij naar beneden te vallen en drukte Kombangan neder. Daar hij zéér zwaar was, had Kombangan niet meer genoeg kracht, zoodat hij door den Grijpvogel werd nederwaarts gedrukt en zittende

kwam neder te vallen en daar stierf. Het is werkelijk geschied gelijk gezegd was door Kombangan tot Těwu-wa'tang en den Mawěris; want zoodra Kombangan dood was, verdorden de jonge bladeren van de pinangboomen door hem geplant. Op dien dag slechts zagen Těwu-wa'tang en de Mawěris dat de jonge bladeren van den pinangboom verdord waren. Toen haastte zich Těwu-wa'tang te roeien en legde aan op het andere eiland om den Mawěris af te halen en zij beiden roeiden te zamen naar het eiland waar Kombangan was gestorven. Langen tijd roeiden zij en kwamen aan op dat eiland en wierpen terstond het anker uit en gingen in het dorp. Daar gekomen, gingen zij naar den koning om te vragen waar wel Kombangan gestorven was. Zij deden de vraag.

Toen zij het gevraagd hadden, zeide de koning tot hen aldus: Wat hem aangaat, de stakkert, ik heb zijne hulp gevraagd om den Grijpvogel met twaalf koppen te dooden, die telkens mijne dochters heeft weggenomen; maar daarom heb ik hem aldus beloofd: Indien de Grijpvogel door u kan gedood worden, zult gij mijne jongste dochter huwen, en in mijne plaats koning worden. Maar nadat hij den Grijpvogel heeft gedood, heeft hij het niet meer kunnen uithouden toen hij hem opwaarts wilde ophouden, zoodat hij door den Grijpvogel is neergedrukt en terstond is gestorven. Wat nu betreft de plaats waar hij gestorven is, die is op het dorpsplein, maar zijn lichaam is thans reeds aan het vergaan.

Zij antwoordden, zeggende: Al is hij reeds verworpen, maar zijne beenderen moeten wij gaan verzamelen en aan elkaar hechten. Toen zeide de koning: Goed, als hij weer levend wordt, dan zal slechts hij mijne dochter trouwen, die is overgelaten door den door hem gedooden Grijpvogel. En hij slechts zal koning worden in mijne plaats, want dit heb ik hem beloofd, voordat de Grijpvogel door hem werd gedood.

En toen gingen zij naar het dorpsplein en zagen den Grijpvogel, zoo groot als wat wel! Toen zij beiden daar waren aangekomen, kaptten zij met één slag de vlerken van den Grijpvogel af, ieder één, de eene werd opwaarts weggeslingerd door Těwu-wa'tang naar den voet der trap van zijns vaders huis en de andere werd opwaarts weggeslingerd door den Mawěris naar den voet van de trap van het huis zijns vaders. Daarna wentelden zij het lichaam van den Grijpvogel weg. Nadat zij dit weggewenteld hadden, verzamelden zij de beenderen van Kombangan en wikkelden die in wit lijnwaad en brachten die bij de Koningsdochter. Daar hechtten zij die aaneen en de Prinses besproeide ze met tooverwater. Nadat zij ze besproeid had bewoog hij zich opwaarts van den grond, daar hij weder levend geworden was. Zoo is Kombangan weder levend geworden, maar was hij niet meer als vroeger, daar hij geen veelvraat meer was. Daarna is de Prinses met Kombangan gehuwd en Kombangan is geworden koning op dat eiland in de plaats van zijn schoonvader.

AANTEEKENINGEN.

K o m b a n g a n, met a n gevormd van k o m b a n g »brok, brokstuk'', ook »groot en diep van wonden''.

K u m o m b a n g i n t j a j u »groote brokken van een stuk hout afkappen''.

De beteekenis van k o m b a n g a n kan zijn »het stuk waarvan de brokken worden afgenomen'', dus »waar afgebrokkeld wordt'', maar het kan ook beteekenen »waar brokken zijn'', d.i. »de persoon aan wien brokken worden toegeworpen''. Vgl. ě n t o ' a n »plaats waar, waarop ě n t o ' (blijven) geschiedt, verblijfplaats'', a s i n a n »waaraan zout wordt gedaan'', w u e i a n »aan wien eene vraag wordt gedaan'', r ě g ě s a n »wat aan den wind (r ě g ě s) is blootgesteld''.

Naast k o m b a n g a n staat de vorm k o m b a n g ě n, die o.a. Verh. Bat. Gen. LV, 1e stuk, bl. 24 is opgegeven. Deze vorm beteekent »gulzigaard, schrokker'' en is een eigennaam voor honden. Het achtervoegsel ě n duidt dikwijls aan »behept met een gebrek, tot zijn nadeel eenige eigenschap of eenig gebrek hebbend, 't zij een lichaams- of een karaktergebrek, bijv. k ě r i s, cascado (ichthyosis), k ě r i s ě n »aan cascado lijdend'', k ě m b e r ě n »met strontjes (k ě m b e r) aan het oog'', w a r u ' m b u ' u n (1) »aan een loopend oor (w a r u ' m b u ' u) lijdend'', w ě r i s ě n »met spikkels, moedervlekken (w ě r i s)'', en in versterkte beteekenis van den gereduplicateerden stam, bijv. l a l a n g u n (1) »voortdurend dronken (l a n g u)'', l i l i m u ' u t ě n »zweeterig zijn'', van l i m u ' u t »zweet''.

Nevens deze beide vormen, staat nog in Tombasian-atas de uitspraak l o m b a n g a n, hetwelk eene verkorting moet zijn van K o l o m b a n g a n, een frequentatieve vorm van K o m b a n g a n.

In het Bent. Ponos. en Sang. is k o m b a n g »maag''; voor »gulzig'' heeft Sang. m a k o m b a n g, Mongond. m o t o m b o n g. Andere talen van Noord- en Midden-Celebes hebben voor »maag, buik'' dit zelfde woord in eenigszins gewijzigde vormen, als: o m b a n g a (Talausch), o m b o n g o (Goront.), k o m p o n g (Mongond. Bobongko'sch, Loindangsch, Tontolisch), o m p o n g (Tominische talen), k o m p o (Toradja'sche en Morische talen), k o m b o (Banggaisch).

A m b a l e s a, uit a m b a l e ě s a »in één huis'', bet. »huisgenoot'', in

(1) Wordt ě n gevoegd achter een woord dat met hamzah sluit, dan assimileert zich de ě van ě n met den klinker der eindlettergreep van 't stamwoord; is deze eindlettergreep open, dan trekt ě met den klinker daarvan samen.

't biz. »echtgenoot''. Deze samenstelling is geheel tot één woord geworden, met den klemtoon op de voorlaatste lettergreep.

Měngěnto-n-gěnto', van ěnto' »lang, van tijd, lang geleden''. De woordherhaling is in het Tontemboansch onvolkomen; de consonantische eindsluiter (hier hamzah) van het grondwoord wordt bij het eerste lid van den herhaalden vorm weggelaten, zie bijv. het eenige regels verder voorkomende niměngawě-n-gawěs, van den stam awěs.

An do'kosa; ro'kos »hoofd'', bet. ook, evenals het Mal. ulu, van eene rivier, den oorsprong, de bron.

De regels van klankverbinding in het Tontemboansch vorderen dat *r* en *w*, 't zij midden in een woord, 't zij in den zin, onmiddellijk voorafgegaan door een nasaal, te zamen met dezen tot *nd*, *mb* wordt. In het algemeen kent het Tt. de *d* en de *b* niet, dan voorafgegaan door nasaal of door hamzah, ook wel door hamzah en nasaal, bijv. wa'ba' en wa'mba' »mond'' sěka'd en sěka'nd »offerstafknop''.

De -a in ro'kosa is het pron. suff. 3e pers. e.v., hier op te vatten als lidwoord of betrekkingwoord, dus »het hoofd'', of »de bron, de oorsprong''. Verg. hetzelfde gebruik in 't Jav. Mal. enz. Sommige woorden komen nimmer zonder dit pron. suff. voor, wanneer zij in eene bepaalde beteekenis gebruikt worden, bijv. lalai »sirih'', lalaina »blad'', of liever »boomblad'', daar het suffix op den boom wijst waarvan het blad afkomstig is, terwijl lalai, zonder nadere aanduiding, het sirih-blad aanduidt. Als genitief-aanduider, zooals bijv. in 't Jav. en Boeg. doet dit suffix geen dienst, zooals ook hier is te zien, waar het gevolgd wordt door *i*, genitief van *si*, het lidwoord voor eigennamen, namen van levende wezens en reeds bekende of genoemde levenlooze voorwerpen.

Lombagi, eene rivier in Mongondou, zie Meded. v. w. het Ned. Zendinggenootschap, 1867, bl. 238. In Mongondou heet deze rivier ook Lombagin. Vele Minahassische verhalen spelen in Mongondou.

Kěmualinape'-mai tow. »Zoodra hij pas was geworden herwaarts mensch'', d. i. »terstond van zijne geboorte af''. Muali »gedrag'', lewo' ěmualina »slecht is zijn gedrag'', ook »wording, oorsprong''. Het voorvoegsel kě, voor een werkwoordstam gehecht, beteekent »met dat, tegelijk dat, zoodra'', zooals te zien is in den in dit verhaal voorkomenden zin: Kěpa'anera in dintja'kasa im bětěs, wo kěsereera-mange isia i mawulewuleng-ai im bětěs wawangkěran »Zoodra zij het gedruisch van den waringin hadden gehoord en gezien hadden dat hij den zeer grooten waringin kwam aandragen''; kěaina am bia, ja nimauran »met dat hij daar kwam, regende het''; kěwua' ilansot »ten tijde dat de lansat vrucht draagt''.

P e' »nog, ook maar'', versterkt hier de beteekenis van kě, en is te zamen daarmede weer te geven met »zoodra maar''.

De encliticae (m) a i en (m) a k o worden toegevoegd aan werkwoorden van beweging, al naar dat de beweging wordt geacht naar den spreker toe of van hem af gekeerd te zijn. Iets dat grooter wordt, opwast, zal doorgaans als (m) a i »herwaarts'' te groeien worden voorgesteld.

N g a r a n a n, passief van n g a r a n »naam''. Het achtervoegsel a n vormt het passief der werkwoorden die in het actief indirect overgankelijk zijn en hun voorwerp met het voorzetsel a regeeren. Men zegt dus: n g u m a r a n a s i t o j a ' a n g »het kind een naam geven''; t u m i m b o i a s i t j a w a j o »het paard vasthouden'', t i m b o i a n - i o ' s i t j a w a j o »het paard wordt (worde) vastgehouden''.

Met de pron. suff, verbonden: s i t o j a ' a n g a n i o ' n g a r a n a n g k u L o n t o ' , »ik noem dit kind L.''; s i t j a w a j o a n i o ' t i m b o i a n u »dit paard wordt door u vastgehouden''.

N g a r a n a n o i n T j o m b a n g a n; de enclitica o drukt hier den historischen tijd uit; i* heeft hier de functie om het middel aan te wijzen, dus »benoemd met K.''; t i n o n g k e i t j u i m p a t i s i m u n t e a n i o ' »ik heb met een bijl dezen lemon-boon omgehakt''.

S a p a k a (klemt. op s a) »wat betreft, aangaande'', met s a gevormd van a p a »wat, welke'', s a p a, id. Het achtergevoegde k a, in het M a k e l a ' i - dialect k ě m (dus: s a p a k ě m) is in dit woord en eenige andere een vast bestanddeel geworden. Daar waar het niet met het woord is samengegroeid, is het meestal te vertalen met »toch''; het wordt dan gebruikt om aan te duiden dat iets tegen het oorspronkelijke plan of tegen de verwachting, tōch geschiedt, bijv. w e n e ' k a (w e n e ' k ě m) ě n g k a n ě n t a »wij zullen tōch rijst eten''; n i i n d o k a i S ě m b ě l s i t j a w a j o »S. heeft tōch het paard genomen'', p i t u k a s e k o ' k o ' t a »onze kippen zijn tōch zeven' (het valt mee).

M a r a e k a k ě l i p ě n g a n ě n; m a r a e »bovenmate, zéér, buitengewoon'', van r a e »anders, verschil, variatie''. Bijv. m a r a e k a t o w o s i a »buitengewoon leugenachtig is hij''.

K a k ě l i van k ě l i »veel'', k a k ě l i »hoe veel! welk eene veelheid, welke eene menigte!''

P ě n g a n ě n, van k a n »eten'', bet. »hetgeen gewoonlijk wordt gegeten'', zooals p ě n g ě l ě p ě n »hetgeen gewoonlijk wordt gedronken'', van ě l ě p »drinken''.

A s i t j a t a r e n a p e ' i n i t j u m a n »op zijn eersten keer pas, van te hebben gegeten''. K a t a r e of k a t a r e - t a r e »de eerste in tijdsorde''; het

pron. suff. 3e pers. doelt op *Kombangan* en de *i* is een betrekkingwoord dat *nitjuman* van *katara-tarena* doet afhangen.

Dikwijls vindt men *i* gebruikt tusschen een woord en zijne nadere bepaling, bijv. *sera i mēkarētuk* »zij die met elkaar bevriend zijn'', *kita i maumung am bia* »wij die hier zijn verzameld'', *kami in ēpat* »wij met ons vieren''; *aitjuaku in si wale itu, ja a mongena ilalan* »ik heb gezegd dat dat huis aan de Noordzijde van den weg was''.

Sanga-wēwēroian ēn tēwi' »een kilo-maat vol was de gestampte rijst''. *Wēwēroian*, van *wēroi* »storten'', dus: »plaats waarin (-an) door-gaans (reduplicatie) iets wordt gestort''. Het is de benaming voor eene maat waarin ongeveer 1 K.G. gestampte rijst gaat.

Sanga-; uit *sa* »één'' en *nga-* een voorvoegsel dat waarschijnlijk uit *ka-* is ontstaan. Het wordt gevoegd voor alle substantieven, die in de hoedanigheid van maatwoorden met de telwoorden worden verbonden. Wellicht heeft de nasaal van het lidwoord of betrekkingwoord *ēng* de tenuis van *ka* verdreven, zoodat bijv. *tēlu ngaro'ong* »drie dorpen vol'' zou staan voor *tēlu *ngkaro'ong*, gelijk men ook zegt *tēlu *ndo'ong* voor »drie dorpen''. In het Sangireesch althans worden de zelfst. naamwoorden, die als maatwoorden met den kortsten vorm der telwoorden worden samengesteld, met *ka-* gevormd, dus *sēngkatau* (zoo veel als, zoo groot als) één mensch'', *tēlu ngkaorasē* »drie uur lang''. Zie Sprkk. bl. 82.

Dit *nga-* is dus van het maatwoord onscheidbaar, zie bijv. het even verder voorkomende *rua onga wēwēroian* »reeds twee maat vol'', maar de tweelettergrepigheid der samenstelling *sanga* heeft het voor het spraakgebruik tot een afzonderlijk woord doen worden, zooals blijkt uit de herhaling, wanneer het distributief wordt gebruikt, bijv. *sanga-sangaro'ong* »elk dorp afzonderlijk''.

Nimēngawē- ngawēs »is steeds blijven toenemen'', een actieve vorm met *ng* van *awēs* »genoeg'', als *w.w.* gebruikt »bijvoegen''. *Mē-* met nasaal tusschenzetsel wordt voor den herhaalden stam gevoegd, om aan te duiden dat het subject steeds voortgaat met het verrichten der handeling, bijv. *mēnowa-nowat* »steeds blijven antwoorden'', van *sowat* (*sumowat, masowat* enz.) »antwoorden''.

Kapituan »tot zeven (*pitu*) geworden'', dus: *asitjapituan ngando* »op het tot een zevental vol zijn de dagen''.

Sianitjuman oala'mbak »hij heeft reeds gegeten $\frac{1}{2}$ *gantang*''. De enclitica *-o*, die dikwijls ons »reeds'' is, bij de perfectieve vormen, maar ook vaak met het Mal. *-lah* in beteekenis overeenkomt, is aan het *Matana'i-*

dialect eigen, het Makela'i gebruikt $\check{e}m$ of m , het Tomboeloe'-sch en het Bare'e gebruiken $-m o$. De onderstelling ligt dus voor de hand, dat de beide Tomboeansche dialecten elk een deel van dit oorspronkelijker $m o$ hebben behouden.

$A l a' m b a k$ is met a - gevormd van $l a' m b a k$ »half, de helft, halverwege, een halve gantang"; het komt nooit voor met $s a$ -, bv. $s a n g a l a' m b a k$, wellicht staat het dus voor $s a l a' m b a k$.

Het Tomb. heeft $l a w a k$ in de beteekenis »half" en $K a l a w a k a n$, de benaming van eene plaats die halverwege tusschen hemel en aarde ligt.

$M a k a w a n g k o'$ »hoe langer hoe grooter, steeds grooter wordende".

Het uit $m a + k a$ ontstane voorvoegsel $m a k a$ - heeft een aantal beteekenissen, waarin de grondbeteekenis van $k a$ - »tot een geheel gekomen, een volkomen vorm bereikt hebbende, niet meer in staat van worden, maar in dien van zijn verkeerende" duidelijk uitkomt. Daar $m a$ -, voor adjectiefstammen, de beteekenis van »worden" heeft, bijv. $m a w a n g k o'$ »groot worden", heeft $m a k a$ vaak de bet. »worden tot hetgeen de vorm met $k a$ als geheel zijnde aanduidt, dus: hoe langer hoe meer worden, steeds tot meerdere volkomenheid brengen, wat het grondwoord aanduidt, bijv. $m a k a \check{e} l u r$ »stiller worden", $m a k a l e w o'$ »slechter worden", $m a k a a k o$ »nog meer Westwaarts ($a k o$) gaan".

$M a k a a k o \check{e} l a l a n$, $m a k a l e w o'$ »hoe verder W. waarts de weg, hoe slechter", $m a k a u r e m a k a a i o k o$ »hoe langer (ure) hoe meer herwaarts ($a i$) gij komt"; $n i m a k a a k o o s i a$ »hij is nog meer W. waarts gegaan"; $m a k a g o g a r o \check{e} m p a g \check{e} r$ »de heining wordt hoe langer hoe lossen".

$A k a - a k a r (\check{e}) n a i m a k a n o$ »totdat hij reeds ging eten", eene dergelijke uitdrukking als het reeds boven behandelde: $a s i t j a t a r e n a p e' i n i t j u m a n$, want ook hier doelt het suffix $-n a$ op $K o m b a n g a n$.

$M a k a t \check{e} l u * n t \check{e} w i'$ »driemaal de rijst", die zoo even is genoemd, nl. in de wantang (mand van 1 gantang = $\frac{1}{3}$ pikoel), d. i. dus: drie gantang of 1 pikoel.

$P a i l \check{e} k \check{e} n - a k o$; de enclitisch gebruikte vormen $a k o$, $i t j o$, $i o'$, die in het algemeen eene richting van den spreker af aanduiden, worden vaak gebruikt in de beteekenis van ons »nadat", inzonderheid $a k o$, terwijl $a i$, $a n g e$, $e k o$ en $o n g e$, die eene richting naar den spreker toe aanduiden, nimmer met »nadat", maar dikwijls met »toen" zijn te vertalen.

$M \acute{e} k a a p u r e' e i a k u$ »hij wil mij opmaken". Het voorvoegsel $m \check{e}$ duidt aan »zullen, willen, gaan doen wat het grondwoord aanduidt". Van $k a a p u$ »einde" wordt het grondw. $a p u$, ($P a r i g. o p u$) niet meer

gebruikt, de afleidingen worden gevormd van *kaapu*, bijv. *kumaapu*, *makaapu* »eindigen, opmaken», *kakaapuan* »einde».

Patengkukë' »worde gedood door mij slechts». Dit *kë'* beteekent hier »niet anders dan»; de vader wil zeggen dat er niet anders op zit, dan dat hij zijn schadelijken zoon doode; *paten* is samengetrokken uit *pate en ěn* »wordt, worde gedood, te dooden». Zoo is ook het een weinig verder voorkomende *towan*, in *sia towano iamanga* »hij werd geroepen door zijn vader», uit *towa en ěn* samengetrokken.

Mangeta palun staat voor *mangepalunta*, »wij gaan sago kloppen»; dergelijke »hulpwerkwoorden», zooals men ze zou kunnen noemen, trekken gewoonlijk het pron. suff. tot zich.

Měmaja-maja'okasera »terwijl zij gingen»; de duratieve betekenis dezer uitdrukking ligt evenzeer in de woordherhaling als in het achtergevoegde *-oka*.

Pěřě'mbaano in a'kěl »op het punt van te worden bevallen door den suikerpalm», van *měřě'mba* »willen vallen, zullen vallen, gaan vallen».

Tumongkeio, *rumě'mbao*, enz.; de *-um*-vorm met *-o* is hier, zooals veelal in verhalen geschiedt, als historische tijd gebruikt.

Itjatěka'; het voorvoegsel *itja-*, ontstaan uit *i + ka*, vóór den w. w. stam gevoegd, heeft de beteekenis: zonder opzet of eigen toedoen, dus bij geval (accidenteel) geraakt in den toestand door het grondwoord aangeduid. De bet. van *itjatěka'* is dus meer die van ons »terecht gekomen, aangeland», doch het wordt gewoonlijk in den zin van ons »gekomen, aangekomen» gebruikt, en de perfectieve vorm *aitjatěka'* in dien van »is aangekomen, is er al». Andere voorbeelden: *itjaako* »bij toeval in het westen beland, zonder opzet W. waarts geraakt», *itjaěnda'* »bebloed geraakt», *itjage'el(ě)kusi sěra'anio'* »ik kom te walgen van dit vleesch»; *aitjagioo ěnamona en aitjalěpok-wo* »zijn gelaat is komen misvormd te worden, doordat hij vroeger is komen te vallen».

Pěnana'an, van den stam *ěna'* »vredig, kalm, rustig», waarvan *paěna'an* »verblijfplaats». De vorm *pěnana'an*, uit *pě-ěna-ěna'an* »de plaats waar, de persoon bij wien men gewoon is te verblijven», heeft in het spraakgebruik de beteekenis van »echtgenoot», biz. »vrouw» gekregen, bijv. *sipěnana'an i Liwe* »de vrouw van Liwe», terwijl *siměnana'asi Maruaja* »hij die bij M. woont» beteekent »de man van Maroeaja».

Si Tjěli-pěnganě n »hij van wien veel is hetgeen hij gewoon is te eten'', dus: »de Veeleter''.

Tinimboianakě'-mai »is door hem slechts beetgepakt herwaarts''; tinimboian, perfectieve vorm van timboian, wat weder het passief is van tumimboia. Is het actief direct overgankelijk, zooals bijv. rumangat, dan is de passieve vorm rangatě n »wordt, worde geroepen'', waarvan weder de perfectieve vorm is rinangat. Van marangat »roepende, bezig met roepen'' is dan de passieve vorm parangatě n en van měrangat »wil, zal, gaat roepen'' pěrangatě n, terwijl een niet direct overgankelijk werkwoord deze vormen met pa-an, pě-an vormt, dus pa-, pět imboian.

Pakapaluna-mako »nadat hij geheel gereed was met sago-kloppen''. Hierin is mako met »nadat'' weergegeven, zie boven. Het voorvoegsel paka-, nominale vorm van maka, heeft hier de beteekenis »geheel en al doen, volkomen doen, afmaken de handeling die het grondwoord uitdrukt'', bijv. ě n tande pakaaiěno-mange erombit »de mais is geheel en al (allemaal) weggenomen door de dieven''; pinakagula ě m pe' »al de palmwijn is tot suiker gemaakt''.

De vormen pakapaluna-mako en alinao zijn hier weder als historische tijden gebruikt.

Ko topukě n, een scheldwoord, beteekenende: gij moet doorstoken, doorregen worden, zoodat gij plotseling komt te sterven.

Kaju iparuruk; ruruk (dial. luluk) bet. »hout schuiven naar of op het vuur'', bijv. aku rumurnk in tjaju an api, »ik schuif brandhout in het vuur''; rurukan in tjaju ě ng kure' »beschuij met het hout de rijstpot, schuif brandhout naar den rijstpot toe''; iruruk ě ng kaju an api »met het hout worde geschoven in het vuur''. Zoo is dus kaju iparuruk »brandhout'', woordelijk »hout waarmede men schuift (duratief, gewoon is te schuiven) in het vuur''.

Wawangkěran; de gereduplicateerde vorm, met suffix -an, van een adjectief-stam gevormd, duidt een zéér hooge mate der eigenschap aan, die het adjectief uitdrukt, bijv. kěkělian »zéér veel'', kokolěkan »zéér kort'', kukulo'an »zéér wit'', lalambotan »zeer lang'', sāsama'an »zeer goed''.

Wě'těs er eene algemeene benaming voor groote boomen met hangwortels en met lianen begroeid; het behoeft niet altoos juist een waringin te zijn. Ook is wě'těs de naam van het Zevengesternte.

I p ě l a ' u - l a ' u s (ě) n a o w o ' o i p ě w a n g e n a m b a l e * m b ě ' - t ě s; de bet. van l a ' u s is »doorgaan», i p ě l a ' u - l a ' u s (ě) n a (de ě tusschen s en n dient alleen om de verbinding s n op te lossen), passief van m ě l a ' u s »willen doorgaan», met de instrumentale i-; i p ě w a n g e n is dezelfde vorm van w a n g e n »leunen, steunen», terwijl w o ' o is weer te geven met »mogelijker wijze, zoo mogelijk». De vorm met i p ě- geeft dus hier op fijne wijze aan wat K. wel gaarne had willen doen, maar door de omstandigheden niet kon verrichten. »Hij had er wel in eens mee willen doorgaan en zoo mogelijk den boom tegen het huis doen leunen, maar . . . enz.»

I w ě t a ' n a o - m i o ' ě m b ě ' t ě s »hij liet nederwaarts los, liet naar beneden vallen (met) den waringin»; de i- heeft hier weder betrekking op hetgeen waarmee wordt omgevallen. W ě t a ' is waarschijnlijk een bijvorm van w ě k a r »nederlaten, naar beneden laten», van welk laatste woord t i m b u k a r »grafstede, grafteeken», dus »plaats (urn) waarin het lijk wordt nedergelaten» is af te leiden.

M a m a ' , van a m a ' , als roepwoord voor »vader», is evenzoo gevormd als n i n a ' , t i t o ' , p a p o ' , van i n a ' »moeder», i t o ' »oom» en a p o ' »grootvader, grootmoeder». Door herhaling van den begin-consonant der tweede lettergreep wordt het woord in den vorm eener herhaling der zelfde lettergreep gebracht.

M a k a a t e o , van a t e , met achtergevoegd -o en voorgevoegd m a k a . In dit woord heeft m a k a de beteekenis van »kunnen, in staat zijn te doen wat het grondwoord aanduidt» of bij stammen die een zoeken, streven, trachten beteekenen, »gevonden, bereikt, geraakt, verkregen hebben, wat het grondwoord aangeeft, geslaagd zijn in het streven», bijv. m a k a a i »kunnen herwaarts komen», m a k a k a m b e »kunnen omvatten»; m a k a g i r o t (ě) k a k o ? »kunt gij vertellen?»; m a k a e r e »vinden, geslaagd zijn in het zoeken (e r e) , m a k a i n d o »overwinnen, geslaagd zijn in het nemen, halen (i n d o) , hebben kunnen te pakken krijgen», m a k a i l ě k »te weten komen».

M a k a s a »éénmaal, ééns», van ě s a , dus uit m a k a ě s a ; a s i ě n d o o k a m a k a s a »op den dag terwijl éénmaal», ook wel, met weglating van ě n d o , a s i m a k a s a .

W a l u n ě n »iets dat tot teerkost (w a l u n) kan gemaakt worden, wat op reis als proviand te gebruiken is».

A k a r i m a k a t a j a n g »totdat hij heelemaal ver was», d. i. »zoo ver hij maar kon, zoo ver mogelijk».

Salu, sumalu »eene rivier volgen, den loop eener rivier nagaan'',
 mčnalu-nalu, voortdurend den loop der rivier volgen''. Zie het boven bij
 mčngawč-n-gawčs opgemerkte.

Papai-pailčkn; hier is de woordherhaling bijna tot reduplicatie
 geworden, daar slechts de beide lettergrepen pai zijn herhaald, na het causatief-
 voorvoegsel pa-. De beteekenis is: »liet hem voortdurend zien, toonde hem
 voortdurend''. Het is waarschijnlijk de drielettergrepigheid van papai, die
 deze verkorte woordherhaling heeft veroorzaakt, daar zonder het causale pa-
 de vorm luidt pailč-ilčkn.

Watu-watu »de verschillende steenen''. Deze beteekenis der woord-
 herhaling bij zelfst. naamwoorden, nl. die van een meervoud met verscheidenheid,
 is zeer gewoon in het Tt.

Mčmbataruanta; de vormen met voorgevoegd mč- en achter-
 gevoegd -an hebben de beteekenis van wederkeerige werkwoorden. Zij worden
 in den Adhortatief met het pron. suff., in den Indicatief met de volle vormen
 der pron. pers. geconstrueerd, dus: mčmbataruan kita »wij gaan samen
 wedden''; zoo ook mčntčlčsanta »laat ons samen handelen'', mčn-
 tčlčsan kita »wij koopen van elkaar'', mčmbu'unanta »laat aan ons
 elkaar verkoopen'', mčmbu'unan kita »wij verkoopen aan elkaar''.

Ja me'e of a me'e van we'e »geven'', dus »geef!' in de beteekenis
 van »laat het zoo zijn, komaan, nu goed dan'', zooals iemand zegt die in een
 voorstel bewilligt.

Sa kaitje' itjapasot(č)kuka; de beteekenis van kaitje' is
 hier weer te geven met ons: »ik nu eens, ik op mijne beurt eens''. In dezen
 zin is het een nederigheidsuitdrukking van iemand die van zich zelve spreekt.

De vorm itjapasot(č)kuka is van den stam pasot »slinger'',
 masot, mapasot »slingeren, een slinger gebruiken''. Het voorvoegsel
 itja- is reeds boven besproken. Het achtergevoegde -ka, waarover ook reeds
 boven is gesproken, kan hier worden vertaald met een nadrukkelijk »wèl'',
 daar het in tegenstelling is gezegd tot het eenige woorden vroeger voorkomende
 raitja.

De geheele zin is, ironisch, zeer nederig gesteld, aldus: »indien ik, op
 mijne beurt, hem toch wèl kan komen weg te slingeren''.

Kamasan, met -čn gevormd van kamasa, samengetrokken uit
 kama »hand'' en čsa »ččn''; kumamasa, makamasa »iets verrichten

met ééne hand'', kamasanintumimboiêngkusi »vat het bord aan met ééne hand'', kamarua »met twee handen iets verrichten''.

Sěra'tow »menseneter'', van sěra', Makela'i sěda', sumera' »vleesch eten''. De gewone naam van dit mythische monster, die ook verderop in dit verhaal wordt gebruikt, is si Mawěris, te Ka'kas (dial. van het Tondano-sch) si Mawěri-wěris. Zijne woning ligt te midden van een groot en somber woud, tusschen steenachtige bergen en rotsen. De Tontemboan wijzen die woning aan in de kloof tusschen de bergen Wowisen Lengko'an, ten W. van het dorp Lěilēm. Naar het volksgeloof heeft de Mawěris eene reusachtige menschengedaante, met angstwekkend uitzicht en lange scherpe nagels; hij bezit het vermogen om de gedaante van een vogel aan te nemen, soms klein, soms reusachtig groot, en vliegt dan den nachts bij duister weer met groote snelheid door de lucht, voortdurend zijn naam roepende: riis, wěriis! menschen en dieren doodende, het bloed uit de lichamen zuigende, lever en hart verzwelgende, boomen beschadigende.

In den Mawěris is verpersoonlijkt de Stormwind, die door de bergkloven giert, door zijne kracht wolken voortdrijft, de planten, zelfs de laagst groeiende, beweegt en door zijne guurheid ziekte en dood verspreidt. De benaming mawěris, van den wortel ris, is blijkbaar eene nabootsing van het geluid van den wind, als deze scherp fluitend blaast, door eene nauwe opening giert, in kloven en bergengten huilt. De naam is te vertalen met »de wěris roepende''. De Tontemboan zeggen: si Mawěris mawang-kěr-ako ematěkek, marangka'-mako emakumpe' (of: makolěk) »de M. wordt telkens groot en dan weer klein, hij wordt telkens lang en dan weer kort''.

Bij de Tomboeloe' is de Mawěris bekend onder de benamingen si Siow Kururen Pikpik. Zie verder Verh. Bat. Gen. Deel LV, 1e stuk, bl. 1, 22, Noot 1.

Maioasi ro'ong »toen zij aan dat dorp kwamen'', zie het boven, bij pailěkěn-ako opgemerkte.

Papatulin; de stam is tuli »eene plaats aandoen op zijn weg''; eerst is de duratieve vorm van 't passief pa-ěn van dezen stam gemaakt en daarop het causatieve pa-voorgevoegd, dus »wordt gelast om aan te gaan (om iets te vragen of te halen)'', mangen; de n is veroorzaakt door de volgende s in sia.

De oorspronkelijke vorm is ěm, een overblijfsel van het enclitische -mo, dat boven bij ngaranano is besproken. In het Makela'i vervangt dit ěm geheel het -o van het Matana'i, maar in de vormen mongem, mekom, mitjom, makom, mio'om en mangem komt het ook in het Mt. voor, waar het dus is gevoegd achter monge »Noordelijk'', meko »Zuidelijk'',

mitjo »Oostelijk'', mako »Westelijk'', mio' »afwaarts'', mänge »opwaarts''. Bij mio'om is reeds *ě* geassimileerd aan de o' van mio'; ra'iom »reeds gedaan, niet meer'', bestaat uit ra'i + o + m. Dit zijn de eenige dergelijke vormen in het Matana'i.

Airu'ndu', perfectieve vorm van iru'ndu'; het voorvoegsel a-, dat waarschijnlijk verkort is uit nima'i, wordt tot vorming van perfectieven gevoegd voor de passieven met i-, dus in den vorm ai-, voor den enkelen of reeds van andere prefixen voorzienen stam. Dus aitja-, perf. van itja-; aipa- van ipa-, causatief; aipaka-, van ipaka-, uitdrukkende dat de handeling volledig is geschied; aipapa- van ipapa-, om uit te drukken hetgeen men heeft doen geschieden en aip^ěki- van ip^ěki- »is op verzoek geschied''.

In het Makela'i wordt ook van de actieve vormen, die in het Mt. een perfectief met voorvoeging van ni- (thans in de uitspraak reeds afgesleten tot i-) vormen, in plaats van ni-, ai- voorgevoegd; deze vorming is echter beperkt tot de stammen met ingevoegd um-, die met l, r, k, t, s, g, n, ng, beginnen, bv. aitjuman of aikuman, Mk., (n)itjuman, Mt., perf. van kuman, kan »eten''.

P^ěrakan^ěn, van den stam rakan, rukan, enz. »vleesch koken, voeder voor dieren koken''. Men zou den vorm parakan^ěn verwachten, passief van marakan »aan het koken zijn'', maar p^ěrakan^ěn neemt hier de plaats in van p^ěraka-rakan^ěn »die aldaar werden gekookt.

Aiw^ěimb^ěn, van den stam w^ěimb^ěn »opsluiten in een hok''. De wortel van dezen stam is w^ěn, waaruit de stam is ontstaan door herhaling met palataliseering. Op dezelfde wijze is gevormd de plantennaam l^ěil^ěm uit den wortel l^ěm, Clerodandron Minahassae, tuintung »voorhoofd', van tung, raindung »rood'', van den wortel rang.

Ipa-wile-wileioka-mio' »telkens om en om, op en neder gaande'', van den stom wilei »rond, langwerpig rond''. Vandaar ook de naam der mangga-vrucht kawilei.

Pisow »kapmes''; de afleiding van het Mal. pisau uit het Chineesch kan moeilijk juist zijn, daar de To Napoe als gewone benaming van het zwaard pihō hebben, naar de klankwetten hunner taal uit pisau ontstaan. Het is niet aan te nemen dat dit rooversvolk uit het Centraal-gebergte van Midden-Celebes geen eigen naam zou hebben voor het wapen dat zij bijna nimmer afleggen.

Tumumb^ěl, eene lengtemaat, metende van den top van den middel-

vinger tot den oksel, dus de volle lengte van den arm, indien deze vlak aan het lichaam ware afgekapt. Vandaar de naam, immers de stam *tumbél* beduidt »een tak vlak bij den stam afkappen».

Pakon, eene lengtemaat: de breedte der hand, gemeten van het uiteinde van den duim, die rechtuit van de hand af is uitgestrekt, dus ongeveer een halve Rijnlandsche voet.

Měkele sitjun; *kele*, *Mk. tanu*, *Mt.* »gelijk»; samengesteld met *a'i* »deze, dit», worden deze woorden tot *kela'i en tana'i* »aldus, gelijk dit». Deze uitdrukkingen, die typisch zijn voor de beide dialecten van het Tontemboansch, zijn de benamingen geworden waarmede zij genoemd worden. De sprekers zijn dan *se Matana'i en se Makela'i*.

Měkele »aan elkaar gelijk zijn».

Sitjun, van *sitju* »elleboog», met achtervoegsel *-ən*; daarmede wordt aangeduid eene lengtemaat van den top van den middelvinger van den uitgestreken rechterarm tot den elleboog van den in tegengestelde richting gestreken linkerarm, dus ongeveer $\frac{3}{4}$ vadem.

Tomposi (klemtoon op de voorlaatste), een lengtemaat van den top van den middelvinger tot aan den elleboog, dus de aloude el.

Kinaialian in tje'arera »elk hunner dragende zijn eigen krom hakmes».

De stam van *kinaialian* is van *ali* »brengen, dragen». Had men hier met den vorm *kinaalian* te doen, dan zou de verklaring eenvoudig deze zijn: een perfectieve vorm, met *-in-* gemaakt van een met *ka-an* afgeleid woord, zooals bijv. *kinaenda'an* »met bloed bevlekt geraakt», *kinaapian* »in brand geraakt», *kinaarian* »plaats waar is zoek geraakt». Maar in den vorm *kinaialian* is nog een voorvoegsel *i-* onverklaard. In het algemeen wordt deze vorm thans niet meer gebruikt en nog slechts weinigen verstaan hem. Hier volgen nog eenige voorbeelden met vertaling:

Kinaipatean si tjo'ko' aiweteng an isia »door ieder werd gedood de kip die hem was toebedeeld».

Sa kamu mio' an dano, kinaiwulengan aasu »indien gijl. naar het water gaat, zij door ieder een water-bamboe gedragen».

Kinaiwajoan in tjusi tjinanan si ěsa wo si ěsa »door ieder werd gewassen het bord waaruit door elk was gegeten».

Tio'o mindo-indo in tjaraie walina, eng kinai tjaraian in tjaraia »neemt niet het baadje van anderen, want ieder moet zijn eigen baadje gebruiken».

Kinaiělěpan im pe'na »door ieder werd zijn eigen palmwijn gedronken».

Kinaialian mēkele ěsa *n tunturan »door ieder werd zijn visch gebracht”.

Kinaisaputan »door ieder werd zijn deel ingepakt”.

Kinaiwarenganim pe' paalin »door ieder werd overgeschenken de palmwijn door hem gebracht”.

De vertalingen dezer zinnen brengen terstond tot vergelijking van het hier aangetroffen voorvoegsel i- met het Sangireesche si, bestanddeel van het samengestelde prefix masi' en verder met Tag. mag si-, Bis. nasig-, Bat. masi. Zie Sang. Sprkk. bl. 112, 113. Evenals het Sang. si' geeft het Tont. i- aan »eene handeling door velen verricht, op dezelfde wijze en ieder voor zich zelve”. Dat het prefix in het Tont. reeds de s heeft verloren, zal wel hieraan zijn toe te schrijven, dat het niet meer wordt verstaan en dus bezig is te verdwijnen. Het moet dan ook tot de verouderde voorvoegsels worden gerekend, die nog slechts rudimentair aanwezig zijn.

Kasaanu in tumongkei »worde door u met één slag omgekapt”.

Eenige regels verder is te vinden de vorm pinakasa-kasaanera »is telkens door hen slechts met één slag gekapt”. Deze vormen stammen van het grondwoord ěsa »één, eenig, alleen”.

Punten »eiland” staat fonetisch gelijk met een krāmā-vorm van Jav. Soend. Tomboel. pulo, Mal. pulau. In Sang. Spraakk. bl. 62 Noot 1 is reeds gewezen op het Sang. benteng, een Sasahara (pantang)-term naast bua' »opstaan” en op bohinting »gespikkeld, van kippen”, naast kambohesang »bont geteekend, van id”. Zoo vindt men de Jav. vormen tuduh en tēdah, die als Krāmā en Ngoko naast elkaar staan in de bet. »aanwijzing, terechtwijzing”, beide terug in de Bare'e synoniemen patudju en patada »vermaning, terechtwijzing, inlichting”. Het Parigisch noemt »kokosmelk” sari, het Jav. santēn is de krāmā-vorm daarvan.

Wawu' i tjolano »dochter des konings”. De Minahassische stammen hebben nimmer een hoofd gehad dat den titel kolano voerde; het is dus twijfelachtig of dit woord wel in de Minahassische talen thuis behoort. De titel wawu', voor de dochters van een kolano is dan misschien ook overgenomen. Het Sangireesch heeft bawu', het Talantsch wawu als titel voor jonge vrouwen van hooge geboorte; voor oudere vrouwen en voor mannen is de hoogste titel mawu, dat in de Minahassische talen niet voorkomt.

Niēnan, van ēn, »ja”, dus: niēnan i tjolano »er is ja op gezegd door den Vorst”.

Tēnga', pinang. In de animistische beschouwing behoort de pinang

tot de meest zielestof-houdende gewassen, zoowel omdat hij als een hooge boom uit eene kleine vrucht opgroeit, alsook omdat de vrucht bedwelmende kracht heeft. In de Bare'e overlevering worden andere planten voor het hier beoogde doel gebruikt, maar steeds valt de keuze op gewassen die als zielestof-houdend bekend staan.

Karëngan, van den stam rëngan, Mal. dëngan, Sang. dingang, Bar. rongo, Parig. ranga, enz. In het algemeen beteekent dit woord »makker, gezel'', in het Tt. »tijdgenoot'', rënga-rëngan »geleidegeest'', d. i. dus ook degene die tegelijk met de persoon wiens geleigeest hij is, wordt geboren. Als bepaling bij namen van dieren en planten beteekent karëngan de soort die oorspronkelijk inheemsch is, in tegenstelling tot de ingevoerde, uitheemsche soorten, bv. wawitjarëngan »inheemsche varkenssoort''. In deze beteekenis is karëngan synoniem met Sang. kahëngang »echt, waar'' (waarin hëngang dus een bijvorm van het bovengenoemde dingang is), doch ook »oorspronkelijk, inheemsch'', bijv. in arengkahëngang »oorspronkelijke, inheemsche, echt Sangireesche naam'' dien de Sangireesche Christenen nog veelal naast hun Christelijken naam hebben; van iemand die Hana, Sompow Lawo' heet, is dus Hana (Hanna) de arengsahani en Sompow Lawo' de arengkahëngang.

Verder is karëngan een modaal woord tot uitdrukking van hetgeen moet of behoort te geschieden, bijv. karëngana sere-serenu mänge »daar moet gij goed naar kijken''.

Kiong-kiong is eigenlijk de naam van den grooten kiekendief, die aldus heet naar zijn geluid. De rol dien deze roofvogel hier speelt, wordt in de Torodjassche verhalen vervuld door de kuajangi, een vischarend, of door de tobongkilo, een kiekendief, voor welke vogels men soms weder den vogel Garuda gesubstitueerd vindt. Het schijnt dus dat deze roofvogel-verhalen niet geheel onoorspronkelijk zijn, maar dat de Garuda-figuur later wijzigingen in de oorspronkelijke voorstellingen heeft gebracht.

Daar de woordherhaling in het Tontemboansch eene onvolledige is, kan de vorm van het woord kiong-kiong bevreesing wekken. Men zou verwachten kio-kiong, of ngkio-ngkiong, het laatste naar het model mbila-mbilang »landschildpad'', van den stam wilang, dus ontstaan uit wilang-wilang, waarbij de ng van het eerste lid is samengetrokken met de w van het tweede, tot mb, aan welken beginner van het tweede lid die van het eerste is gelijk gemaakt. In talon-talo'd »bamboe om op te slaan tot het geven van seinen'' is het eerste lid behandeld alsof het grondwoord talo'nd was, een vorm die zeer gemakkelijk uit talo'd ontstaat, maar die van het tweede lid niet is gemaakt. Kiong-kiong is een klanknabootsend

woord, waarin de ng, die zich vóór de k zoo gemakkelijk handhaaft, is blijven staan, doch niet vóór den beginner van het eerste lid is aangevuld.

T a' a n s a r e' e w o' o u a n u »maar indien, mogelijker wijze dinges'; hier is nagedaan het aarzelend spreken van iemand die niet goed met zijn verzoek durft voor den dag komen. Het a a n u voorafgaande u is weder eene verkorting van a n u, die ook, naast n u, in het Bare'e voorkomt.

S e a n a' k u; de vorm a n a' wordt gebruikt met de pron. suff. -k u, -m u, -n a, -t a, dus; a n a' k u, a n a' t a, maar met -a m i, -i o w en -e r a wordt de vorm a n a' k gebruikt.

T u l u s, als w. w. hechten, goed sluitend aaneenvoegen; als zelfst. n. w. is het de naam der heilige bezoar-steenen, die de w a l i a n vroeger in de p a t o k a (mandje voor geheime en heilige zaken) bewaarde. Men had t u l u s i m p i s o k, t. i n t j o' k o', t. i m p o' p o', t. i n t j a w o k, bezoar-steenen afkomstig van zwaluwen, kippen, kokosnoten, muizen, en ook t u l u s i n t j i l a t, belemnitis, beschouwd als tanden van het dier dat door zijn gebrul den donder veroorzaakt. Deze steentjes werden door de w a l i a n ook d i o s genoemd, het Sp. Dios „God”, dat ook in den tweeden naam van het in de Inleiding besprokene r a n o l a l a of r a n o m a' d i o s, m a n d i o s voorkomt.

J a i s i a k a *n t u m a n e a s i a n a' k u »dan is hij het toch, dan blijft het er bij dat hij het is, die mijn kind zal huwen”. W o i s i a k a m a i n d o k o l a n o »en hij blijft het die vorst wordt”. De beteekenis van het enclitische -k a »toch, tegen de verwachting in, al lijkt het onwaarschijnlijk”, komt hier zeer duidelijk uit.

II. BARE'E-TEKSTEN.

(*Dialect van Poe'oe mBoto*).

Sese nTaola.

Laolita i Sese nTaola.

Mosomborimo Ta Datu pai Indo i Datu, masae karoo-roonja, napoanamo i Sese nTaola. Napakoromo inenja pai setu umanja be napokono. Da napepate umanja, mesono inenja: Ne'e nupepate, jaku mompakoroka. Djadji, napoana wo'u au we'a, i Gili mPinebetu'e; mesono umanja: Jaku da mompakoroka au we'a. Are'epa bae mpotao i Sese nTaola, natudumakamo ri soma, napepate nu umanja, napepate se'e, be mate, dja penainja madja'a, marompi.

Naoremo ri ra mbanua, sawi lairia, nato'o umanja, ndjo'u wo'u ndatowoka nunu ndapampere, maka mantjuru katuamanja pai napokalose ngkasugi nu anangkodinja, maka maria ajapanja pai aga³nja, napepali. Djadji ndjo'u, napereka nunu da nakamate pai napalaika, djadji monggale³ anangkodi setu, napasa'a nunu keira³mo. Djela ndoi soma, napeoasi: Imbe i da kupadika, uma? — Dikamo ndoi tana setu! — Mempone ri banua nato'o ndawuntja ri wajau mbatu. Nakenimo ndjoi ria, nawuntjamo ri wajau mbatu, napalaika. Monggale-nggale anangkodi, nakojo watu bangke, nakeni wo'u, djela ri banuanja, nato'o: Imbe'i da kupadika?

Dika ndoi anda. — Nadika lai anda, maombo anda; mempone ri ra mbanua, mompauomo napompauka kasangkomponja we'a, tua'inja, nato'oka: Da kumalaimo ri tana ntau, mau maroo-roo ire'i, dja napepate jaku se'i. Tumangimo i Gili mPinebetu'e, nato'o mpolinga:

Ne nupalaika jaku, — laika jaku,

Dja da pura inosaku.

Mena'umo i Sese nTaola ri soma, napatika kondo, da napaintjani kapatenja ane malele kondo, mesonomo i Sese nTaola, nato'oka tua'inja:

See kusojo ri ata, see ri ata,

Nakaosa mawo ndaja.

Se'i kondo ntapoga'a, ntapoga'a,

Simbente taendo ndaja.

Da kumalaimo jaku, -laimo jaku,

Da ndjo'u ri tana ntau.

Mesono tua'inja:

Io palaimo jau, -laimo jau,

Endo-endo wo'u jaku.

Napojunumo i Sese nTaola kasangkomponja aono, paka tuama pai masiwu, napalaikamo i Gili mPinebetu'e, maka ane nakeni, si'amo nasuru, da napepatemo umanja. Djamo au aono se'e, si'a melulu³ ri tukakanja, malaimo. Palainja se'e, ri lipu ntau kandjo'u mpalainja; djela riria, napompauka wo'u kasangkomponja doi³ da nadika, napapowe'a, ana i Ta Datu naporongo, maka lairia napadika kasangkomponja, lairia wo'u napalaika. Tumangimo tua'inja nato'o:

Ne nupalaika jaku, -laika jaku,

Dja da pura inosaku.

Mesono i Sese nTaola:

Se'i kondo ntapoga'a, ntapoga'a,

Ndapalele-lele ndaja.

Mesono muni tua'inja:

Io palaimo jau, -laimo jau,

Osamo mawo ndajaku.

Djadji napalaikamo wo'u, dja moanu³ reme, djelamo ri lipu, mempone ri ra mbanua, napedongekamo sindate au mangkaa-ngkaasaka, taliwanua:

Setumo linggona rata, linggona rata,

Se'i mamongo ngkuwawa.

Lo'umo ana we'a mampamongoka i Sese nTaola, mamongo'roo mamongo, nato'o: Jaku se'i podo moliu madika kasangkompoku da mowe'a, samba'a da kudika se'i. Napompaukamo kasangkomponja se'e, mesono kasangkomponja: Setu jakumo nudika, kupokono jau au da kupowe'a, siko palaimo. Napalaika wo'u, au morongo matao paroo-roonja lai we'anja.

Malaimo wo'u, maramu pesuwu eo, djela wo'u ri lipu, mempone ri ra mbanua, napedongeka samba'a ana we'a ri ra ngkujambu, ndjo'u mepamongoka tau setu.

Se'i mamongo ngkuwawa, -ngo ngkuwawa,

Da napongo ntau rata.

Napongo mamongo setu, mawaa mamongo, nato'o: Jaku dja moliu, madika kasangkompoku da mowe'a — Nato'oka tua'inja: Banja dja kuoa madika, kudika da mampowe'a. Naioka, malai wo'u i Sese nTaola, djamo samba'apa tua'inja napojunu — Palainjamo, dja maramu wo'u pesuwu nu eo, napeintali, manoro ewa lipu doro, tebabalue ntimali, kasondonja; napeole banua madago, napesuamo rajanja, nakita ana we'a djamo membaa³, madolidi kabujanja, ri langka kare'enja. Nato'o:

Se'i mamongo; ngkuwawa, -ngo ngkuwawa,

Da napongo anu rata.

Mamongomo; ana we'a setu, i Datu to'onja. Se'imo tua'inja, natingkauba ri tangkudenja, nato'o: Ne'e nudika jaku, da nupojunu — O, ne'e ewase'e, da kupapowe'a siko, da kudika ire'i.

Mura nupojunu jaku, -junu jaku,
 Da ndjo'u ri tana ntau.
 Da ire'imo sarai, -mo sarai,
 Da kudikamo tua'i.

Napalaikamo, djamo ngkalionja palai i Sese nTaola se'e. Palainjamo ngka-
 ngkalionja, na'enggemo. Dja maramu pesindi ndeme, djela ri lipu, bare'e re'e
 tau, puramo nasangke ngkuajangi. Djamo se'i samba'a we'a ri ra mpeti, jabi
 ntau au nasangke ngkuajangi. Mompau we'a ndate ri ra mpeti, ndjairiamo
 napasambunika inenja pai si'a wo'u nasangke ngkuajangi.

Jaku djamo jabi ntau, jabi ntau,
 Ma'i nasangke indjau.
 Sese nTaola silau, -la silau,
 Nawa-nawamo sa jaku.

Djadji nasombimo ampa lai soma i Sese nTaolamo se'e, dja roo nasombi
 ampa se'e, ma'imo kuajangi mai tongo ndaoa, dja podo nakita, nadadumo, ka-
 lo'unjamo, liu kono ampa. Mesusuamo i Sese nTaola ndji ara ampa, djadji
 naperemo ngkuajangi, malodongimo ri daa ngkuajangi, matemo i Sese nTaola,
 malelemo kondo au nadika-dika ri kasangkomponja. Napakoroka i Gili
 mPinebetu'e malai, mampatuwu tukakanja. Palainjamo, nawailiu kasangko-
 mponja tuama au nadika-dika i nTjese nTaola owi, napojunu ndeku mampatuwu
 i Sese nTaola, naratamo ndati soma, nato'o:

Se'e ndjaumo ri tana, -mo ri tana,
 Mate i Sese nTaola.

Ndjo'u nano'osaka, naluntasaka ri witinja a napatuwu, djadji napano-
 wamo ngkasangkomponja kuajangi, nato'o i Gili mPinebetu'e:

Sese nTaola pembangu, -la pembangu,
 Siko kupatuwu jau.
 Sese nTaola penaa, -la penaa,
 Rata kulike ri ngapa.

Dja podo nalike se'e, membangu, motunda i Sese nTaola, nato'o:

Bara tua'iku rata, a'iku rata,
 Mowangu jaku ri ngapa.

Da mempone ndati langkanja, -ti langkanja,
 Ndatemo limama rata.

Memponemo i Sese nTaola ndatiria, nato'o:

Setu limamamu kaka, -mamu kaka,
 Jalimo roo kupasangka.

Motundamo ri ali, mamongo; potundanja se'e, majalimo au ri ra mpeti,
 nato'o:

Se'i mesuwumo jaku, -suwumo jaku,
 Si'a tua'i ndajamu.

Mesono i Sese nTaola :

Mau bare'e nupau, -re'e nupau,

Si'a kupepali jau.

Mamongo tondjuka jaku, -ndjuka jaku,

A nakajoa ndajaku.

Natondjuka kodjo mamongo, napongo, majoamo raja i Sese nTaola.

Siko kupepali jau, -pali jau,

Se'i majoa rajaku.

Djadji naporongomo i Sese nTaola we'a setu ri ra mpeti, i Lemo nTonda to'onja. Kanaporongonja se'e, malaisimo wa'a ngkasangkomponja au tuama, djamo au we'a, i Gili mPinebetu e, maroo-maroomo ndjai tukakanja, nato'o :

Ndipalai komi jau, komi jau,

Da loi we'ami lau.

Jaku ire'imo jau, re'imo jau;

Se'i mowe'amo jaku.

Djadji, napowe a i Lemo n Tonda, maroo-roo i Gili mPinebetu'e, bare'e si'a molangkai. Karoonja napowe'a, napakoroka i Sese nTaola rongonja i Lemo nTonda; ndjai ria gori ngkandjo'unja, lai ria wo'u gori mpalainja, lairia karoo-karoonja, lairia wo'u karoo-karoo i nTjese nTaola, mampowe'a i Lemo nTonda.

Se'i mamongomu, kaka, -mongomu, kaka,

Siko ne bajore gaga.

Roo mamongo nato'o :

Roomo mamongo jaku, -mongo jaku,

A'i kujoremo jau.

Kajorenjamo; masae kajorenja, se'i ma'imo i Bangka Rondo, iwalinja, napokalose mpowe'a i nTjese nTaola i Lemo nTonda. Mesono i Lemo nTonda, mangkita tau maria ma'i ri djaja :

Se'i ma'imo ri djaja, -mo ri djaja,

Sese nTaola penaa.

Ma'i mariamo tau, -riamo tau,

Petiro tau tulau.

Silaumo maria tau, bare'e membangu i Sese nTaola; kende mempone i Bangka Rondo, sawi, natimamo we'a se'e, nakeni. Djadji kanakeninja se'e, nato'o :

Sese nTaola pemba, -ola pembangu,

Jaku nakenimo ntau.

Io pembangu gangga-, -mbangu ganggara,

Jaku tudumo ri tana.

Sindate are'e membangu, djadji nakeni ndeki lipunja, napasa'a ana majunja, djadji kasangkomponja i Gili mPinebetu'e malike i Sese nTaola.

Sese nTaola pemba-, -ola pembangu,

We'amu nakeni ntau.
 Siko dja lintu ngkajo-, -ntu ngkajore,
 We'amu roo nabole.
 Nato'o: roo napowe'a i Bangka Rondo, kanja peti setu ragili ri rajanja,
 bare'e lo'u naloka i mBangka Rondo, pai nakabare'e nale'o we'a se'e.
 Sese nTaola pemba-, -ola pembangu,
 We'amu nakeni ntau.
 Malemba ntu'u ra-, ntu'u rajaku,
 Mangalike ana ntau.
 Kalumbangumo i Sese nTaola.
 Jaku banja ana, ana ntau.
 Jaku tukakamu jau.
 Rengkoku mbe'imo ja-, mbe'imo jau?
 Si'amo tudjuka jau.
 Mesonomo tua'inja, i Gili mPinebetu'e:
 Lau ri peti sala-, peti salaka,
 Kalau rengko ntuama.
 Natima peti, najali rengkonja, morengko.
 Roomo morengko ja-, rengko jau.
 Djajaku imbe'imo jau?
 Napeoasi djajanja, a melulu we'anja.
 Poragia nupodja-, nupodjaja,
 Kila nupo'o'ojawa.
 Palainjamo ndeku, melulu we'anja. Djela ndati we'anja, nato'o:
 Sese nTaola sindja-, -ola sindjau,
 Pondadu, timamo jaku.
 Djadji, natimamo we'anja sindate, maekanja wo'u tau sindate, are'e nataha
 mantjaju, sawe mantu'uri lionja are'e. Nakenimo we'anja ri banuanja, rata
 lairia, nato'o:
 Io rata ri banu-, ri banua,
 Mamongo ma imo wawa.
 Roo mamongo pai nakamaroo-maroomo ri langkanja, napakoroka mbe'anja.
 E ratamo tuka-, -mo tukaka,
 Djamo limama mpasangka.
 Maroo-maroomo ngkalionja, are'emo nataha mewalili ri papanja, a nape-
 pate. Dja maroo-maroomo, lairia tandonja kudonge.

Verhaal van Sese nTaola.

Er was eens een Koning en eene Koningin, reeds langen tijd waren zij getrouwd, toen zij een kind kregen, Sese nTaola; de moeder verzorgde het, maar daar had je de vader, die mocht het niet lijden. De vader wilde het dooden, de moeder antwoordde: Dood het niet, ik verzorg het. Toen baarde zij ook een meisje Gili mPinebetoe'e.

De vader zeide: Ik zal voor het meisje zorgen. Sese nTaola was nog niet goed groot, toen hij uit het huis op het erf werd gebracht en zijn vader hem trachtte te dooden; deze trachtte hem wel te dooden, maar hij ging niet dood, slechts het zwaard van zijn vader ging op hem stuk, het werd schaarlijk. De vader bracht het kind in huis; boven gekomen, zeide hij, dat hij een waringin voor hem wilde omhakken, om hem te verpletteren, want hem werd tot schuld aangerekend dat hij een jongen was en (de vader) was verstoord over den rijkdom van zijn kind, want dit had vele katoenen goederen en bezittingen, die het had verworven. Zoo ging hij dan heen en verpletterde hem met een waringin, dat hij zou sterven en liep van hem weg; daarop bewoog zich dat kind en droeg den waringin met bladeren en al op den schouder. Gekomen aan het erf, vroeg hij: Waar zal ik hem neerleggen, vader? Leg hem daar maar op den grond. Hij ging naar boven in huis, toen zeide (de vader) dat hij moest gestopt worden in het hol van een rots. Hij werd dan daarheen gebracht, in een rotshol gestopt en achtergelaten. Het kind bewoog zich, droeg den grooten steen en nam hem mee naar zijn huis, en zeide: Waar zal ik hem neerleggen? Leg hem maar daar op het trapportaal. Hij leidde hem op het trapportaal en dit viel neer, hij klom het huis in en begon een gesprek, hij sprak met zijne zuster, zijn jongere zusje en zeide tot haar: Ik ga naar een ander land, al blijf ik hier, zij willen mij toch maar doodmaken. Toen weende Gili mPinebetoe'e en zeide, al zingende:

Verlaat mij niet, verlaat mij niet

Dan blijf ik niet in 't leven.

Sese nTaola ging de trap af naar 't erf, plukte een takje kondo af, opdat zij weten zoude dat hij dood was, als de kondo verflenste; toen zeide Sese nTaola tot zijn zusje:

Deze steek ik tusschen de dakbladeren, tusschen de dakbladeren,

Dat uw verlangen naar mij gestild worde.

Van deze kondo hier zullen wij elk een stuk meenemen, elk een stuk meenemen,
En gelijkelijk aan elkaar blijven denken.

Ik ga nu heen, ga nu heen,

En begeef mij naar een ander land.

Zijn zusje antwoordde:

Goed, ga maar, ga maar,

Denk vooral ook aan mij.

Sese nTaola nam zijne zes broeders mee, allen jongens en nog klein en liet zijne zuster Gili mPinebetoe'e achter, want als hij haar had meegenomen, dan zou hij schuldig gehouden zijn en door zijn vader gedood worden. Slechts die zes volgden hun oudsten broeder, zij gingen op reis. Op hun tocht ging hunne reis naar eene vreemde stad; daar aangekomen, zeide hij tot zijn jongste broertje, dat hij hem zou achterlaten en zou uithuwen, hij huwde de dochter van het dorpshoofd, want overal waar hij een zijner broeders zich deed vestigen, daar liet hij hem ook achter. Zijn jongere broeder weende en zeide:

Verlaat mij niet, verlaat mij niet!

Dan blijf ik niet in 't leven.

Sese nTaola antwoordde:

Van deze kondo zullen wij elk een tak medenemen, elk een tak medenemen, Om onze harten met elkaar in gemeenschap te doen blijven.

Zijn jongere broeder antwoordde weder:

Goed, vertrek maar, vertrek maar.

Mijn verlangen is reeds gestild.

Zoo verliet hij hem dan ook; de zon nu was al eenigszins zóó (hier wijst de verteller met de hand) toen zij in een dorp kwamen; zij gingen een huis binnen en hoorden daar boven een der huisbewoners, die zong:

Daar komt een gast aan, een gast aan,

Hier breng ik sirih-pinang.

Nu ging een meisje Sese nTaola de sirih-pinang aanbieden. Hij pruimde; na gepruimd te hebben, zeide hij: Ik ben slechts doortrekkende, om een mijner broeders achter te laten, om te trouwen, een van hen laat ik hier achter. Nu sprak hij met zijn broeder en deze zeide: Laat gij mij maar achter, ik houd van degene met wie ik zal trouwen, ga gij maar uws weegs. Hij liet hem achter, de gehuwde had het goed bij zijne vrouw.

Hij ging voort en toen de dag heet was, kwam hij weer aan eene stad, ging een huis binnen en werd gehoord door een meisje, dat in een door gordijnen afgeschoten vertrek zat. Zij ging hem sirih-pinang aanbieden.

Hier breng ik pinang, breng ik pinang,

Dat de gast die pruime.

Hij nam de sirih-pinang en toen zijn speeksel rood was, zeide hij: Ik ben slechts doortrekkende, om een mijner broers achter te laten om te trouwen. Hij zeide tot zijn jongeren broeder: Het is mij er niet om te doen om u achter te laten, ik laat u achter om u te doen trouwen. De ander stemde er in toe en Sese nTaola ging opnieuw weg en nam nog maar één zijner jongere broeders als gezelschap mede. Terwijl hij voortging en het warm werd, zag hij inderdaad eene stad die er volkrijk uitzag, de huizen hingen aan beide zijden van den berg af, zooveel waren er; hij zag een mooi huis en ging het binnengedeelte in en zag een jong meisje, welker huid een rooden schijn had, zij was fraai blank en bevond zich in een kamertje. Zij zeide:

Hier breng ik pinang, breng ik pinang,

Dat de gast die pruime.

Hij nam een sirihpruim; dat meisje, heette Datoe. Daar was zijn jongere broeder, die hing zich aan zijn hals en zeide: Laat mij niet achter, neem mij mee. Neen, dat niet, ik zal u uithuwelijken, ik zal u hier achterlaten.

't Is beter dat ge mij medeneemt, mij medeneemt,

Naar een ander land.

En dat wij hier maar een oogenblik blijven, een oogenblik blijven.

— Laat ik u achterlaten, broertje! —

Sese n'Taola liet hem achter en vertrok in zijn eentje. Hij reisde maar in zijn eentje voort, dat wilde hij. Toen de zon heet was kwam hij aan een dorp waar geen menschen waren, allen waren zij in de vlucht opgepakt door een roofvogel. Alleen was er nog een meisje, in een kist, de eenig overgeblevene van de menschen die door den roofvogel waren opgepakt. Het meisje daarboven in de kist sprak, zij was daar door hare moeder verstopt en deze was ook door den roofvogel opgepakt.

Ik ben slechts de eenig overgeblevene, de eenig overgeblevene,

Van de lieden die hij is komen oppakken.

Sese n'Taola daar beneden, daar beneden,

Wil eens om mij denken.

Daarop scherpte Sese n'Taola voetangels op het erf en toen hij die voetangels had gescherpt, kwam de Vogel Grijp aan, midden in de lucht, zoodra deze hem (Sese n'Taola) had gezien, schoot hij op hem toe en in zijne vaart werd hij pardoes door de voetangels getroffen. Toen kwam Sese n'Taola te voorschijn van onder de voetangels en toen viel de Vogel Grijp op hem en Sese n'Taola verdronk in het bloed van den Vogel, hij stierf en de kondo's die hij bij elk zijner broeders had achtergelaten, verflensten. Nu maakte Gili mPinebetoe'e zich op om heen te gaan, om haren broeder op te wekken. Op haren tocht kwam zij hare broeders voorbij, die Sese n'Taola vroeger had achtergelaten, zij nam ze mee op reis om Sese n'Taola te doen herleven; zij vond hem op het erf en zeide:

Daar ligt hij nu op den grond, op den grond,

Sese n'Taola is gestorven.

Zij ging heen en trok hem aan zijn lichaam, rukte hem aan zijne beenen, om hem te doen herleven, de Vogel Grijp werd door zijne broeders verbrand en Gili mPinebetoe'e zeide:

Sese n'Taola, sta op, sta op!

Ik breng u in 't leven terug.

Sese n'Taola, ontwaak, ontwaak!

Ik ben in 't dorp gekomen om u te wekken.

Zij schudde hem slechts wakker en Sese n'Taola stond op, ging zitten en zeide:

Is soms mijne zuster gekomen, zuster gekomen?
 Om mij in het dorp op te wekken?
 Laat ons dan de huistrap opgaan naar de kamer,
 Daar is de pinang te vinden.
 Sese n'Taola klom de trap op en het meisje zeide:
 Hier is je pinang, o broer, je pinang, broer.
 Neem ze er maar uit, ik heb ze al bij elkaar gepakt.
 Hij ging op de mat zitten en nam een sirih-pruim en toen hij gezeten
 was, kwam het meisje uit de kist en zeide:
 Nu kom ik er uit, kom ik er uit,
 Zij is de uitverkorene van uw hart.
 Sese n'Taola zeide:
 Al hadt ge het niet gezegd, hadt ge het niet gezegd,
 Om haar is het mij te doen.
 Reik mij de sirih aan, sirih aan,
 Dat ik van den schrik bekome.
 Zij reikte hem de sirih toe, Sese n'Taola pruimde ze en bekwam weer
 van den schrik.
 Om u is het mij te doen, is het mij te doen,
 Nu ben ik van den schrik bekomen.
 En toen trouwde Sese n'Taola dat meisje in de kist, Lemo n'Tonda
 was haar naam. Toen hij haar getrouwd had, gingen al zijne broeders heen,
 slechts de zuster Gili mPinebetoe'e bleef bij haren broeder; hij zeide:
 Gaat gijlieden maar heen, maar heen,
 Naar uwe vrouwen ginds.
 Ik blijf hier, blijf hier,
 Ik heb hier eene vrouw getrouwd.
 Zoo huwde hij dan Lemo n'Tonda, en Gili mPinebetoe'e bleef achter,
 zij had geen man. Nadat hij haar getrouwd had, zorgde Sese n'Taola goed
 voor zijne vrouw Lemo n'Tonda, waar zij heenging, daar ging ook hij heen, waar
 zij bleef, daar bleef ook Sese n'Taola nu hij met Lemo n'Tonda getrouwd was.
 Hier is uwe sirih, man, sirih, man.
 Wees geen al te groote slaper.
 Na gepruimd te hebben, zeide hij:
 Ik ben klaar met pruimen, klaar met pruimen.
 Vrouw, ik ga slapen.
 Hij sliep maar door; toen hij lang had geslapen, kwam daar Bangka
 Rondo aan, zijn vijand, die verstoord was over het huwelijk van Sese n'Taola
 met Lemo n'Tonda. Lemo n'Tonda ziende dat daar vele menschen op den weg
 aankwamen, zeide:
 Daar komen ze aan op den weg, aan op den weg,

Sese nTaola ontwaak.

Daar komen vele menschen aan, vele menschen aan,

Komaan sta dan op, sta dan op.

Zie eens naar die menschen daar beneden.

Daar waren vele menschen, Sese nTaola stond niet op, roef! klom Bangka Rondo naar boven, in huis gekomen nam hij die vrouw en pakte haar mee. Toen zij werd medegenomen, zeide zij:

Sese nTaola, sta op, sta op.

Men neemt mij mede.

Kom, sta vlug op, sta vlug op,

Ik ben al beneden op den grond.

Hij daar boven stond niet op, zoo bracht haar dan Bangka Rondo naar zijne stad, zijne slaven droegen haar op den schouder. En toen maakte Gili mPinebetoe'e Sese nTaola wakker.

Sese nTaola sta op, sta op,

Men heeft uwe vrouw medegenomen.

Gij zijt maar vast in slaap, vast in slaap,

Uwe vrouw is al uit hare kist gehaald.

Zij zeide dat Bangka Rondo haar al getrouwd had, maar die kist was van binnen toegesloten en Bangka Rondo kon haar niet open krijgen, zoodat hij de vrouw niet kon te pakken krijgen.

Sese nTaola, sta op, sta op.

Men heeft uwe vrouw medegenomen.

Ik ben er ter deeg vermoeid van, ter deeg vermoeid van

Om dien kerel wakker te maken.

Nu sprong Sese nTaola op:

Ik ben geen kerel, ben geen kerel,

Ik ben uw oudere broeder.

Mijne kleeren en wapenen, waar zijn ze, waar zijn ze?

Geef mij die aan.

Zijne zuster Gili mPinebetoe'e antwoordde:

Daar in de zilveren kist, zilveren kist

Liggen de mannen-kleeren en wapenen.

Hij nam de kist, haalde er de kleeren en wapenen uit en deed ze aan.

Ik ben gekleed en gewapend, gekleed en gewapend,

Waar is mijn vervoermiddel?

Hij vroeg naar zijn vervoermiddel, om zijne vrouw achterna te gaan.

Den Regenboog moet ge tot vervoermiddel nemen, tot vervoermiddel nemen,

Den bliksem tot houvast.

Daar ging hij dan heen, zijne vrouw achterna. Toen hij gekomen was, waar zijne vrouw was, zeide deze:

Sese nTaola daarginds, -ola daarginds,

Haast u, kon mij halen.

Hij nam dan zijne vrouw die in het huis was, de lieden in huis waren bang, zij durfden niet met het zwaard slaan, zelfs niet eens naar zijn gezicht kijken.

Hij bracht zijne vrouw naar huis, daar aangekomen, zeide hij :

Ziezoo, wij zijn thuis, wij zijn thuis,

Breng de sirih eens hier.

Na gepruimd te hebben, bleef hij maar in zijne kamer, zijne vrouw verzorgde hem.

Hier is ze, man, hier is ze man,

't Is maar een bijeengevoegde sirihpruim.

Hij bleef daar maar in zijn eentje wonen, hij dorst niet meer naar zijn vader terug te keeren, dan zou hij gedood worden. Hij bleef daar maar; tot hiertoe heb ik het gehoord.

AANTEEKENINGEN.

Daar het Woordenboek van de Bare'e-taal nog niet spoedig zal verschijnen, zou wel bij ieder woord eene aantekening kunnen gemaakt worden. De vertaling is echter ook op het woordelijk verstaan van den tekst ingericht en daarom zijn de aantekeningen beperkt tot het aanwijzen van dialectische en uitheemsche woorden en het verklaren van enkele dingen die door de vertaling niet worden opgehelderd. Verder wordt verwezen naar de Inleiding, Vertaling en Aantekeningen bij het groote Verhaal van Sese nTaola, in Deel 55, 1e Stuk, der Verhandelingen van het Bataviaasch Genootschap.

De woordelijke vertaling der eerste woorden luidt: »Waren gehuwd de Vader-der-Koningsdochter en de Moeder-der-Koningsdochter'', maar daar dit het traditioneele begin is van de meeste Toradja'sche vertellingen, zijn ze ook met de geijkte beginwoorden onzer sprookjes weergegeven. Dikwijls vraagt een verteller verlof om te mogen beginnen met: *da kuposomborimo?* »zal ik maar *mosomborimo* zeggen?''

Mosombori voor »trouwen'' is bij de To Rano en To Poe'oe mBoto in gebruik, ten N. van het Meer is *morongo* meer in gebruik en wordt *sombori* gebruikt in de bet. »gezin'', bijv. *santjombori*, syn. met *sampangkoni* »gezin, degenen die uit één pot eten''.

uma, bijvorm van *ama*, het gewone woord voor »vader'' bij de Meer-bewoners en bij de stammen van het Centraalgebergte. Ten N. van het Meer zegt men *papa*; *ama* is nog over in *tuuma* »man'', en in den samengetrokken

vorm *tama* »oom'', in teknonymen verkort tot *ta*, bijv. *Ta Urana* »Oom van Oerana'.

are'epa bae mpotao, Poe'oe mBoto'sch voor: *bare'epa bangke mpodago*. Met *are'e* wordt het PmB. dialect van het *bare'e* onderscheiden, verder Zuidelijk heeft men nog het *areè* en het *ae'e*. Het PmB. onderscheidt zich, behalve in den woordenschat, die nog sterker dan de dialecten ten N. van het Meer onder pantang-invloed staat, ook nog door eenige vormen van het *Bare'e*; zoo gebruikt het als pron. suff. 1e pers. mvd. excl. *-ki*, Bar. *mami*, bijv. *umangki*, Bar. *papa mami* en voegt dit *ki* en het pron. suff. 1e pers. e.v. *ku* met nasaleering aan, bv. *umangkku*, Bar. *papakku*. Als beleefdheidsvorm van den 3den pers. gebruikt het *nda*, bijv. *talinda* »ZEd.'s hoofddoek'' waarvoor de To Lage *talia*, de To Pebato, evenals in den niet-beleefden vorm, *talinja* zeggen. Het consonantenstelsel is eenigszins weeker, doordat genasaleerde tenues soms gemedialiseerd worden, bijv. *monggale*, voor *mokale* »zich bewegen''. In dit verhaal zal men ook telkens *a* aantreffen voor *da*, de partikel die het Futurum aanduidt. Verder hebben de To PmB. een aantal stopwoorden, die ten N. van 't Meer niet in gebruik zijn en daar dus zeer belachelijk worden gevonden, zooals *we*, *jakunja*, *sinja*, *kitanja*, *kaminja*, *kominja*, *ela*, en hebben eene sleepende, vriendelijk klinkende uitspraak, in tegenstelling tot de To Pebato, die dof en kort afgebroken of op half schreeuwenden toon spreken, alsof zij boos zijn, terwijl de wijze van spreken der To Lage hem die er niet aan gewoon is doet denken dat zij geraakt of beleedigd zijn.

ajapanja pai aga ajanja. Het woord *aga aga* is aan het Boegineesch ontleend, *aga* bet. »wat'', *aga aga* »wat het ook zij, goederen, barang-barang''. Daar *aga* in het Jav. Mal. enz. *apa* is, een woord dat ook in de West-Toradja'sche (Parigisch-Kailische) talen en in W. lijke leden der O. Toradja'sche taalgroep (de bergtalen: Napoesch, Besoa'sch, Badasch) voorkomt, is het niet gewaagd *ajapa* af te leiden van *apa*. Het moet dan met reduplicatie zijn gevormd en wel met die reduplicatie, die thans nog bij de To Pebato in gebruik is, nl. herhaling der eerste lettergreep met toevoeging van *i*, bijv. *madaidago*, van *madago* »goed'', *puipura*, voor *pura pura* »allen, alles'', *koikoti* van *kodi* »klein'', *eiede*, van *eide* »kort''; zoo staat dus *ajapa* voor *aiapa* en dit voor *apa-apa*, syn. met Boeg. *aga-aga* »goederen''. Dat *apa* ook in het *Bare'e* heeft geleefd, bewijst de naam van het spelletje *apa te'i?* »wat is dit?'' waarbij iemand, die met zijn rug naar eenige uitgestalde voorwerpen zit, telkens den naam moet noemen van hetgeen achter zijn rug wordt aangewezen. Verder is *apa* in gebruik in de beteekenis: »ongeveer, zoowat, min of meer'', enclitisch uitgesproken na bijvoegelijke naamwoorden, of woorden die een getal of eene maat uitdrukken, bv. *josamo apa napekondoroka* »het is al min of meer duidelijk te zien'': *se'i goa ndapera-pika gambe sambuku apa* »hier is mais, om voor te vragen één stukje of meer gambir'', *tontji apa da kurata da kukeni* »ik zal wel den eenen of anderen vogel vinden, om dien thuis te brengen''.

ndoi, PmB. voor *ndjai*, *lai* »te, op, enz.» syn met *ri*.

sec, PmB. voor *se'i*; ook de vormen *sei* en *wei* heeft het PmB. voor *se'i* of *se'e*.

Van de gezongen regels valt alleen te zeggen, dat de twee laatste voeten van de eerste helft van elk couplet tweemaal worden gezongen.

paroo-roonja, PmB., voor *karoo-roonja*.

kujambu, wellicht uit het Mak. *kulambu*; de *l* is reeds tot *j* geworden, zoodat het woord er als echt Bare'e uitziet. Men duidt er zoowel het gordijn als de met gordijnen afgesloten ruimte mee aan.

na'engge, PmB. voor: *napokono*, *napodjo* »willen, gaarne hebben».

limama is een wisselwoord voor *mamongo* »pinang». Een andere vorm is *minama*, dat vooral in de priesterzangen voor pinang wordt gebruikt. Men zou, het invoegsel tot voorvoegsel makende, uit een onderstelden vorm *nimama*, dit *limama* kunnen doen voortkomen, waarmede tevens de beteekenis zoude gevonden zijn, n.l. »het gekauwde». De overgang van *n* tot *l* is bijv. in het Gorontaleesch zéér gewoon, maar in het Bare'e niet. Wel gaat *l* in *n* over, doch van het omgekeerde zijn mij geene voorbeelden bekend. Er moet in eene vroegere periode de taal een voorvoegsel *li* hebben bestaan, dat bijv. nog over is in *limbajo* »schaduw, spiegelbeeld», van *wajo*, Mal. *bajang*, enz.; *limbokori* (klemtoon op *mbo*) »snel gedijend, voordeelig opgroeiend», vgl. *maboko* »dik, vet»; *linggona* »gast, vreemdeling», vgl. Mak. Boeg. *gona*, en het daarover gezegde in Tijdschr. Bat. Gen. Dl. 45, bl. 448; *malinga'a* »licht, vlug» en *manga'a* »licht, niet zwaar»; *malmgkawu raja* »het binnenste (maag, ingewanden) omgekeerd (*makawu*) hebben, een gevoel hebben »alsof 't hart je in je lijf omdraait», door te veel eten of door met een volle maag diep te bukken of zwaar werk te verrichten»; *malinganga* »leven maken», van *nganga* »mond»; *kaliwongo* »geraas, herrie maken» van *wongo* »ondeugend», enz. Het schijnt mij daarom zekerder in *li-* van *limama* ook dit voorvoegsel te zien. Ook in het Sangireesch komt *li-* als verouderd voorvoegsel voor (Sprkk. 130-132), eveneens in het Tontemboansch.

majali is hier een intransitieve vorm, te vertalen met »er uit komen, zich er buiten begeven». Wil men het onderscheid tusschen het transitieve en het intransitieve *majali* in den vorm uitdrukken, dan vervangt men het eerste door *mangajali*, daar de meervoudige beteekenis van dit voorvoegsel is verloren gegaan. Zie Tijdschr. Bat. Gen. Dl. 45, bl. 425 en ook bl. 397. En den intransitieven vorm kan men, des gewenscht, vervangen door den accidenteelen vorm met *tepa-*, althans indien men ontkennend spreekt: *bare'e tepajali* »komt er niet uit, kan er niet uit geraken», ongeveer synoniem met *bare'e majali*.

kanaporongonja; de beteekenis van *ka-* in deze vormen is behandeld in Tijdschr. Bat. Gen. Dl. 41, bl. 534, vlgg.

malaisi, meervoudsvorm van *malai*, de meervoudigheid der handeling is

hier van het meervoudige onderwerp afkomstig, daar het werkwoord intransitief is. Zie Tijdschr. Bat. Gen. Dl. 45, bl. 412.

ndipalai, PmB. voor *nipalai*, meervoudsvorm voor den 2den pers., in het enkelvoud als beleefdheidsvorm gebruikt.

kujore »ik ga slapen». Het gebruik der pron. praef. bij intransitieve of intransitief gebruikte werkwoorden, is eene afwijking van den regel, dat een vervoegde werkwoordsvorm transitief is. In *kujore* moet men echter meer eene navolging zien van het gebruik om *ku-*, *ta-*, *ka-*, dus de pron. praef. van den 1en persoon, ook te voegen vóór intransitieve of niet-transitief gebruikte werkwoorden met een *m*-prefix, hetwelk vooral geschiedt in verhalenden stijl of na de partikel *da*, om eene ophanden zijnde daad of gebeurtenis te vermelden of een zin voorwaardelijk te maken, bijv.: *da kum'li* of *da ngkumalai* »ik zal heengaan, laat ik heengaan», *da ntamoliu* »we zullen voorbijgaan» *da ngkame'onto, mawengimo* »we zouden wel hebben willen rusten, maar het werd al duister». Daar *jore* nimmer een *m*-prefix krijgt, heeft *kujore* het uiterlijk van een vervoegden transitieven vorm.

Bangka Rondo, zie Verh. Bat. Gen. 55, 1e stuk, bl. 28.

ana ntau is in de vertaling weergegeven met »kerel», omdat deze uitdrukking, woordelijk »andermans kind» zooveel wil zeggen als: »iemand die mij niet aangaat».

poragia nupodjaja, zie t. a. p. bl. 30.

I Anangkodi Madoko.

Mosombori tau radua, moana au we'a, ananja tuama; bangke³mo, madoko gaga, narampa kina'a nu inenja pai papanja, bemo mangkoni tau tu anja. Montjongkamo umanja a mampepate anangkodi madoko setu, nakeni ri jopo, natowoka kadju, nakaeka watu, natowoka nunu bangke, napopalapalaka riu, nato'o umanja: matemo, taowemo maendo³, ntanoka be masae djela wo'u, napa-sa'a kadju, watu, nunu, narengkasaka ri soma. Katogongkaninjamo se'e, me-pasabi ri inenja pai umanja, malai, malosemo rajanja, togongkani napepatemo tau tu anja pai tuwumo wo'u; tudumo ri anda, natima wea papitu ogu ri tau mombadju, nawuntja ri tujali. Metango²inenja ri tuke, nato'o: O, ne'e malai anaku, mawo rajaku ri siko — Bare'e, ine, jaku da malaimo, maka ndidjea-djeanimo jaku, dja wantje'emo, dja malai mampepali asi-asi jaku, ane mewalilimo jaku, ndidonge bambarinja. Malai²mo, sindate inenja mekukuou. Palainja se'e, are'e masae naratamo i To Moginggi Wojo — A, nato'o, maka se e siko, ndjaa nukudja maroo-roo ire'i? — Wojo kukae-kae wungka eo, siko ungka rimbe'i? — Jaku sei i Anangkodi Madoko, napepateka samba'a baula, bare'e gana, pai nadjea²ni nu ineku — Mewali, tau setu mombelulu, tatogomo, maka i Moginggi Wojo santua'i. I Anangkodi Madoko moguma² nunu, sei alo dja kahaa-haa malulu wuanja, kinoninja wungka eo. Melindja² tau setu, djamo pelindja-lindjanja, Masae² djela ri To Monta'a-nta'a, tau setu djamo ponta'a²nja kadju wungka eo, tau santua'i wo'u, nadjea²ni nu umanja pai inenja. Melulu wo'u tau setu, djadji sinja alimamo si'a. Ri ra mpelulunja naratamo i To Monai-nai, djamo ponai²nja, tau setu santua'i. Melulu, papitumo tau se'e. Djela ri wiwi ntasi, monangumo, mewalilimo jununja, da pura inosanja, kasae mponangu i Anangkodi Madoko. Mesono si'a: A, dangga komi, are'e ndikoto, ndipesawi mai gumangku, naka jaku mamponanguka komi, ne'e ndipepate tontji au mai gumangku. Are'e monangu si'a, dja melindja ri wawo ntasi, jununja pura² mesawi ri nunu. Are'e masae, me'onto, nato'o da mantaka dio²nja, ntanoka dja watu bae, ewa jakasi, napodio², nataka ri gumanja. Are'e masae me'onto wo'u, naompo mPajowi ntasi, ewa pola wungka eo ogunja, ewa banua kabaenja. Nato'o i Anangkodi Madoko: Ndisaju komi aono se'e — Io, kanaa — Nasaju kodjo, are'e sangkudja tindja, dja tetende penainja, dja marompi. — A, dangga komi, sako mantjaju Pajowi ntasi are'e ware, koisa jaku, papaliuka da mantjaju, bara re'e tepondo. Pai nasaju, podjo natere, natungki pai tepondomo wo'onja tudumo ri ue i nTa Datu ri sambote ntasi, katudunja se'e, wusumo ue i nTa Datu, ompomo, bemo mandiu i Ta Datu. Napokau kabilasanja: Koisa, ndisu'a! — Nasu'a, are'e sako dja lo'u, tau terua-ntjowu! Djelamo i Anangkodi

Madoko: Nundjaa nipoonge-ongeka, Ta Datu? — A, wusumo uengku sindjau, bara nundjaa to'ouja sindjau au mampakawusu. — Iaku da mantu'uri? — Io, nditu'urimo ngkabongo! — Ndjo'umo kodjo tau papitu setu, da mandiu rajanja, nato'oka anu aono: Koisa, ndisu'a! — Nasu'a kodjo, are'e sako dja lo'u. — A, jakumo! — Podo nasingkilaka mpenainja, tepidji, tudumo wo'u ri ue i Ta Datu samba'a. Mewalimo waima'i, mepone ri lobo, napelinggona, motobu tau, mesono i Ta Datu; A, maria totoka liu wungka eo, pai epa siko se'e au matonga. — Io, ewase'e jau — Ewambe'imo, Anangkodi Madoko, sindjaumo anangku we'a, porongomo. — A, nato'o, jaku ne'e mowe'a, se'i i To Moginggi Wojo, si'a da mapowe'a, da kudika ire'i. — Radua ana i nTa Datu au we'a, naporongomo ntau santua i. Mesono i Moginggi Wojo: A, are'e ku'engge da mowe'a ire'i, da nupojunu jau jaku. — Se'emo kuto'o-to'o owi, pai are'e nu'engge. — Masae-masae na'enggememo, napalaika. Pompalakananja pai jununja setu, nato'o:

Se'i Kondo ngkudika, si'a da nukita-kita,

Tandamo ngkatuama, nadika nteasamba'a.

Ane malelemo kondo, mate i Ana ngkodi Madoko.

Masae-masae malai, nato'o:

Dja ewantje'emo saaja, da malaimo tuama.

Djela ri ue i nTa Datu sampanga, maria tau singkandomu lairia. — Nundjaa nupowoo-wooka sindjau? — Ntano wo'o mPajowi, nadju'i ri lipu i nTa Datu iwengi. — I sema mantende? — A, taintjani, bara i sema, dja tudu ma i manawu ungka ri tongo ndaoa. — Ndjo'u mampeole tau alima setu, napokau au aopo da mandju'i, be mewali, be lo'u. — A, jakumo! — Dja si'a mandju'i, lo'umo. — Napaporongo pai ananja i nTa Datu, are'e na'engge, nato'o: jununja i Monta'a-nta'a santua'i. Naiokamo i nTa Datu, pai are'e wo'u na'engge i Monta'a-nta'a da nadika, nato'o:

Ba ngku'engge da nudika, dja mawo raja kukita.

Da nu'engge, boi kupepate siko! — Masae-masae na'enggememo, nato'o: Io, mau bare'e ku'engge, tampe ane ewantje'emo. Mesono i Anangkodi Madoko:

Se'i kondo ri tana, petondoni ntau rata.

Ane malelemo kondo, mate i Anangkodi Madoko.

Palai-lainjamo sindjau, djamo tatogo tau se'e. Naratamo ue i Ta Datu sampanga, wusu, katudu mPajowi, osomo sampole tondo ri napantjaju pai mawau, ulenja mariamo. Lo'u nadju'i i Anangkodi Madoko, be nakoto nu jununja, tepidjimo ndjoi tasi. — A, banjapa jaku da mamporongo anami radua, junuku jau, se i i To Monai-nai santua'i. Tumangimo i To Monai-nai, be na'engge da nadika. Masae² panangimo, nadikaka kondo, nato'o:

Se'i dja kondo ri soma, petondoni ntau dongka.

Ane malelemo kondo, mate i Anangkodi Madoko.

Bangke reme malaimo, djamo palai²nja, ngkalionja. Nawali-ntjosoi ndanja madika² jununja. Malai² narata lipu soa. — A, are'emo re'e tau se'e. —

Mepone ri lobo, nduu, nduu naringko ganda, ntanoka ndo'u tau radua, sadu'a pai samakumpu ri ra ngganda, nato'o: A, ne'e me'ase, sima'i kuajangi, kami se'i djamo ri ganda se'i pai naka tuwu kami, maka lipu se'i naopisaka ngkuajangi. — Ne'e mesuwu³ ri ganda, jaku se'i maintjani da mangkelo. — A, pakatao, ma'ai kabaenja, wantjenja ewa totua kabae³nja, tau pura² nasangke, nakeni ndeki jangi. — Palainjamo: A, da mantjombi ampa. — Nasombi ampa setu, nakae tana, roo nakae, momose² si'a ri wawo ntana rapongkelo kuajangi, maka ane nakita tau, nadadu, nasangke.

Moko²mo dja reme, bara kuajangi se'e,

Mosu²mo da tudu, adjalimu mPalaburu.

Are'e masae nakita ma'i ewa mamongo saogu, dja manggapi³mo se'e, nato'o: O de telenja se'e, konomo kira² i ngkede. Tuma'imo a tudu, i Anangkodi Madoko mewuntja ri ra mbajau, santjiimo da nasangke, sakaumo kono ampa ri wawo mbajau, dja kono se'e, hua-hua nganganja mekakai. Mesuwumo i Anangkodi Madoko, nasaju, natambukamo apu, napanowa wukunja. Mesonomo au ri ganda: Bare'epa da pura, makumpuku, ndatepa samba'a au tina. — Iomo, du'a, da kukira² wo'u sangkani. — Nawali-ntjombi ampa, maka anu owi maregemo, pitumpuju nasombi, nataka wo'u, maroo²mo wo'u ri wobo mbajau, mongkaa²sakamo:

Mosu-mosumo da tudu, adjalimu mPalaburu.

Dja moko²mo eo, bara kuajangi tengko.

Ine ndisusuri aku, dja puramo, raja ntau.

Are'e masae tuma'imo au tina, nakita mosumo, mewuntjamo lo'u ri ra mbajau, kasadjanja konomo ampa, pekakakainjamo kuajangi, mesuwumo i Anangkodi Madoko, napasasa. Mesuwumo tu'anja pai makumpunja, nepa nakita i Anangkodi Madoko. Napoawakamo kadju, napanowa, maregemo wukunja. — Jakumo se'i, du'a, makumpumi da kuporongo. — Io, si'amo, du'a, ndiadika kita banua — Naadi, napeintasaka, ndjaumo ri ra mbanuanja, atanja, rindinja pembajo, nononja saogu², benta²njamo naadi. Wuku ntau mate nawebuka pakuli, membangu, tuwumo wo'u, kare'enjamo tau salipu. — Ewasae'emo, du'a, ndipombadjukaku baili, da kumalaimo mampepate inengku pai umangku. — Majaimo, nakeni we'anja pai eranja, tau nepa napembangu. Napodjajaki wo'u jununja nadika² owi, madagomo rajanja mangkita² i Anangkodi Madoko. — Kita da lo'u mampanga'esi anu madjea²ni kita. Nato'oka we'anja:

Ane pusamo sambuja, matemo we dja i Uma.

Se'i jaku da majai,

Ane pusamo santji'e, da mate we dja i Ine.

Majai tau ndjo'u mepadasoki. Nato'o: o ndjau sindjau, pai maroso sinja tau salipu sindjau. Ia mawuro da tapelengko, mau sangkudja rososnja, bara satu au magasi mpadago. Djela ri soma, nato'o:

Se'imo jaku we djela, ma'i mepali ngkawela.

Ne'e ndiwilai jaku, da mombetotomo tau.

Mesono inenja :

Ne'e wasetu anaku, jaku kantja iwenu?

Mesono i Anangkodi Madoko :

Jaku ndidjea²ni, ndipeoleka we nunu.

Si'a nditowoka jaku.

Mesono inenja :

Bare'e nadjea-djeani, siko madja'a ngkadoko.

Mesono i Anangkodi Madoko :

Lawi gorinjamo komi, kupapopuli tomou.

Mesono inenja :

Ne'e wasetu anaku, dja maekamo rajaku.

Mesono i Anangkodi Madoko :

Da ndipokaeka wenu, ua ndipepali setu.

Posompomo ma'i, ine, jaku mawila rajaku mopea². — Nepa riu, kede, pesono nu umanja, inemu tongo mombadju.

Posompomo pesa ma'i, da ntapombepopomai.

Ne'e mawila mpeta'a, epa da ngkumosalana.—

Ne'e masaemo gaga, mawila jaku ri tana.

Bare'e masae kodjo, mosompomo umanja, mombetoto pai bare'e momeore, masae² pombetotonja, mate umanja, dja mate umanja, nato'oka inenja :

Posompomo wei ine, da kupangantjasa siko.

A, anaku, ne'e nusaju jaku, mapari rajaku owi mompakoroka siko. — Are'e na'engge inenja mena'u, dja napeponeki, sawi ri ra mbanua, nasasakimo inenja, wo'o umanja nawaikamo bilasanja mouba, pai tongo mpompau² dja, nato'o :

Balu-balukamo aku, wase'e mangkeni tau.

Mesono i Anangkodi Madoko :

Mau bare'e nuto'o, kuuerika talombo.

Mesono umanja :

Ira ngkonau makuni, nuwembe nupotowugi.

Mesono i Anangkodi Madoko :

Mau bare'e nuto'o, lawinja da kupondolu.

Masae nakenimo kodjo wo'onja, napogugumoraka, djela ri lipu i nTa Datu samba'a, napogandaka wo'u. Mesono umanja :

Wase'e mangkeni tau, napogandakamo jau.

Mesono ananja :

Mau bare'e ndito'o, napogandakamo kodjo.

Dja pusa pogandanja, nakeni wo'u, naimba²ka lipu, nato'omo wo'u :

Wase'e ana ntuama, mangkeni wo'o i mpapa.

Bare'e masae nadonge wo'u mbe'anja : A, i Anangkodi Madoko tuma'imo !

Podo napangipika, togombengipa nadongemo kodjo.

Balu-balukamo aku, wase'e mangkeni tau.

Dja pogumoranja se'e, napoapukamo rongonja pae pulu, nato'o umanja :

Mangkeni au napouma, napontjumbanika sinja.

Mesono ananja :

Mau bare'e ndito'o, lawi kupepone lobo.

Bare'e masae napogandaka, mesono umanja :

Ane mangkonimo tau, ndipogandakamo jaku.

Ane we roo mangkoni, da motoemo komi.

Mesono ananja :

Mau bare'e ndito'o, lawi kumotoe kodjo.

Mesono umanja :

Ane roo mogandamo, jakumo da ndisasamo.

Mesono ananja :

Mau bare'e ndito'o, lawi da kusasa kodjo.

Masae siwuragamo tau, nato'o: Se'imo kita siwuragamo, maka tampepate
i uma pai i ine, matemo samboko.

Se'i komi da motoe, ware anu napouma.

Mompau inenja :

Se'i komi we motoe, mate anu napoine.

Mesono umanja :

Dja ewantje'emo saja, mepali mate i mpapa.

Mesono ananja :

Da siwuragamo kita, da takalinga si'a.

Io, da ntaowe mampanga'esi umanta pai inenta, dja da ntapanga'esi
To Kinadu.

De Gulzige Jongen.

Een man en eene vrouw waren gehuwd, de vrouw kreeg een kind en haar kind was een jongen; toen hij wat grooter werd, was hij een erge gulzigaard, hij pakte het eten van zijne moeder en zijn vader weg, zijne ouders hadden niet meer te eten. Zijn vader maakte een plan om dien gulzigen jongen te dooden; hij bracht hem naar het bosch en hakte daar een boom boven hem om, groef een steen boven hem uit, hieuw een waringin boven hem om, nadat hij eerst eene stelling voor hem had gemaakt. Zijn vader zeide: Hij is dood, laat ons ophouden aan hem te denken. Intusschen na niet langen

tijd kwam hij weder, met den boom, den steen, den waringin op zijn schouder, die wierp hij op het erf. Toen dit voor den derden keer was gebeurd, vroeg hij aan zijne moeder en zijn vader verlof om heen te gaan en vertrok, verstoord dat driemaal zijne ouders getracht hadden hem te dooden en hij weder opgeleefd was; beneden op het trapportaal gekomen, nam hij zeven korrels rijst van de stampsters en stak die in eene fluit. Zijne moeder keek door het venster en zeide: Ga niet heen, mijn kind, ik verlang naar je. — Neen, moeder ik ga heen, want u heeft mij mishandeld, het blijft er nu bij, ik ga maar weg, mijn fortuin zoeken; als ik teruggekeerd ben, dan zult u bericht krijgen. Hij ging heen, zijne moeder te huis weende luid.

Op zijn tocht ontmoette hij na niet langen tijd den »Bamboe-Schudder». Zoo, zeide hij, daar ben jij dus, waarvoor houd-je je hier op? — Ik graaf hier elken dag bamboe uit; waar kom jij vandaan? — Ik ben de Gulzige Jongen, al slacht men een buffel voor mij, dat is niet genoeg en daarom heeft mij mijne moeder mishandeld. En zoo gingen dan deze drie lieden met elkaar mede, want de Bamboe-Schudder had nog een jongeren broeder. De Gulzige Jongen had een waringin als zwaard op zijde en de jaarvogels vlogen al roepende de vruchten achterna, die hun dagelijksch voedsel waren. Zij liepen maar steeds door; na geruimen tijd kwamen zij aan den Houthakker, deze deed niets dan hout hakken, iederen dag; het waren twee broeders, die door hunne ouders slecht behandeld waren. Ook die lieden gingen mede, zoodat zij met hun vijven waren. Al voortgaande troffen zij den Rotan-Schraper aan, die niets deed dan rotan schrapen; ook hij was met een jongeren broeder. Zij gingen mede, en waren met hun zevenen. Gekomen aan het zeestrand, gingen zij zwemmen, zijne makkers wilden terugkeeren, want de adem ging hen begeven, zoolang zwom de Gulzige Jongen door. Ach, zeide hij, gijlieden zijt zwakkelingen, gij kunt het niet uithouden, klimt maar op mijne zwaardscheede, dan zal ik u wel zwemmende voortduwen, maakt niet de vogels op mijne zwaardscheede dood. Hij zwom niet, hij liep maar over het zee-oppervlak, al zijne makkers waren op den waringin geklommen. Na eenigen tijd hield hij op en zeide dat hij zijn schelletje wilde aanbinden, het was intusschen een groote steen, als een sagotredmand, die hij als schelletje gebruikte en aan zijne zwaardscheede bond.

Niet lang daarna hielden zij weer op, tegengehouden door eene zeeslang, zoo groot als een gewone patola-slang, zoo groot als een huis.

De Gulzige Jongen zeide: Hakt gij met u vijven er op in. — Ja, dat is goed.

Zij hakten er werkelijk op in, maar drongen er met hunne zwaarden niet diep in, hunne zwaarden sprongen terug, zij werden maar schaar dig. Ach, gij zijt zwakkelingen; zelfs een zeeslang kunt gij niet in tweeën hakken, kom, laat mij eens, laat mij maar begaan, of er ook een stuk afvliegt.

Nu hij hakte er dan op in, hij gaf er maar een snee in, prikte er in

en daar vloog het stuk er af, het kopstuk kwam neer in de rivier van een dorpschoofd aan den overkant der zee; toen het was neergekomen, was de rivier van het hoofd versperd, afgesloten, het hoofd kon niet meer baden. Hij gelastte zijne slaven: kom, haalt het er uit! Zij trachten het er uit te halen, maar het ging er niet eens uit, er waren een 2000 menschen. Toen kwam de Gulzige Jongen: Waarover maakt gij zoo'n leven, Ta Datoe? Wel, mijne rivier daarginds is verstopt, wat mag het wel zijn daarginds dat het verstopt heeft? — Wil ik eens gaan kijken? — Wel ja, ga maar eens kijken voor de aardigheid.

Zij gingen inderdaad met hun zevenen, met het plan om te baden; hij zeide tot de zes: Komaan, haalt het er eens uit. Zij trachtten inderdaad het er uit te halen, maar het ging volstrekt niet. Kom, laat mij maar.

Hij prikte er maar met zijn zwaard in en het vloog weg en kwam weder neer aan het water van een ander dorpschoofd.

Hij keerde weder terug, ging het dorpshuis binnen, werd gastvrij ontvangen, de menschen liepen te hoop en Ta Datoe zeide: Ja, er trekken elken dag vele gasten door, maar gij eerst zijt een flinkert. — Ja, dat mag wel zoo zijn. — Wat dunkt u, Gulzige Jongen, daar is mijne dochter, neem haar tot vrouw! — Ach, laat ik geen vrouw nemen, hier is de Bamboe-Schudder, laat hij haar trouwen, dan laat ik hem hier achter.

Ta Datoe had twee dochters en die werden door de beide broeders gehuwd. De Bamboe-Schudder zeide: Ach, ik heb geen zin om hier te trouwen, neem mij als gezelschap mede. — Ik heb het te voren al gezegd, maar gij wildet niet.

Na eenigen tijd wilde hij wel, en de anderen lieten hem achter. Toen de Gulzige Jongen van deze zijne makkers afscheid nam, zeide hij:

Hier laat ik *kondo* achter, daarnaar moet gij kijken.

Ten teeken mijner dapperheid, is er telkens bij ieder een neergezet.

Wanneer de *kondo* verflenst, is de Gulzige Jongen dood.

Eenigen tijd daarop ging hij heen en zeide:

Nu, zoo is het dan, wij mannen gaan op reis.

Zij kwamen nu aan een andere rivier van een dorpschoofd, daar waren vele lieden verzameld.

Waarom maakt gij daarginds leven? Dat was intusschen de kop der Zeeslang die den vorigen dag uit de stad van Ta Datoe was weggeslingerd.

Wie heeft hem opgegooid? — Wel, weet ik het! Wie mag het wel geweest zijn, het is slechts hier neergekomen, midden uit de lucht gevallen. Nu gingen die vijf kijken en hij gelastte de vier om den kop er uit te halen, maar het lukte niet, hij ging niet. Och, laat mij maar.

Hij haalde hem er uit en hij ging, Ta Datoe wilde hem met zijne dochter doen trouwen, maar hij wilde niet, hij wees zijne makkers, de Omhakker en zijn jongeren broeder aan. Ta Datoe stemde er in toe, maar ook de Omhakker wilde niet achtergelaten worden en zeide:

Ik wil niet, dat gij mij achterlaat, ik heb slechts heimwee in 't vooruitzicht. — Je moet willen, anders sla ik je dood! Eenigen tijd daarna, wilde hij wel en zeide: Ja, al heb ik er geen zin in, goed, als het er zoo mee gesteld is. De Gulzige Jongen zeide:

Hier zijn *kondo's* op den grond, ten teeken voor de aankomelingen. Wanneer de *kondo's* verflensen, is de Gulzige Jongen gestorven.

Bij zijn vertrek waren zij nog maar met hun drieën. Zij kwamen aan een ander water van een dorpshoofd, dat verstopt was doordat de Zeeslang er in was gevallen, een gedeelte was verrot, daar waar het doorgenhakt was, en het stonk, er waren al vele wormen in.

Toen de Gulzige Jongen het er uithaalde ging het er uit, zijne makkers konden het niet, het vloog weg de zee in. Ach, laat ik het nog niet zijn, die uwe beide dochters trouw, laat mijne gezellen het zijn, de Rotan-Schraper en zijn broeder.

De Rotan-Schraper weende, hij wilde niet achtergelaten worden. Na eenigen tijd gaf hij toe; de Gulzige Jongen liet *kondo* bij hem achter en zeide:

Hier is *kondo* op het erf, ten teeken voor de nieuw aangekomenen.

Wanneer de *kondo* verflent, dan is de Gulzige Jongen gestorven.

Den volgenden morgen ging hij heen, hij ging maar steeds door in zijn eentje. Hij kreeg berouw dat hij zijne makkers had achtergelaten. Al doorloopende, kwam hij aan eene ledige stad. Ach, er zijn hier geen menschen meer. Hij ging in het dorpshuis, bom, bom sloeg hij op de trom; intusschen waren daar twee menschen in: eene grootmoeder met hare kleindochter in de trom, dezen zeiden: Zeg, maak niet zoo'n leven, daar komt een Grijpvogel aan; wij zitten hier in de trom en zijn daardoor nog in leven, want deze stad is uitgemoord door den Grijpvogel. — Komt volstrekt niet uit de trom, ik weet hem wel te lokken. — Pas toch op, hij is zeer groot, zijne sporen zijn als *foeja*-kloppanken zoo groot, alle menschen heeft hij opgepakt en naar boven in de lucht gebracht.

Hij ging heen (en dacht): kom, ik zal voetangels scherpen. Hij scherpte voetangels en groef den grond uit; na dien uitgegraven te hebben, voerde hij een krijgsdans uit op den grond om den Grijpvogel te lokken, want als deze menschen zag, vloog hij er op af en pakte ze op.

De zon is verduisterd, misschien is het de Grijpvogel!

Spoedig zal komen, uw door den Schepper bepaalde doodsuur.

Niet lang daarna zag hij hem komen, zoo groot als eene pinangnoot, hij sloeg de klauwen al uit en de Gulzige Jongen zeide: Och, het arme meisje is het slachtoffer geworden van de list van den jongen man. Hij kwam nader en zou neerstrijken, daar schoot de Gulzige Jongen het hol binnen, rits! zou hij hem oppakken, roef! daar kwam hij tegen de voetangels aan die boven het gat stonden; toen hij geraakt was, brulde zijne stem van het schreeuwen.

De Gulzige Jongen kwam uit het hol, hakte hem den kop af, legde vuur op hem en brandde van zijn beenderen kalk.

De vrouw in de trom antwoordde: 't Is nog niet uit, kleinzoon, er is daarboven nog een wijfje. — Goed, Grootmoeder, die zal ik ook wel eens beetnemen. Hij scherpte opnieuw voetangels, want de vorige waren verbrijzeld; zeventig scherpte hij er en stelde ze op, hij bleef stand houden bij den ingang van het hol en zong:

Spoedig zal komen, uw door den Schepper bepaalde doodsuur.

De zon is verduisterd, misschien is het de Grijpvogel.

Maak mij niet akelig, een mensch zou zijn moed verliezen.

Niet lang daarna kwam het wijfje aan; toen hij zag dat het dichtbij was, vloog hij het hol binnen, op eens werd hij door de voetangels getroffen en hevig schreeuwde de Grijpvogel; de Gulzige Jongen kwam te voorschijn, om hem den kop af te hakken.

Nu kwamen de Grootmoeder en de kleindochter te voorschijn, nu eerst zagen zij den Gulzigen Jongen. Zij legden een houtvuur op hem aan, verbrandden hem en zijne beenderen werden fijn. — Grootmoeder, ik zou uwe kleindochter wel willen trouwen. — Goed, doe het maar.

Grootmoeder, wil ons een huis tooveren. Zij sprak een tooverspreuk uit en zij deden de oogen open en daar zaten zij in hun huis, het dak en de wanden van glas, het stond slechts op één paal, alles wat er bij hoorde had zij met hare tooverspreuk te voorschijn gebracht.

De beenderen der gestorvenen besprengde zij met toovermiddelen en zij stonden op en leefden weer, het was weer een heele stad vol.

Wel Grootmoeder, wil mij rijst voor leeftocht stampen, dat ik heenga en mijne moeder en mijn vader doode.

Hij ging heen, nam zijne vrouw en zijne zwagers mede, die juist waren levend gemaakt.

Hij ging ook nog aan bij zijne makkers, die hij vroeger had achtergelaten en zij waren in hun schik den Gulzigen Jongen te zien.

Laat ons gaan snellen de hoofden van hen die ons mishandeld hebben.

Hij zeide tot zijne vrouw:

Als er nog eene maand is verloop, dan is Vader dood.

Nu ga ik op weg. Als er nog eene maand om is, dan is Moeder dood.

Degenen die het terrein gingen verspieden, vertrokken. Zij zeiden: O, het is daarginds, maar de lieden van dat dorp daar zijn sterk. In den vroegen morgen zullen wij onzen slag slaan, al zijn zij nog zoo sterk, misschien wel honderd die ter dege vlug zijn.

Op het erf gekomen, zeide hij:

Hier ben ik aangekomen, om met het zwaard te strijden.

Stelt mijn geduld niet op de proef, laat ons te zamen vechten.

Zijne moeder antwoordde:

Spreek niet zoo mijn zoon, hoe zal ik dat doen?

De Gulzige Jongen antwoordde:

U heeft mij mishandeld, u heeft een waringin voor mij uitgezocht, en die op mij laten vallen.

Zijne moeder antwoordde:

Men heeft u niet mishandeld, gij waart een vreeselijke gulzigaard.

De Gulzige Jongen zeide:

Het is nu eenmaal uw lot, ik zal de hanen laten vechten.

Zijne moeder antwoordde:

Spreek niet zoo mijn zoon, ik ben bevreesd.

De Gulzige Jongen antwoordde:

Hoe kan u er bang voor zijn, daar u het immers gezocht heeft.

Spring naar beneden, moeder, ik heb er genoeg van om te wachten.

Wacht nog even, mijn jongen, antwoordde zijn vader, uwe moeder is juist bezig rijst te stampen.

Spring dan toch naar beneden, dat wij met elkaar kunnen vechten.

Wees niet ongeduldig in het wachten, laat ik eerst mijn broek aantrekken.

Laat het niet te lang duren, ik verveel mij op den grond.

Het duurde inderdaad niet lang, of zijn vader sprong naar beneden, zij streeden met elkaar, maar sprongen niet tegen elkaar op de lucht in; toen zij geruimen tijd met elkaar gevochten hadden, sneuvelde zijn vader; toen zijn vader was gestorven, zeide hij tot zijne moeder:

Spring nu naar beneden, moeder, dat ik je in stukken hakke.

Ach mijn kind, sla mij niet dood, ik heb het vroeger zwaar gehad met u op te voeden.

Zijne moeder wilde niet naar beneden komen, hij klom dan bij haar naar boven; boven in huis gekomen, hakte hij zijne moeder in stukken, het hoofd van zijn vader gaf hij aan zijne volgelingen om het in de sarong te dragen, maar het sprak nog en zeide:

Roep het *balu-balu* over mij uit, zoo hoort het als men een verslagene als buit medebrengt.

De Gulzige Jongen antwoordde:

Al hadt gij het niet gezegd, ik zoude (het hoofd) op de punt mijner lans dragen.

Zijn vader antwoordde:

Een geel arèn-blad, schud dat en maak het tot drager van den schedel.

De Gulzige Jongen antwoordde:

Al zoudt gij het niet gezegd hebben, ik zou toch van zelf den *dolu*-zang hebben gezongen.

Na eenigen tijd bracht hij werkelijk het hoofd in het dorp en vierde er

het koppensnellers-feest mede; gekomen in het dorp van een ander dorpshef, vierde hij er evenzoo het feest over. Zijn vader antwoordde:

Zoo hoort het, als men een verslagene als buit thuis brengt, dan viert men er het *lobo*-feest voor.

De Zoon antwoordde:

Al zou u het niet gezegd hebben, ik zou er wel degelijk het *lobo*-feest voor hebben gevierd.

Toen het *lobo*-feest gedaan was, nam hij het hoofd opnieuw mede en bracht het in de verschillende dorpen, en dit zeide weder:

Zoo past het een rechtgeaarden zoon, het hoofd van zijn vader rond te brengen.

Niet lang daarna vernam zijne vrouw: De Gulzige Jongen komt aan. Zij had het slechts gedroomd, drie dagen daarna hoorde zij het werkelijk.

Roep het *balu-balu* over mij uit, zoo hoort het als men een verslagene als buit thuis brengt.

Toen hij kwam feestvieren, kookte zij kleefrijst voor haren man. Zijn vader zeide:

Als men hem dien men vader noemt als krijgsbuit thuis brengt, dan moet men er het *lobo*-feest voor vieren.

De Zoon antwoordde:

Al zou u het niet gezegd hebben, ik zou toch de *lobo* beklommen hebben.

Nadat eenigen tijd voor hem de trommen waren geslagen, zeide de Vader:

Als men gaat eten, sla dan voor mij op de trom.

Als gij gedaan hebt met eten, dan moet gij een toespraak houden.

De Zoon antwoordde:

Al zou u het niet hebben gezegd, ik zou toch zeker eene rede gehouden hebben.

De Vader antwoordde:

Als gij gedaan hebt met trommelen, hak mij dan in stukken.

De Zoon antwoordde:

Al had u het niet gezegd, ik zou u toch zeker hebben in stukken gehakt.

Na eenigen tijd gingen de menschen uiteen en zeide hij: Nu gaan wij uiteen, want wij hebben vader en moeder gedood, zij zijn beiden dood.

Nu moet gij eene rede houden, uwen vader hebt gij doodgeslagen.

De Moeder zeide:

Nu moet gij eene rede houden, uwe moeder hebt gij doodgeslagen.

De Vader antwoordde:

Zoo behoort het ook, als men den dood van zijn vader zoekt.

De Zoon antwoordde:

Laat ons uiteengaan en laat ons hen vergeten.

Juist, laat ons ophouden onze vaders en moeders te snellen, laat ons nog slechts bij de To Kinadoe gaan snellen.

AANTEEKENINGEN.

Natima wea papitu ogu; in de Toradja'sche verhalen komt het vaak voor, dat de held op reis gaat, met geen andere proviand dan zeven korrels rijst, die hij in eene bamboe-fluit verbergt. In de Strand-Bare'e-verhalen en ook in de Sangiresche verhalen, worden gewoonlijk këtupat's (Bar. kotupa, Sang. ëmpihisë') genoemd, maar de echte Toradja's kennen dit artikel nog niet.

Mampepali asi-asi, eig. »medelijden zoeken'', d. w. z. menschen zoeken die medelijden met mij hebben, nu mijne ouders mij verstooten.

Ndidonge bambarinja; dit zijn onheilspellende woorden. Als een Toradja beleedigd is en nog geen kans ziet om wraak te nemen, beheerscht hij zich en neemt eerst in de vormen afscheid, maar laat daarbij tevens merken dat hij over eenigen tijd denkt terug te komen. De andere partij begrijpt dan dat hij makkers en wapenen gaat halen, om aan zijne eischen tot schadevergoeding klem bij te zetten of om met zijne beleedigers te gaan vechten.

Moguma² nunu »gebruikte een waringin-stam als ware het eene zwaardscheede'', d. w. z. hij gordde dien om zijn middel.

Deze trek komt in bijna alle Toradja'sche lezingen van dit verhaal voor en ook in de Galelareesche overlevering, door den Heer M. J. VAN BAARDA bekend gemaakt, waarover op bl. 8 der Verh. Bat. Gen. Dl. 55, 1e stuk is gesproken. In dat verhaal heet de visch die door den jongen reus wordt aangetroffen terwijl hij met zijne makkers de zee oversteekt, nunu. Op de aangehaalde plaats is het vermoeden uitgesproken, dat de naam van den waringin, nunu, in het Galelareesche verhaal op den visch zou zijn overgegaan. Maar het woord nunu is verder in het Galelareesch niet bekend; het ligt dus voor de hand om aan te nemen dat in dit Gal. verhaal, dat oorspronkelijk in het Ternataansch tot de Galelareezen is gekomen, de visch Nun van Nabi Junus is geplaatst voor het zeemonster dat in dit verhaal eene rol heeft te spelen. »Het Ar. نون zegt Dr. SNOUCK HURGRONJE, komt alleen in den Qoerán en de gewijde overleveringen voor, vooral waar sprake is van Joenoes en van de schepping en plaatsing der aarde (1). Het wordt dan verklaard als حوت »visch in 't algemeen'', maar het is voor de Arabieren steeds een vreemd woord geweest en alleen gebruikt voor wondervisschen. De Maleiers kennen het uit bewerkingen der Profeten-verhalen.'' Of er verder nog verwarring met het woord

(1) De naam Nun is de gewone voor den visch die indirect de aarde draagt, zooals ook de Maleische woordenboeken vermelden.

n u n u, dat op Midden-Celebes, en ook in het Sangireesch en Bentenansch het gewone woord voor »waringin'' is, heeft plaats gehad, zal eerst met zekerheid kunnen uitgemaakt worden, wanneer de plaats van oorsprong van dit verhaal bekend is.

N a k a j a k u m a m p o n a n g u k a k o m i »opdat ik met u-lieden voortzwemme''. In het PmB. dialect wordt n a k a reeds als voegwoord gebruikt, in de bet. »opdat''. Het Bar. heeft om wenschende, toelatende en redengevende zinnen te stellen, den alouden causatieven vorm behouden, nl. p a - voor transitieve, k a - voor intransitieve werkwoordstammen. Ook vele echte causatieven worden nog op deze wijze gevormd, maar het achtervoegsel - a k a heeft reeds voor een groot deel de vorming der causatieven tot zich getrokken. Men zou dus den causatieven vorm in wenschende, toelatende en redengevende zinnen als een afzonderlijke wijs kunnen beschouwen, bijv. als een conjunctief. Voorbeelden zijn: e u s e ' i k u k e n i k a s i k o n u p a w a i k a g a m b e »deze spinazie breng ik u, dat gij er mij gambir voor moogt geven''; n e ' e m e l i n d j a r i w e n g i , d a n a s o k o a n g g a s i k o . N a p a n t j o k o ! »loop niet in het duister, dan pakken u de spoken. Laat ze (mij) pakken!'' n i p e s a w i r i g u m a k u , k u p a m p o n a n g k a k o m i »klimt op mijne zwaardscheede, dat ik met ul. voortzwemme''. Deze laatste zin is de overzetting van den PmB.'schen zin in het Bare'e dat ten N. van het Meer wordt gesproken. Voorbeelden met intransitieve werkwoorden: w a i k a k u k i n a ' a , k u k a t u w u »geef mij rijst, opdat ik leve''; k o j o b a s o m u t a k a l o ' u , »neem je draagmand op, dat wij kunnen heengaan''; s e ' i a l i p a i t a m b a n g o n i , n i k a j o r e »hier is eene mat en een hoofdkussen, dat gij kunt slapen''; t e j o r o e d j a , b e d a m a n a w u t a u ? N a k a n a w u ! »als de trap is omgekeerd, vallen de menschen dan niet? Laat ze vallen!''

Bij adjectief-stammen wordt steeds n a k a - voorgevoegd, waarin n a dan als een versteend pron. praef. 3e pers. moet worden beschouwd, wanneer feitelijk een 1e of 2e persoon zijn bedoeld. In dat geval moet dan ook nog een voornaamwoord van den 1sten of 2den persoon volgen; is de 3e pers. bedoeld, dan behoeft dit niet. Voorbeelden: w a i k a k u s a b u n a k a b u j a j a k u »geef mij zeep, opdat ik wit worde''; s e ' i s a b u k u w a i n a k a b u j a s i k o »hier geef ik je zeep, opdat je wit moogt worden''; n a p e r a p i s a b u , n a k a b u j a „zij vraagt zeep, opdat zij wit worde''. Zoowel bij deze stammen, als bij de intransitieve werkwoordstammen wordt n a k a , ook in het echte Bare'e dikwijls tot een afzonderlijk voegwoord, zoodat dan het adjectief zijn voorvoegsel m a -, het werkwoord zijn persoonlijk voornaamwoord moet hebben, bv. s e ' i k i n a ' a , n a k a t u w u s i k o »hier is rijst, opdat gij moogt leven'', s e ' i s a b u , n a k a m a b u j a s i k o »hier is zeep, opdat gij wit moogt worden''. Nog verder gaat het PmB. met zijn: n a k a j a k u m a m p o n a n g u k a k o m i .

Zie verder Tijdschr. Bat. Gen. Dl. 41, bl. 535.

Kinoni, PmB. »eten, voedsel, gekookte rijst'', van koni »eten'', Bar. kina'a, van kina' (van ka', voor kan), met infix -in en suffix -an. Het Par. heeft alleen het suffix, in zijn woord konisa. In de synonieme vormen linoro (voor rinoro) en roroa »gebraad'' zijn in het Bar. ook het infix -in en het suffix -a gelijkwaardig.

Dio², een klanknabootsend woord, voor »schel, bel''; kleine koperen klokjes worden door de Toradja's soms aan hunne zwaardscheeden gedragen, nit ijdelheid.

Over de Pajowi, zie de meermalen aangeh. Inleiding op de vertaling van Sese nTaola, bl. 12.

Pola, PmB. voor duata »slang''. Met pola wordt soms in 't algemeen »slang'', soms meer in 't bizonder de python bedoeld.

Moonge-onge, PmB. »leven maken'', Bar. kawoo-woo.

Mantu'uri, PmB. »zien, kijken'', Bar. meole, mampeole.

Totoka, wisselwoord voor tau, in den zin van »een ander, een vreemdeling'' en linggona »gast, vreemdeling''. Het is samengesteld uit to en toka, Jav. tĕkĕ, Loindangsch toka »komen'', in het Bar. nog in gebruik in toka², hetz. als gana² »alles wat noodig is, al de ingredienten'', en mompatoka »verschaffen, bijeenbrengen, leveren wat noodig is'', bijv. het noodige voor het sirih-pruimen.

Epa, PmB. voor Bar. nepa, Str. Bar. depa.

Tonga, PmB. voor Bar. montjo »echt, eerlijk, waar, flink, oprecht'', vgl. Boeg. tongĕng, Mandarsch, Rongkonsch tongan, Tag. tingir, Bis. tongod, Bent. tungar, Sang. tĕngadĕ'.

Se'emo kuto'o-to'o owi, enz., de bedoeling is: dat heb ik vooruit al gedacht of gezegd, toen ge met me wildet meegaan, dat ge nog wel eens lastig zoudt zijn, maar toen wildet ge daar niet van hooren spreken.

Dongka, PmB. djela, Bar. »komen'', vgl. Soend. dongkap, Jav. dungkap.

Du'a, PmB. voor tu'a »grootmoeder'', verkorting van ine tu'a. Evenals in bue, PmB. pue, Parig. »grootmoeder'', is hier de tennis-beginner tot media geworden.

Me'ase, PmB. voor mokaliwongo, Bar. »leven maken».

Pai naka tuwu kami, hiervoor kan men in het Bar. ook zeggen:
pai kakatuwu.

Wantjenja ewa totua kabae²nja, de foeja-klopplank, waarmede hier de sporen van den vogel worden vergeleken, heeft gemiddeld de volgende afmetingen: Lengte M. 1.25, breedte 0.2, dikte 0.06.

Opi, Nap. ope, Par. opu, Lalakisch, id., Tog. Saoes. Bada'sch, Boengkoesch, Tontolisch upu, Lole'sch opus, Koelaw. Tontemboansch apu, bet. »op, ten einde, tot den laatste toe weg, klaar, gedaan, enz.» In de W. Toradja'sche talen omschrijft naopu, naupu het perfectum, in het Bar. beteekent opi »tot den laatste toe dood, uitgestorven».

Adjalimu mPalaburu; adjali is »het door God bepaalde stervensuur»; de Moh. strandbewoners gebruiken het woord ook in dien vorm. In het PmB. moet het uit het Z. (Loewoe) zijn gekomen; Dr. MATTHES geeft in het Boeg. Woordenboek alleen den vorm adjaleng op. De vorm adjali is evenwel regelrecht van adjal afkomstig.

Voor »God» is hier de Toradja'sche benaming Palaburu behouden. Deze combinatie is niet zoo vreemd als zij wel lijkt. De woorden adjali, djandji en wat verder »het noodlot, het vooraf bepaalde stervensuur» aanduidt, mogen van de Mohammedanen afkomstig zijn, de Toradja vat dit denkbeeld terstond en is het er geheel mee eens, het is hem oorspronkelijk in 't geheel niet vreemd. Hij behoeft er dus nog niet toe te zijn overgegaan om den Toradja'schen Pue mPalaburu met den naam Ala ta'ala aan te duiden, om reeds van djandji en adjali te spreken.

Palaburu is de nominale vorm van malaburu »vormen, kneden», Pue mPalaburu is dus »de Heere Schepper». Nadere verklaring omtrent den vorm van dit woord kan ik nog niet geven.

Ode telenja, enz. Dit is eene spreekwoordelijke uitdrukking om iemand aan te duiden die er in geloopen is, die het door hem niet geziene of niet getelde gevaar nu ziet genaken. Tele »meisje» is een bijvorm van tile, Parig. Kail. talen »vagina», afwisselende met tele (Goront. Rongkongsch), sele (Boengkoesch, Morisch), tilo (Bada'sch) en leti (Bare'e), lësi (Boeg.), lei (Oemala'sch), terwijl kede een bijvorm is naast-kedje, Bar. »penis».

Kuajangi tengko; wat de combinatie dezer twee vogelnamen beduidt, is niet duidelijk. De tengko is de meest gewone omineuze vogel bij de Toradja's. Men hoort zijn geluid op alle tijden van den dag en houdt er, zelfs

in omstandigheden van gering aanbelang, half in ernst, half in scherts rekening mede. Ook de *kuajangi* is een voorspellende vogel, maar alleen voor zeevaarders; de echte *Toradja's* hebben dus zelden met hem te maken.

Adi; de tooverwensch waarmede iets uit niets, of iets groots en fraais uit iets zéér gering's wordt voortgebracht, heet *adi*, naar de beginwoorden: *adi adi sakurio*. Dit *adi* is ident. met *Jav. Mal. Mak. Boeg.* enz. *adji*, *Lampongsch adi-adi*, *Sang. adi* »reciteeren, hardop voorlezen". Bij het tooveren in de verhalen worden de oogen gesloten, de tooverformule wordt opgezegd en daarna worden de oogen geopend; is de formule inderdaad tooverkrachtig, dan is ook het gewenschte aanwezig.

Nononja saogu-saogu; van bijzonder fraaie huizen wordt dikwijls in de *Toradja'sche* verhalen verteld dat zij op één paal staan. Zij zijn daardoor ongeveer ontoegankelijk voor iedereen wien door de bewoners niet wenschen binnen te laten. Vooral wanneer in een verhaal van eene *Koningsdochter* wordt verteld, om wier hand een wedstrijd is geopend, dan zit deze doorgaans in een hoog vertrek, dat op één enkelen hoogen paal staat; degenen die naar de hand der *Koningsdochter* dingen, moeten dan een bal tot in dit vertrek werpen.

Mepadasoki; in de nabijheid van het doel van hun tocht gekomen, houden de koppensnellers zich schuil in het bosch en zenden verspieders uit, om de getalsterkte van het belaagde dorp, de dagelijksche gewoonten der dorpingen en de beste gelegenheden om met succes den aanval te doen, te bespieden. Zijn de verspieders op de hoogte van hetgeen zij moeten weten, dan komen zij terug in het kamp der hunnen, ieder der strijders raakt hen aan, en als zij hun verslag hebben gedaan, gaat men over den aanval beraadslagen.

Kawela, wisselterm voor *penai* »zwaard", wellicht van *wela* »wond".

Tomou »broeister", wisselterm voor *manu* »kip, haan".

Kupangantjasa, waarschijnlijk is deze *manga*-vorm gekozen om de maat vol te maken. De vorm is overigens wat hierboven is genoemd »conjunctief", zoodat da eigenlijk overbodig is; voldoende zou zijn: *kupantjasa siko* »dat ik je in stukken hakke".

De *Gulzigaard* spreekt hier zijne moeder met *siko* aan, in plaats van met *komi*, een bewijs dat hij haar niet meer als moeder wil beschouwen.

Balu-balukamaku; dit doelt op den uitroep dien de terug-

keerende koppensnellers telkens herhalen; wanneer zij bijv. van de To Kinadoe terugkomen: *balu balu To Kinadu e!* of *To Kinadu balumo*, d.i. »de Kinadoes zijn weduwen en weduwnaars, hebben de een haar man, de ander zijne vrouw verloren, zijn in rouw". Zoodra een van den troep dit heeft geroepen, vallen de anderen in met den typischen krijgskreet der Toradja's (*mepok u*), dien ook de Minahassers kennen (*kumeret*).

Kuuerika talombo; de bet. van het PmB. *ueri* is die van *tangkueri* in het gewone, Bare'e, nl. »aan het uiteinde vasthouden", hier »op de punt der lans nemen en op die wijze het hoofd dragen"; *talombo* is een wisselwoord voor *tawala* »lans". Maar hiermede is de uitdrukking nog niet verklaard.

Ira ngkonau makuni, enz. Deze regel en de volgende behooren tot de steeds gezongen coupletten bij het binnentrekken van het dorp door de terugkeerende koppensnellers. *Towugi* staat voor *towuri* »zwarte man" en is eene benaming van den arèn-palm of zijne takken en bladeren.

Jakumodandisasamo; het hoofd of de schedel van den vader ligt in eene daarvoor gemaakte uitholling in een vloerplank van de *lobo*, het groote dorpshuis waarin de schedels worden opgehangen. Daar het hoofd nog leeft en spreekt, verzoekt het te worden aan stukken gehakt, om te kunnen sterven.

De bijzonderheden omtrent de gebruiken door de huiswaarts keerende koppensnellers gevolgd, zijn te vinden in het opstel van den Heer Kruyt: »Het koppensnellen der Toradja's van Midden-Celebes en zijne beteekenis", in de Verslagen en Mededeelingen der Kon. Academie van Wetenschappen, Afd. Letterkunde, 4e Rks, 3e Dl., 2e stuk, 1899, bl. 147-229.

III. SANGIREESCHE TEKST.

Bě'ke nSědango.

Tangŭ pia' tau i rě'dua sěngkapapŭng, areng u ese' i Wibo, areng u wawine i Kě'dang. Tangŭ i rě'dua mě'dě'dalahikingke; tawe nararěngu' (paniring bera mbio e), ute nakaě'ba'e ana' i rě'dua ese'. Ku' dario' měngkai kado-do'-dodo' piraŭ; tangŭ nisě'ba'e si Sědango. Kute'u marěngu'-děngu' kaka'guwa'e rario' ene; iamange kai ně'sasě'silě' pia' ana'e ene, watu' kai tumani'e makombang. U i Sědango, ma'eng kumang busa', taha'dua ngkalu e, tawe makaralaedě'. Tangŭ iamange ně'bera'e suralung u naunge, u ana'e patengke, batu' sen ta makatahang mě'gěli' u kange. Tangŭ su sahělo iamange měngkatewe namaringang u ana'e: Wo'ete, amang! i kadua ren mě'dea' Iahaseng. Angkŭng u ana'e: Ho, amang! Bo'ue i rě'dua tahana' měngkatewe nahundaleng. Arawe i ninang i Sědango e wě'ga wue, u kapapŭngekai ma'ngakalé' mamate ana' i rě'dua e. Kute'u i rě'dua ru'dalengke marě'sung masaka, tangŭ nakaě'ba'e wulo sěmpŭng. Bo'ue iamang e ně'bera'e su ana'e: Manuwangke sini lahaseng i kadua tahana'.

Ute wo'u ene iamang e měngkatewe něhě'pa wulo sěmpŭng ene. Sarangke nasuen hě'pane, tangŭ niěhabě' apan tuide. Sarang nasuen ehabe, tangŭ iamang e měngkatewe simanggidě' ana'e, nisapua', bo'ue měngkatewe ni'tateledě' su pung u wulo niěhabe kanini. Ute i Sědango e nasusu'e su kalawo' u wadange. Bo'ue i amange měngkatewe napule'; su ńnane i Sědango sen nate. Kute'u i amange wě'da ntana'darěna ku'kaiang su wale, ute sěngkianu i Sědango narěnta'e lai, ku' bulo sěmpŭng e ma'susŭng su těmbo'e, ku' měngkatewe niěnsa'e apidě' něbera u: Endaung lahaseng i kadua e, amang! Ute i amange měngkate ta'kakě'di'e, du'dalinau' kawu unu'e i Sědango sau' ně'biahě'.

Tangŭ wo'u ene sěngkapira hě'bine i amang e ně'sau'ewe namaringang u ana'e, uade mě'dea' sunggilě'. Ho i rě'dua měngkatewe rimaleng. Kute'u sarang sen nakaě'ba' batu masaria, ute měngkatewe ni'kakě'kadě' bo'u sěmbě'ka. Sarang sen masanggidě' limunggi watu ene, tangŭ i Sědango e měngkatewe niapasuě' su wangkane. Bo'u ene měngkatewe nikanoakem batu ene, ku' liminggi'e ringang u nakaě'pisě' si Sědango. Bo'u ene napule'e iamange. Ta nararěna kadodo' iamange ku'kaiang su wale, ute narěnta'e lai i Sědango, apidě' ma'nuěng batu kě'kasariang ene. Sarang nasongo su wale měngkatewe niěnsa'e watu

kanini ka'kasung si sie, apidè' nè'bera: Èndaung sunggil i kadua e, amang!
Ute rimalinau'e iamange.

Tangû wo'u ene sêngkapira hê'bine iamange nè'sau'e namaringang si Sëndango, uade i rê'dua kai mē'de'a kalu. Tangû mêngkatewe rimaleng i rê'dua tahana'e; sarang nakaë'ba' kalu, ute iamange mêngkatewe nanuwang. Tangû sara'eng sen masandigè' mahaka, ute i Sëndango pirua ni'laoro n amange su pia' kahakang kalu ene niapararisi'e sene; sarang kalu sen nahaka, ute i Sëndango pirua mêngkate nikaë'pisang u kalu ene. Bo'u ene tangû iamange mêngkatewe napule' solong bale; ta nararëna iamange ku'kaiang su wale, tangû ènsae' i Sëndango e pirua mē'gè'guha'² dingang u kalu ka'papasänge. Ute iamange saunengke rimalinau' u i sie kai ta makaakalè' mamate an'ae.

Tangû i Sëndango e pirua nakaëna'e mahune'u i sie kai lè'aka'eng i amange pateng; bo'u ene i Sëndango nè'bera'e si ninange: Inang: ia' koateko sinasa'ku èmpihisè kinamisè' sio, dingang u kina'e tëlühè' siombau', dingangu pakeangku siomparesè', batu' ia' kai ren dumaleng, u i amangku e kai ma'ngakalè' mamate sia'. Ute pirua i ninange mêngkatewe simangi'. Kai ho, i Sëndango mêngkatewe nanahionge si ninange apidè' ka'berane: I kau, inang, abe kasusa, ia' e mapia wue. Bo'u su'sangi' i ninange mêngkatewe nënggepe' pakean dingang u nè'koa' sinasa' u ana'e; sarang sen nasue nariahi, ute i Sëndango nè'kata'en ninange; bo'ue i sia rimalengke maliu m bulude, maliu m balane, marè'sung masaka. Tangû i sie nakaë'ba'e ansuang ma'ngeke', ku' eke'e kai kalu mbango' sêngkalu. Sara'eng ansuang nakasilo si Sëndango e, nè'bera'e unkgung: Heute! ren taku ipëndaha isi, ipanè'bu pangila'! Tangû simimbahe i Sëndango, angkung: Kapiako, upung! mè'bera kerene, mapia i kadua ren mè'bisara. Kute'u nè'bera'e i Sëndango: Mapia i kadua ren mè'dalia, i sai n ikalènsung, i sie makoa' èlang. Sara'eng ansuang nakaringihè' ene, mêngkatewe nè'pè'du apidè' nè'bera unkgung: I kau apa èndai' kè'ta'u sêngkiki relain ma'ngabasè' mè'dalia n ia'e? Bo'u nè'bisara èndai' ene, tangû i rê'dua mêngkatewe nè'dalahè'ku' nè'dalia'e; ku' kalu masasaria e, kamageng ka'anggila n i rê'dua e, mêngkatewe masue ma'papè'di; kute'u wè'dan ta nakaë'ba' pananasa' mamang sèlihi' ute ansuang e nikalènsungke n Sëndango. Tangû nè'bera'e i Sëndango: Ma'eng i kau madiri makoa' èlangku e ute i kau taku potokang. Tangû simimbahe ansuang: Apa'ewen sen nipè'kire man mariadi kerene. Ute ho' Ansuang e timole'e si Sëndango, nako' èlange.

Bo'u ene i rê'dua mêngkatewe rimaleng. Kute'u nakaë'ba'e wue Ansuang sèmbau', arenge i Mèlalè'sa, Tangû Ansuang ene nè'bera'e: Heute pia' taku' ipëndaha isi, ipanè'bu pangila'. Tangû simimbahe i Sëndango mè'sulung u kalèmona ni'sasimbahe su Ansuang sèmbau' èndai' sen nako' èlange. Sarang Ansuang èndai' nakaringihè' ene, ute mêngkatewe limè'ge, apidè' nè'bera: Iro'e! ikau apa èndai' kadidi' ene relainpia' sè'kehe namaringang mè'dalia n ia'e? Ho, wo'u nahumbisara kerene, ute mêngkatewe nè'dalia i rê'dua; suapa n

dəngu'i rē'dua nē'dalia, ute sēngkianu nikalēnsungke Ansuang e ringang u apidē' nako'a' ēlange.

Bo'ue sau'ewe rimaleng i sire tēlu, tangū sau'ewe nakaē'ba' Ansuang sēmbau' ku' areng Manganganu'. Ku' Ansuang ini e malain nipē'dalia n Sēndango. Ku' mau ikē'kalēnsung i Sēndango e.

Tangū i sire ini e sau'ewe nēmpē'daleng maēlo mahēbi ute sēngkianu nahumpa'e su pondol u soa sēmbau' ku' soa ene mēngkatewe mē'gē'noha'. Tangū simanggide i Sēndango su taumata sēngkatau ku' nakiwalo: Mēnsang unu'e soa ini kawe maghahe. Tangū simimbahe tau ene angkung: I kami kai mēlē'lunggi ngkina' masaria ta' sih inge kasariane nisampelē' su apeng; ku' datu nsoa ini e sen namohang u i sai n makalunggi ngkina' ene, i sie makoa' datu nsoa ini. Kute'u i Sēndango nē'bera'e: Dako'ko i kau pauli' su Ratu e, u ia' makalunggi ngkina' ene. Tangū areng u kina' ene kai solōng.

Kute'u tau ene mēngkatewe natamai nēhabarē' su Ratu mē'sulung u ni'papauli' i Sēndango si sie e. Dingang u maligha' nipakiala' i Sēndango e. Sarang Datu nakasilo u kai rario' kere ngkakadodo'e, ute Ratu mēngkatewe nē'pē'du ta' sihinge ringang u nē'bera: Sedang kawannaku sen dingang u hiwune ta makalunggi kina' ene, rumakeleng u i kau apa ēndai' sēngkiki e. Tangū i Sēndango mēngkatewe nē'bera: Mageng ia' ta makalunggi, ute ia' pateng, tuang! Kaiso ma'eng ia' be makalunggi, ute i Tuang mēgēli'ben apa si sia'? Tangū Ratu simimbangke: Mageng i kau makalunggi sē'sanu kina' ene, ute i kau maratu su soa ini. Ratu ma'ngēna u man ta makalunggi i sie. Bo'u ene nasasae'e i Sēndango solong apeng tē'toleng u Mawu Ratu ringang u hiwu-hiwu taumata ese', bawine, dario', matimadē', mē'biala si Sēndango mēnsang makoa' e kereapa. I Sēndango sēngkatoto' e mēngkatewe himaung kina' e apidē' nitoda nlaedē'. Ute kina, ene mēngkatewe timeledē' haki'u ta nikasilo kinanawōng u kina', ene karaune.

Ute Ratu ringang u taumata lawo' mēngkatewe rimalinau' ta' sihinge. Bo'ue Ratu mēngkatewe simanggidē' si Sēndango, apidē' nē'gēli' u adatē', ka'berane: Salamatē' si kau, u su ēlo ini e i kau sen nariadi Ratu nsoa ini e.

VERTALING.

Verhaal van Eén-span.

Er waren eens twee echtgenooten, de man heette Bibo, de vrouw Kēdang. En zij beiden onderhielden elkaar; niet lang daarna (men bedenke dat het een sprookje is) kregen zij een zoon, dat kind nu was maar heel klein, de stakkert, en het werd genoemd Eén-span. Dat kind nu werd hoe langer hoe grooter; zijn vader nu was ontevreden dat hij dat kind had, want het was bijzonder gulzig. Als Sēndango (Eén-span) pisang at, dan konden twee geheele trossen pisang tegelijk hem nog niet verzadigd maken. Toen zeide zijn vader bij zich zelve, dat hij

zijn kind maar moest dooden, omdat hij het al niet meer kon volhouden hem zijn eten te geven. Op zekeren dag nu nam de vader zijn kind mede: Kom, vadertje, wij gaan bamboe zoeken (om de dekbladeren van het dak overheen te vouwen). De jongen zeide: Goed, vader. Daarop gingen hij en zijn zoon maar op weg. Maar de moeder van Sëndango wist niet dat haar echtgenoot een list gebruikte om hun kind te dooden. Zij beiden nu liepen maar door, berg af, berg op, en zij vonden een stoel bamboe. Daarop zeide de vader tot zijn zoon: Laat ons samen hier dak-bamboe hakken. En daarop kapte hij den heelen bamboe-stoel, zonder iets over te laten. Toen hij klaar was met omkappen, sleep hij punten aan de stronken; daarop naderde de vader zijn zoon, lichtte hem op en wierp hem in den bamboestoel, dien hij zooeven had scherp gemaakt. Eén-span nu werd gestoken over zijn geheele lichaam. Daarop ging de vader naar huis; naar zijne meening was Eén-span reeds dood. Nog niet lang zat de vader in huis, of plotseling kwam Eén-span aan en den geheelen stoel bamboe droeg hij op zijn hoofd en dien smet hij neer, terwijl hij zeide: »Daar zijn onze dak-bamboes, vader!» Zijn vader nu zweeg stil en verwonderde zich maar hoe Eén-span had kunnen herleven.

Daarop weder na eenige dagen nam opnieuw de vader zijn zoon mede, zeggende dat hij hardsteen ging zoeken. En zoo gingen zij er dan op uit. En nadat zij een grooten steen hadden gevonden, groeven zij hem van de eene zijde uit. Toen deze steen reeds bijna zou omrollen, liet hij Eén-span in het uitgegraven gat gaan. Daarop bewoog hij dien steen en deze rolde om en viel boven op Eén-span. Daarop keerde de vader terug. Een kort poosje slechts zat de vader in huis, of daar kwam ook Eén-span, dien zeer grooten steen op zijn hoofd dragende. Nadat hij in huis was teruggekeerd, smet hij den steen neer, dien hij zooeven op het hoofd had gedragen, zeggende: Hier is ons beider hardsteen, vader! Toen verwonderde zich de vader. Wederom na eenige dagen nam de vader opnieuw Eén-span mede, zeggende dat zij beiden hout gingen halen. Vader en zoon liepen daarop voort en nadat zij een boom hadden gevonden, ging de vader hem omhakken. En toen hij reeds bijna zou omvallen, werd de arme Eén-span door zijn vader bevolen om te gaan waar de boom zou vallen en daar liet hij hem staan; toen die boom was gevallen, geraakte de arme Eén-span bedolven onder dien boom. Daarop keerde de vader terug naar huis; nog niet lang zat de vader in huis, of daar kwam de arme Eén-span aansjouwen, met den geheelen boom, takken, bladeren en al, dien hij op zijn schouder droeg. En de vader verbaasde zich nog des te meer, dat hij geen middel kon vinden om zijn zoon om te brengen.

Daarop begreep de arme Eén-span, dat hij dus door zijn vader werd bedrogen om gedood te worden en daarop zeide Eén-span tot zijne moeder: »Moeder, wil voor mij mijn leeftocht gereedmaken, negen kleine ketoepats en de toespijs, negen eieren en negen stel kleederen, want ik wil op reis gaan,

daar mijn vader eene list zoekt om mij te dooden. En zijne arme moeder ging weenen.

Maar Eén-span troostte zijne moeder, zeggende: Gij, moeder, heb geen zorg, mij zal niets overkomen. Nadat zijne moeder geweend had, naaide zij de kleeren en maakte leeftocht voor haren zoon; toen het alles was gereed gemaakt, nam Eén-span afscheid van zijne moeder en hij liep maar door, over bergen en dalen, op en af. Daarop trof hij een reus aan, die bezig was met hengelen en zijn hengel was een geheele kokosstam. Nadat de reus Eén-span gezien had, zeide hij: »Ha, daarmee zal ik mijne tanden bebloed maken, mijne blinkers doen schuimen". Daarop antwoordde Eén-span: »Wacht even, grootvader, met zoo te spreken, laat ons liever eerst eens met elkaar praten"; en toen zeide Eén-span: »Laat ons eerst eens met elkaar worstelen. Degene die overwonnen wordt, die wordt slaaf." Nadat de reus dit had gehoord, werd hij toornig, terwijl hij zeide: »Jij, dat ding daar, slechts één hapje. Snoeft ge dat ge 't nog wel aandurft met mij te worstelen?" Toen hij aldus had gesproken, omvatten zij elkaar en worstelden en groote boomen braken heelemaal door, wanneer zij er tegenaan kwamen; en nog niet zou men den tijd gevonden hebben, om eene sirih-pruim rood te kauwen, toen de reus reeds was ten onder gebracht door Eén-span. Toen zeide Eén-span: »Indien gij weigert mijn slaaf te worden, zoo snijd ik u den hals af." En de reus antwoordde: »Wat is afgesproken, aldus geschiedt". Daarop volgde de reus Eén-span als zijn slaaf.

Vervolgens gingen zij samen verder. En zij troffen weder een reus aan, genaamd Water-drooglegger. En die reus zeide: »Ha, daar is iets waarmede ik mijne tanden kan bloedig maken, mijne blinkers doen schuimen". Eén-span antwoordde zooals hij te voren had geantwoord aan den anderen reus, die reeds zijn slaaf was geworden. Toen de reus dat gehoord had, lachte hij en zeide: »Wel, jij klein ding daar, hebt de vermetelheid om mij tot worstelen uit te noodigen?"

Nu, nadat zij aldus hadden gesproken, gingen zij met elkaar worstelen. Gedurende den tijd dat zij met elkaar worstelden, werd de reus plotseling onder gebracht en werd meteen zijn slaaf.

En daarop gingen zij weder op weg met hun drieën en weder troffen zij een reus aan, wiens naam was Jager. En ook met dezen reus werd door Eén-span geworsteld en hij werd door Eén-span overwonnen.

Daarop liepen zij weder door, bij dag en bij nacht, en plotseling kwamen zij uit aan het uiterste eind eener stad en in die stad was een hevig leven. Eén-span nu begaf zich naar een der menschen en vroeg: »Waarom is deze stad zoo vol leven?" Toen antwoordde die man aldus: »Wij zijn bezig een grooten visch weg te wentelen, onvergelykelyk groot, aangespoeld aan het strand, en de vorst dezer stad heeft doen omroepen, dat hij, die dien visch kan weggrollen, koning wordt in deze stad". En Eén-span zeide: »Komaan, zeg gij aan den vorst

dat ik dien visch kan weggrollen". En de naam van dien visch was so l o n g. Die man dan ging heen en boodschapte den koning naar hetgeen hem was gezegd door Eén-span. En snel liet hij Eén-span halen. Toen de koning gezien had, dat het maar zoo'n heel kleine knaap was, werd hij onbeschrijfelijk boos en zeide: »Terwijl mijne lieden met duizenden dezen visch niet hebben kunnen wegwentelen, hoeveel te minder gij daar, één hapje!" Toen zeide Eén-span: »Indien ik hem niet kan wegwentelen, dan mag ik gedood worden, Heer! Maar indien ik hem wél kan wegwentelen, wat geeft mijnheer mij dan?" Toen antwoordde de koning: »Indien gij in uw eentje dien visch kunt wegwentelen, dan wordt gij koning in deze stad" De koning dacht, dat hij hem toch niet kon wegwentelen. Daarop daalde Eén-span af naar de kust, gevolgd door den heer koning en duizende menschen, mannen en vrouwen, jongen en ouden, om te kijken naar Eén-span, hoe het wel zou afloopen. Eén-span nu ging regelrecht op den visch af en gaf hem meteen een trap en die visch vloog zoo maar weg, zoodat het niet meer te zien was waar de visch neer viel, zoo ver was het.

De koning nu en het volk verwonderden zich onuitsprekelijk. De koning nu ging op Eén-span toe, terwijl hij hem eer bewees, zeggende: »Ik wensch u geluk, dat gij op dezen dag koning in deze stad zijt geworden".

AANTEKENINGEN.

Paniring bera mbio e; paniring is een woord dat bijna alleen in sasambo's voorkomt. De beteekenis is: »bedenk, neem in aanmerking, houd in 't oog". De stam is siring, vgl. Bis. sihing en Sang. sihing in ta' sihinge »onvergelijkelijk, zonder gelijke", dingang u sihing u lai »en indien ook nog, en gesteld nog"; manihing »gelijken op". Hier volgen eenige voorbeelden van het gebruik van paniring in sasambo-coupletten.

Paniring dateng sasi',

Abe kamea mësule.

»Bedenk wel dat het eene zeereis is (dus dat ge aan allerlei gevaren en angsten blootstaat),

Opdat ge de schande niet behoeft te dragen van terug te keeren".

Paniring gawe nësombang,

Sirita' nē'dalahaghi.

»Neem in aanmerking dat 't vrienden zijn, die elkaar weerzagen, Vandaar dat de verhalen elkaar maar zoo afwisselen".

Paniring musung utē'gi,

Dade' nanganteh urēlang.

»Verwonder u niet, want bedenk: 't is 't jaargetijde van den tē'gi,

Dat aan den horizon de buien op rijen stelt".

'De tã'gi is de »Jaarvogel'', naar welks verschijnen de Sangireezen het rijstplanten heeten in te richten. Inderdaad zijn zij echter hierin zoo ongeregeld mogelijk, daar het tegelijk planten der rijst door de geheele bevolking de walang sangit (t a n o n g o) zou doen toenemen, zoodat dan de gansche oogst zou mislukken.

Mëhë'pa »alles omhakken, zonder onderscheid, niets overlatende'', bijv. kahiang sahinda' ene soa sëm bau' mëngkatewe nahë'pa'' »ten gevolge dier epidemie was het geheele dorp uitgestorven."

Nahë'pa is dikwijls synoniem met nasue.

Lahaseng is de bamboe-staak waaromheen de sago- of nipabladeren, die tot dakbedekking dienen, worden gevouwen. Ook de graat van een visch wordt lahaseng genoemd.

Tuidë' »tronk, stronk, dat gedeelte van elke plant, dat bij het omkappen blijft staan''. Vgl. Tontemb. tu'ur.

Bangka »groeve, kuil, uitgegraven gat'', mamangka »graven, uitgraven'', syn. mangë'kadë, van kë'kadë'.

Ë'pisë', mangë'pisë' »met zijn geheel drukken op iets, met zijne volle zwaarte verdrukken'' wordt ook wel gezegd voor »op iets liggen, komen te liggen''.

Më'g u h a' »sjouwen'', wordt bijv. gezegd van iemand die eene groote, slordige, slecht geschikte vracht draagt en daarmee komt aansjouwen. Men ontmoet bijv. eene vrouw die uit den tuin komt, met eene mand bataten op den rug, waarop eenige trossen pisang liggen, daarop vastgebonden eenige palmbladscheeden, dwars over eenige bossen bladgroente gelegd, in de eene hand een paar kokosnoten en over den schouder een bamboe met water, — dan zal men uitroepen: Ei'ku, inang! mëngkate më'gë'g u h a'² kerene! kai sen ta' m a n g a r a r i o' n a k a p ë' s i m b a l a? »wel, moedertje, wat ben je aan het sjouwen, zijn er geen jongeren die je zouden kunnen helpen?"

Pangila' (vgl. kila') »de blinkend witte tanden'', een wisselterm voor isi; ipanë'bu is afgeleid van së'bu »schuim''.

Sumimbahë' »antwoorden'', is strikt genomen onderscheiden van sumimbang »van antwoord dienen, repliceeren, tegen iemands bewering in, min of meer uitvoerig zijne eigene bewering stellen''. In de spreektaal wordt

dit onderscheid intusschen vaak verwaarloosd. Voorbeelden: *ma'eng uiopo' lao mē' basa ndolē' e, ute simbahē' bue* »wanneer het dorpshoofd de rol afleest, moet ge antwoorden". *Ia' pahē' down sumimbang u mē' gē' guta* »ik zal hem wel van antwoord dienen tijdens de rechtszitting".

Kapia is de vetatieve partikel »niet, dat niet, wacht u te doen".
Kapiako is te vertalen met »wacht even daarmee, niet te haastig".

Mangabasē' is synoniem met *lumansi'*, *sumareweng*, *sumereta'* in de beteekenis »snoeven, pochen, vermete te spreken", terwijl *sē'kehē'* vermetelheid is die zich in daden uit.

Voor de vertaling van den Sangireeschen tekst hebben wij de hulp van Dr. STELLER genoten. De aanteekeningen zijn geheel van zijne hand.

SONDER, Juli 1903.

